

D. H. a ostatní proti České republice, rozsudek velkého senátu ze dne 13. 11. 2007

Stěžovatel: D. H. a ostatní

Žalovaný stát: Česká republika

Číslo stížnosti: 57325/00

Datum: 13.11.2007

Článek Úmluvy: čl. 3

čl. 30

čl. 34

čl. 35

čl. 5

čl. 6

Rozhodovací formace: Velký senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: Diskriminace, kritéria přípustnosti, prostor pro uvážení/margin of appreciation, rasa, účinný prostředek nápravy, vyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy

Významnost: 1

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

VELKÝ SENÁT

13. listopadu 2007

VĚC D.H. A OSTATNÍ

(rozsudek ve věci D.H. a ostatní v. Česká republika)

Evropský soud pro lidská práva - Druhá sekce (dále jen „Soud“), zasedající jako Velký senát, který tvořili soudci Sir Nicolas Bratza, předseda, B.M.Zupančič, R. Türmen, K. Jungwiert, J. Casadeval, M. Tsatsa-Nikolovska, K. Traja, V. Zagrebelsky, E. Steinerová, J. Borrego Borrego, A. Gyulumyanová, K. Hajiyev, D. Spielmann, S. E. Jebens, J. Šikuta, I. Ziemeleová, M. Villiger a dále M. O'Boyle, zástupce tajemníka sekce, po projednání na neveřejných zasedáních ve dnech 17. ledna a 19. září 2007 vynesl posledně uvedeného data následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad vznikl na základě stížnosti (č. 57325/00) proti České republice předložené Soudu podle článku 34 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) osmnácti českými občany, jejichž údaje jsou uvedeny v příloze (dále jen „stěžovatelé“), dne 18. dubna 2000.

2. Před Soudem byli stěžovatelé zastoupeni Evropským střediskem pro práva Romů se sídlem v Budapešti, Lordem Lester of Herne Hill, Q.C., panem Goldstonem z Advokátní komory New Yorku a panem D.Strupkem, advokátem působícím v České republice. Česká vláda (dále jen „Vláda“) byla zastoupena svým zmocněncem panem V. A. Schormem.
3. Stěžovatelé tvrdili, inter alia, že byli diskriminováni při výkonu svého práva na vzdělání pro jejich rasu, barvu pleti, příslušnost k národní menšině a pro etnický původ.
4. Stížnost byla přidělena Druhé sekci Soudu (ustanovení 52 § 1 Jednacího řádu Soudu).

V rámci této sekce byl k projednání případu vytvořen senát (článek 27 § 1 Úmluvy), tak jak to předvídá ustanovení 26 § 1 Jednacího řádu Soudu.

5. Rozhodnutím ze dne 1. března 2005, po ústním jednání o přípustnosti a o meritu (ustanovení 54 § 3 Jednacího řádu Soudu), prohlásil Soud stížnost za částečně přípustnou.
6. Dne 7. února 2006 senát sekce, který tvořili soudci J.-P. Costa, předseda, A.B. Baka, Cabral Barreto, K. Jungwiert, V. Butkevych, A. Mularoniová a D. Jočienéová a dále S. Dolléové, tajemnice sekce, vynesl rozsudek, v němž konstatoval šesti hlasy proti jednomu, že nedošlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1.
7. Dne 5. května 2006 požádali stěžovatelé, aby byl jejich případ postoupen Velkému senátu podle článku 43 Úmluvy. Dne 3. července 2006 panel Velkého senátu jejich žádosti vyhověl.
8. Složení Velkého senátu bylo určeno podle článku 27 § 2 a 3 Úmluvy a podle ustanovení 24 Jednacího řádu Soudu. Při závěrečném jednání zastoupili náhradní soudci K.Traja a J. Casadevall soudce C. Rozakise a P. Lorenzena, kteří se nemohli zúčastnit dalšího posuzování případu (ustanovení 24 § 3 Jednacího řádu Soudu).
9. Stěžovatelé i Vláda předložili písemná stanoviska k meritu věci. Kromě toho Soud obdržel komentáře třetích stran od různých nevládních organizací, jmenovitě od Sdružení Step by Step, od Fondu pro vzdělávání Romů a od Evropského sdružení pro výzkum ranného dětství; od Inerights and Human Watch, od Mezinárodní skupiny pro práva menšin, od Evropské sítě proti rasismu a Evropského úřadu pro informování Romů a od Fédération internationale des ligues des droits de l'Homme (Mezinárodní federace pro lidská práva – FIDH), přičemž každé z nich bylo předsedou dovoleno, aby písemně intervenovala (článek 36 § 2 Úmluvy a ustanovení 44 § 2 Jednacího řádu Soudu). Žalovaná Vláda na tyto komentáře odpověděla (ustanovení 44 § 5 Jednacího řádu Soudu).
10. Veřejné ústní jednání proběhlo v Paláci lidských práv ve Štrasburku dne 17. ledna 2007 (ustanovení 59 § 3 Jednacího řádu Soudu).

Před Soud předstoupili:

(a) za Vládu V.A. Schorm, vládní zmocněnec, M. Kopsová, Z. Kaprová, J. Zapletalová, R. Barinka, P. Konůpka, poradci;

(b) za stěžovatele Lord Lester of Herne Hill, Q.C., J. Goldston, D. Strupek, poradci.

Soud vyslechl řeči Lorda Lestera of Herne Hill, J. Goldstona a D Strupka, jakož i V. A. Schorma.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

1. Okolnosti případu
2. Detaily o jménech stěžovatelů a jejich místech pobytu jsou uvedeny v příloze.
3. Historické pozadí
4. Podle dokumentů dosažitelných na internetové stránce Oddělení Romů a kočovníků Rady Evropy pocházejí Romové z oblastí situovaných mezi severozápadní Indií a íránskou plošinou. První písemné stopy o jejich příchodu do Evropy pocházejí ze čtrnáctého století. Dnes žije v

Evropě osm až deset milionů Rómů. Lze je nalézt téměř ve všech členských státech Rady Evropy a v některých zemích střední a východní Evropy představují více než 5 % obyvatelstva. Většina z nich hovoří rómsky, indoevropským jazykem, jemuž rozumí velký počet Rómů v Evropě, a to i navzdory četným variantám.

Obecně Rómové mluví též dominantním jazykem oblasti, ve které žijí, nebo i dokonce několika jazyky.

13. I když Rómové jsou v Evropě od čtrnáctého století, nejsou většinou společností uznáváni za plnoprávné Evropany a po celou historii trpí odmítáním a persekucí. To kulminovalo pokusy nacistů, kteří je pokládali za nižší rasu, o jejich totální vyhlazení. V důsledku odmítání po celá století žijí dnes mnohé rómské komunity ve velmi obtížných podmínkách, často na okraji společnosti, v zemích, kde se usadili, přičemž jejich účast na veřejném životě je extrémně omezená.
14. V České republice mají Rómové status národnostní menšiny, takže požívají zvláštní práva s tím spojená. Česká vládní komise pro národnostní menšiny, poradní orgán vlády bez výkonné pravomoci, odpovídá za obranu zájmů národnostních menšin, včetně Rómů.

Pokud jde o počet Rómů žijících v současné době v České republice, existuje zde rozdílnost mezi oficiálními statistikami opírajícími se o sčítání lidu a odhadem. Podle odhadu, který je k dispozici na webové stránce České vládní komise pro národnostní menšiny, čítá rómská komunita 150 000 až 300 000 lidí.

1. Zvláštní školy
2. Podle informací předložených Vládou byly zvláštní školy zřízeny po první světové válce pro děti se zvláštními potřebami, včetně dětí trpících mentálním a sociálním handicapem. Počet dětí umístěných v těchto školách postupně rostl (ze 23 000 žáků v roce 1960 na 59 301 žáků v roce 1988). S ohledem na požadavky přijetí do základních škol a z toho vyplývajícího výběrového procesu navštěvovala zvláštní školy většina rómských dětí.
3. Podle ustanovení školského zákona (zákon č. 29/1984 Sb.), tj. právního předpisu aplikovatelného na daný případ, spadaly zvláštní školy do kategorie speciálních škol a byly zřízeny pro děti s mentálními nedostatky, které nemohly navštěvovat „obyčejné“ nebo speciální základní školy. Podle zákona příslušelo rozhodnutí o umístění dítěte do zvláštní školy řediteli, a to na základě výsledků testů na posouzení intelektuálních schopností dítěte prováděného ve výchovném psychologickém středisku, a podléhalo souhlasu právního zástupce dítěte.
4. Po přechodu na tržní ekonomiku v devadesátých letech byla provedena řada změn v systému zvláštních škol v české republice. Tyto změny se také dotkly výchovy rómských žáků. V roce 1995 vydalo Ministerstvo školství pokyny upravující poskytování doučovacích hodin pro žáky, kteří ukončili svou povinnou školní docházku ve zvláštní škole. Od školního roku 1996/1997 byly otevřeny přípravné třídy pro děti pocházející ze znevýhodněného sociálního prostředí ve školách, základních a zvláštních školách. V roce 1998 schválilo Ministerstvo školství alternativní osnovy pro děti rómského původu, které byly umístěny do zvláštních škol. Pro základní a zvláštní školy byli určeni rómští asistenti učitelů, aby pomáhali učitelům a aby usnadnili komunikaci s rodinami. Na základě změny školského zákona č. 19/2000 Sb., která nabyla účinnosti 18. února 2000, se mohli žáci, kteří ukončili svou povinnou školní docházku ve zvláštních školách, přihlásit k přijetí na střední školy, pokud splnili požadavky na přijetí ve zvoleném oboru.
5. Podle údajů předložených stěžovateli, získaných prostřednictvím dotazníků zaslaných v roce 1999 ředitelům osmi zvláštních škol a šedesáti devíti základních škol v Ostravě, činil celkový počet žáků umístěných do zvláštních škol v Ostravě 1360, z nichž 762 (56 %) byli Rómové. Oproti tomu Rómové představovali pouze 2,26 % z celkového počtu 33 372 žáků základních škol v Ostravě. Dále, ačkoli do zvláštních škol bylo umístěno pouze 1,8 % nerómských žáků, v

Ostravě činil podíl rómských žáků ve zvláštních školách 50,3 %. Takže rómské dítě v Ostravě mělo dvacet sedm krát větší pravděpodobnost být umístěno do zvláštní školy než nerómské dítě.

Podle údajů získaných od Evropského monitorovacího střediska pro rasismus a xenofobii (nyní Agentura Evropské unie pro základní práva) více než polovina rómských dětí chodí do zvláštních škol.

Poradní výbor k Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin ve své zprávě ze dne

26. října 2005 konstatoval, že podle neoficiálních odhadů představují Rómové až 70 % žáků docházejících do zvláštních škol.

Podle srovnání údajů z patnácti zemí Evropy, Asie a Severní Ameriky sdružených v OECD v roce 1999 a citovaných v pozorování Mezinárodního sdružení Step by Step, Rómského vzdělávacího fondu a Evropského sdružení pro výzkum ranného dětství se Česká republika řadí na druhé nejvyšší místo, pokud jde o umístění dětí s psychologickými vadami do zvláštních škol, a na třetí místo na žebříčku zemí, umísťujících děti s potížemi v učení do těchto škol. Dále pak z osmi zemí, které poskytly údaje o výuce dětí, jejichž potíže mají základ v sociálních faktorech, byla Česká republika jediná, která využívá zvláštní školy. Ostatní dotčené země využívají k výuce takových dětí pouze obyčejné školy.

1. Fakta vztahující se k danému případu
2. V letech 1996 - 1999 byli stěžovatelé umístěni do zvláštních škol v Ostravě, a to buď přímo nebo po krátké docházce do obyčejné základní školy.
3. Z materiálů, které má Soud k dispozici, vyplývá, že rodiče stěžovatelů v některém případě k tomu dali svůj souhlas a v některých případech výslovně požádali, aby jejich děti byly umístěny do zvláštních škol. Souhlas byl dán podpisem příslušného tiskopisu. V případě stěžovatelů č. 12 a 16 jsou data na formulářích pozdější než data rozhodnutí umístit děti do zvláštních škol. V obou případech bylo datum opraveno rukou, v jednom případě je doplněno o poznámku učitele, že jde o překlep.

Rozhodnutí o umístění dítěte byla přijata řediteli dotčených zvláštních škol s odvoláním na doporučení pedagogicko psychologických středisek, kde stěžovatelé absolvovali psychologické testy. Spisy zvláštních škol, kam stěžovatelé docházeli, obsahovaly zprávy o jejich zkouškách, včetně výsledků testů s poznámkami zkoušejících, kresbami dětí a v řadě případů také dotazník pro rodiče.

Písemná rozhodnutí o umístění byla zaslána rodičům dětí. Obsahovala poučení o jejich právu na odvolání, kterého žádný ze stěžovatelů nevyužil.

21. Dne 29. června 1999 obdrželi stěžovatelé dopisy od školských úřadů, v nichž byli informováni o dostupných možnostech přechodu ze zvláštních škol do základních škol. Ukazuje se, že čtyři ze stěžovatelů (č. 5, 6, 11 a 16 v příloze) byli úspěšní a zvládli testy, načež začali chodit do obyčejných škol.
22. Při přezkumném a odvolacím řízení (viz níže) byli stěžovatelé zastoupeni advokátem jednajícím na základě zmocnění podepsaných jejich rodiči.
23. Žádost o opětovné přezkoumání případu mimo formální odvolací řízení
24. Dne 15. června 1999 požádali všichni stěžovatelé kromě stěžovatelů s čísly 1, 2, 10 a 12 (viz příloha) Školský úřad v Ostravě, aby přezkoumal mimo odvolací řízení správné rozhodnutí o jejich umístění do zvláštních škol. Stěžovatelé tvrdili, že jejich intelektuální schopnosti nebyl řádně otestovány a že jejich zástupci nebyli řádně informováni o důsledcích souhlasu s jejich umístěním do zvláštních škol. Stěžovatelé proto požádali školský úřad, aby napadená rozhodnutí zrušil, neboť ta podle jejich názoru nespĺňovala zákonné požadavky a porušila jejich

právo na vzdělání bez jakékoli diskriminace.

25. Dne 10. září 1999 informoval školský úřad stěžovatele, že jelikož napadená rozhodnutí jsou v souladu s právním řádem, nebyly v jejich případě splněny podmínky pro přezkoumání mimo odvolací řízení.
26. Ústavní stížnost
27. Dne 15. června 1999 předložili stěžovatelé č. 1 až 12 (viz příloha) ústavní stížnost, v níž si stěžovali, inter alia, na diskriminaci de facto při obecném působení zvláštního vzdělávacího systému. V této souvislosti se odvolali, inter alia, na články 3 a 14 Úmluvy a na článek 2 Protokolu č. 1.1 když stěžovatelé uznali, že se neodvolali proti rozhodnutím o jejich umístění do zvláštních škol, přesto tvrdili, že nebyli dostatečně informováni o důsledcích tohoto umístění a - pokud jde o otázku vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků - že jejich případ se týká kontinuálního porušování a otázek, které jdou nad rámec jejich osobních zájmů.

Ve zdůvodnění své ústavní stížnosti stěžovatelé vysvětlovali, že byli umístěni do zvláštních škol na základě praxe, která se vytvořila při implementaci zákonných norem. Podle jejich tvrzení vedla tato praxe de facto k rasové segregaci a diskriminaci, což se odrazilo v existenci dvou separátně organizovaných vzdělávacích systémů pro příslušníky různých rasových skupin, a to zvláštních škol pro Rómy a „obyčejných“ škol pro většinu obyvatelstva. Tato rozdílnost v zacházení se neopírala o objektivní a racionální odůvodnění, vedla k degradujícímu zacházení a zbavila stěžovatele práva na vzdělání (jelikož osnovy pro zvláštní školy byly na nižší úrovni a žáci zvláštních škol se nemohly vrátit do základních škol nebo získat vzdělání na druhém stupni jinak než v učňovských střediscích). Stěžovatelé se obrátili na Ústavní soud, kde argumentovali, že získali neadekvátní vzdělání, a požádali jej, aby konstatoval, že jejich práva byla porušena, a aby zrušil rozhodnutí o jejich umístění do zvláštních škol, tak aby žalované strany (dotčené zvláštní školy, Školský úřad v Ostravě a Ministerstvo školství) upustily od dalšího porušování jejich práv a aby obnovily status quo ante tím, že jim poskytnou náhradní vyučování.

26. Ve svých písemných vyjádřeních adresovaných Ústavnímu soudu poukázaly žalované zvláštní školy na to, že všichni stěžovatelé byli u nich zapsáni po doporučení vzdělávacích psychologických středisek a se souhlasem jejich zákonných zástupců. Kromě toho, i přes vyrozumění o relevantních rozhodnutích se žádný ze zákonných zástupců neodvolal. Podle tvrzení škol byli zákonní zástupci stěžovatelů informováni o rozdílech mezi osnovami pro zvláštní školy a osnovami pro základní školy. Za účelem hodnocení žáků (s cílem jejich možného přeřazení do základních škol) se konaly pravidelné porady učitelského sboru. Školy upozornily, že některým stěžovatelům (č. 5 až 11 přílohy) bylo sděleno, že existuje možnost jejich umístění do základních škol.

Školský úřad poukázal ve svém písemném vyjádření na to, že zvláštní školy jsou samostatnými právními osobami, že napadená rozhodnutí obsahovala poučení o právu na odvolání a že stěžovatelé nekontaktovali v žádném stadiu školské inspektoráty.

Ministerstvo školství popřelo jakoukoli diskriminaci a upozornilo na tendenci na straně rodičů rómských dětí přistupovat k výuce spíše negativně. Ministerstvo tvrdilo, že každému umístění do zvláštní školy předcházelo ohodnocení intelektuálních schopností dítěte a že rozhodujícím faktorem byl souhlas rodičů. Dále pak upozornilo na to, že v ostravských školách působí 18 výchovných asistentů rómského původu.

27. Ve svých konečných vyjádřeních stěžovatelé uvedli, že (i) v jejich školních spisech neexistuje žádný záznam o tom, že by byl jejich pokrok pravidelně sledován za účelem jejich možného přeřazení do základní školy, (ii) zprávy ze vzdělávacích psychologických středisek neobsahovaly žádné informace o testech, které byly provedeny, a (iii) jejich doporučení na umístění do zvláštní školy se opírala o takové důvody, jako například nedostatečná znalost

českého jazyka, příliš shovívavý přístup na straně rodičů nebo nepříznivé sociální prostředí. Stěžovatelé také tvrdili, že mezery v jejich vzdělání činily jejich přeřazení do základní školy nemožným a že sociálními a kulturními rozdíly nelze odůvodnit údajnou rozdílnost v zacházení.

28. Dne 20. října 1999 zamítl Ústavní soud stížnost stěžovatelů částečně z toho důvodu, že byla zjevně nepodložená, a částečně z toho důvodu, že není oprávněn ji posuzovat. Přesto však Ústavní soud uložil příslušným orgánům, aby se návrhy stěžovatelů pečlivě a efektivně zabývaly.

(a) Pokud jde o stížnost na porušení práv stěžovatelů v důsledku jejich umístění do zvláštních škol, Ústavní soud konstatoval, že jelikož pouze u pěti rozhodnutí byla zmínka o odvolání, není oprávněn rozhodnout o případech stěžovatelů, kteří se proti zmíněným rozhodnutím neodvolali.

Pokud jde o těch pět stěžovatelů, kteří podali ústavní stížnosti proti rozhodnutím umístit je do zvláštních škol (č. 1, 2, 3, 5 a 9 v příloze), Ústavní soud rozhodl nepřihlížet ke skutečnosti,

že nepodali řádná odvolání proti těmto rozhodnutím, protože souhlasil s tím, že rozsah jejich ústavních stížností jde nad rámec jejich osobních zájmů. Přesto však Ústavní soud našel, že z materiálů, které má k dispozici, nevyplývá nic, co by dokazovalo, že relevantní zákonná ustanovení byla vyložena nebo aplikována neústavně, jelikož uvedená rozhodnutí byla přijata řediteli škol, kteří k tomu měli potřebnou pravomoc, na základě doporučení pedagogicko psychologických středisek a souhlasu zástupců stěžovatelů.

(b) Pokud jde o stížnosti na nedostatečné sledování pokroku stěžovatelů ve škole a na rasovou diskriminaci, Ústavní soud poznamenal, že není jeho posláním hodnotit veškerý sociální kontext, a našel, že stěžovatelé nepředložili žádné konkrétní důkazy na podporu svých tvrzení. Ústavní soud dále poznamenal, že stěžovatelé měli právo se odvolat proti rozhodnutím o jejich umístění do zvláštních škol, avšak nevyužili je. Pokud jde o námitku, že byli nedostatečně informováni o důsledcích umístění do zvláštní školy, přiklonil se Ústavní soud k názoru, že zástupci stěžovatelů měli možnost získat tyto informace kontaktováním škol a že ze spisu nevyplývá, že by učinili jakýkoliv dotaz ohledně možnosti převedení stěžovatelů do základní školy. Proto Ústavní soud rozhodl, že tato část ústavní stížnosti je zjevně nepodložená.

1. Relevantní vnitrostátní právo
2. Zákon č. 29/1984 Sb. („školský zákon“), který byl zrušen zákonem č. 561/2004 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 2005
3. Před 18. únorem 2000 ustanovení § 19 odst. 1 stanovilo, že žáci, kteří se chtějí ucházet o studium na střední škole, musí úspěšně dokončit výuku na základní škole.

Po změně zákonem č. 19/2000, která nabyla účinnosti 18. února 2000, pozměněné ustanovení § 19 odst. 1 stanovilo, že žáci, kteří se chtějí ucházet o studium na střední škole, musí mít ukončené povinné vzdělání a během přijímací zkoušky musí prokázat, že splňují podmínky pro to, aby byli vybráni pro vybraný obor.

14. Ustanovení § 31 odst. 1 stanovilo, že zvláštní školy jsou určeny pro děti s „rozumovými nedostatky“, které jim brání v tom, aby sledovaly výuku v obyčejných základních školách nebo ve speciálních základních školách určených pro děti trpícími smyslovými poruchami, nemocí nebo nemožností.
15. Školský zákon z roku 2004 (zákon č. 561/2004 Sb.)
16. Tento nový zákon o školském vzdělání již nezná zvláštní školy ve formě, v jaké existovaly před jeho vstupem v platnost. Základní vzdělání nově poskytují základní školy a specializované základní školy, které jsou určené pro žáky s velkými rozumovými nedostatky nebo četnými nedostatky a pro děti trpící autismem.

17. Ustanovení § 16 obsahuje úpravu vzdělání dětí a žáků s potřebami zvláštní výuky. Tyto děti jsou definovány v odstavci 1 jako děti invalidní, děti se zdravotními problémy nebo

děti sociálně znevýhodněné. Ustanovení § 16 odst. 4 stanoví, že pro účely tohoto zákona se dítě pokládá za sociálně znevýhodněné, inter alia, pokud pochází z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním statutem nebo je vystaveno nebezpečí sociálně patologických jevů. Odstavec 5 stanoví, že existenci potřeb zvláštní výuky vyhodnocují výchovně vzdělávací střediska.

33. Uvedený zákon též upravuje, inter alia, funkci výchovných asistentů, individualizované vzdělávací projekty, přípravné třídy pro sociálně znevýhodněné děti před povinnou školní docházkou a doučovací hodiny pro žáky, kteří nezískali základní vzdělání.

34. Vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách, která byla zrušena vyhláškou č. 73/2005 Sb., která nabyla účinnosti 17. února 2005

35. Článek 2 § 4 vyhlášky stanovil, že pro děti a žáky trpící mentální poruchou jsou dostupné následující školy: speciální mateřské školy, zvláštní školy, pomocné školy, odborná učiliště a praktické školy.

36. Článek 6 § 2 stanovil, že pokud během navštěvování školy dítětem nebo žákem nastane změna v povaze jeho poruchy nebo pokud speciální škola již není přizpůsobena úrovni této poruchy, pak je ředitel školy navštěvované dítětem nebo žákem povinen, po rozhovoru se zástupcem dítěte, doporučit umístění žáka v jiné speciální škole nebo v obyčejné škole

37. Článek 7 § 1 stanovil, že o umístění žáka, inter alia, do zvláštní školy nebo o jeho převedení do zvláštní školy rozhoduje ředitel, pokud s tím souhlasí zákonní zástupci žáka. Článek 7 § 2 stanovil, že návrh na umístění žáka, inter alia, do zvláštní školy může řediteli školy předložit zákonný zástupce žáka, škola, kterou žák navštěvuje, výchovné vzdělávací středisko, nemocnice nebo klinika, orgán péče o rodinu a dítě nebo zdravotní středisko.

V případě, kdy žák nezískal místo ve zvláštní škole, byl ředitel školy povinen podle článku 7 § 3 vyrozumět o tom jeho právního zástupce a příslušný školský úřad nebo obecní úřad, kde měl žák trvalé bydliště. V takovém případě byl školský úřad povinen, po dohodě s obecním úřadem, navrhnout školu, kde žák získá základní vzdělání. Podle článku 7 § 4 bylo vzdělávací psychologické středisko povinno shromáždit veškeré dokumenty vztahující se k tomuto rozhodnutí a doporučit řediteli školy typ školy.

1. Vyhláška č. 73/2005 Sb., o výuce dětí, žáků a studentů se zvláštními vzdělávacími potřebami a nadaných dětí, žáků a studentů

2. Článek 1 vyhlášky stanoví, že žáci a studenti se zvláštními vzdělávacími potřebami mají být vyučováni za pomoci podpůrných opatření, které jdou nad rámec nebo jsou odlišné od individualizovaných výchovných a organizačních opatření dostupných v řádných školách.

3. Článek 2 stanoví, že děti, jejichž zvláštní vzdělávací potřeby byly zjištěny za pomoci výukové či psychologické zkoušky ve výchovném středisku, dostanou zvláštní školní vzdělání, jestliže budou mít jasné a přesvědčivé potřeby, které opodstatní jejich umístění ve zvláštním vzdělávacím systému.

4. Vnitrostátní praxe v rozhodné době

5. Psychologická zkouška

6. Testování intelektuální kapacity ve vzdělávacím psychologickém středisku se souhlasem zákonných zástupců dítěte nebylo ani povinné, ani automatické. Doporučení, aby dítě bylo podrobeno testům, bylo obvykle předkládáno učitelům - buď při zápisu do školy, nebo když byly zjištěny obtíže při jeho normální výuce na prvním stupni - nebo pediatry.

7. Podle stěžovatelů, kteří citovali experty v tomto oboru, se ukazuje, že nejběžněji používanými testy byly varianty „Wechslerovy stupnice inteligence pro děti“ (PDW a WISC III) a „Stanford-Binetova inteligenčního testu“. S odvoláním na různé názory, včetně názorů učitelů a psychologů a ředitele odboru pro zvláštní školy na českém Ministerstvu školství z února 1999,

stěžovatelé uváděli, že užívané testy nebyly ani objektivní, ani spolehlivé, protože byly stanoveny pouze pro české děti, a že nebyly aktuálně standardizovány či schváleny pro použití u rómských dětí. Kromě toho nebyla přijata žádná opatření, jež by umožnila rómským dětem překonat jejich kulturní a jazykové překážky v testech. Nebyly také vydány žádné pokyny, jež by omezily volnost, která existovala v administraci testů a při interpretaci jejich výsledků. Stěžovatelé také upozornili na zprávu z roku 2002, kdy inspektoři poznamenali, že do zvláštních škol jsou umísťovány i děti bez větších rozumových nedostatků.

8. Ve zprávě předložené Českou republikou dne 1. dubna 1999 podle článku 25 § 1 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin se uvádí, že psychologické testy „byly vypracovány pro většinu obyvatel a neberou v úvahu rómská specifika“.

Poradní výbor vytvořený k citované rámcové úmluvě uvedl ve své zprávě o České republice, která byla uveřejněna dne 25. ledna 2002, že i když tyto školy byly zřízeny pro duševně handicapované děti, ukazuje se, že mnohé rómské děti, které nebyly duševně handicapované, byly do nich umístěny pro jazykové a kulturní rozdíly mezi Rómy a většinou. Výbor zdůraznil, že „k umístění dětí do takovýchto zvláštních škol by mělo docházet pouze, je-li to absolutně nezbytné, a vždy na základě konsistentních, objektivních a obsáhlých testů“.

Ve své druhé zprávě o České republice, uveřejněné dne 26. října 2006, poradní výbor konstatoval: „Testy a metody používané k hodnocení intelektu dětí při jejich zápisu do školy již byly revidovány s cílem zabezpečit, že nebudou zneužívány ke škodě rómských dětí.“ Poradní výbor však s obavami poznamenal, že: „Revize psychologických testů používaných v tomto kontextu neměla znatelný dopad. Podle neoficiálních odhadů tvoří Rómové až 70 % žáků ve (zvláštních) školách, což – s ohledem na procentní zastoupení Rómů v celkovém počtu obyvatel – vyvolává pochybnosti ohledně hodnoty testů a relevantní metodiky užívané v praxi.“

42. Ve své zprávě o České republice uveřejněné dne 21. března 2000 Evropská komise proti rasismu a netoleranci (ECRI) poznamenala, že vysílání rómských dětí do zvláštních škol bylo podle obdržných zpráv téměř automatické. Podle ECRI vyplývají špatné výsledky testů u těchto dětí předškolního věku z toho, že většina rómských dětí v České republice nenavštěvuje mateřské školy. ECRI se proto domnívá, že praxe vysílání rómských/cikánských dětí do zvláštních škol pro mentálně retardované děti by mělo být plně přezkoumáno, aby se zajistilo, že budou testy používány spravedlivě a že skutečné schopnosti každého dítěte budou řádně vyhodnoceny.

V další zprávě o České republice, která byla uveřejněna v červnu 2004, ECRI poznamenala, že test připravený Ministerstvem školství pro ohodnocení mentální úrovně dítěte není mandatorní a že je pouze jedním z nástrojů a metod doporučených výchovným střediskům.

43. Ve své konečné zprávě o situaci lidských práv Rómů, Finti a kočovníků v Evropě ze dne 15. února 2006 komisař pro lidská práva poznamenal toto: „Rómské děti jsou průběžně umísťovány do tříd pro děti se zvláštními potřebami bez adekvátního psychologického či pedagogického hodnocení, přičemž skutečným kritériem je jasně etnický původ.“
44. Podle výsledků pozorování předložených Mezinárodním sdružením Step by Step, Fondem pro vzdělávání Rómů a Evropským sdružením pro výzkum ranného dětství neexistuje v zemích východní a střední Evropy národní definice „nezpůsobivosti“ (vztahující se k umístění žáků do zvláštních škol) a používají se definice, v nichž je určitá forma nezpůsobivosti spjatá se sociálně-kulturním prostředím dítěte, takže se tak vytváří prostor pro diskriminační praktiky. Údaje o nezpůsobivých dětech jsou získávány spíše z administrativních pramenů než z odvození cestou řádného hodnocení skutečné charakteristiky dítěte. V devadesátých letech tak byly běžné oddělovací praktiky a používání jediného testu.

Ve výsledcích pozorování se uvádí, že užívaná hodnocení za účelem umístění rómských dětí do zvláštních škol v Ostravě odporovala indikátorům efektivního hodnocení, které byly známy v polovině 90. let, například těm, které byly uveřejněny v roce 1987 Národním sdružením pro vzdělávání malých dětí (USA). Tyto indikátory byly nyní shromážděny u Globální aliance pro vzdělávání malých dětí, která sdružuje členské organizace v Evropě a zejména z České republiky. Relevantní indikátory zahrnují: etické principy provádění ohodnocování; užití hodnotících nástrojů pro jejich zamýšlené účely a tím splnění kritéria profesionální kvality; hodnocení přiměřené věku a dalším charakteristikám dětí, které mají být hodnoceny; uznání významu vývoje a vzdělání subjektu hodnocení; použití evidence hodnocení za účelem porozumění a zdokonalení učení; shromažďování evidence hodnocení z reálných uspořádání a situací, které odrážejí aktuální výkon dítěte; použití více zdrojů evidence shromážděné po dobu hodnocení; průběžné spojování hodnocení s vývojem; omezení používání individuálně nařízených testů podle norem; adekvátní informace pro personál a rodiny napojených na hodnotící proces.

Hodnocení rómských dětí v ostravském kraji nebralo v úvahu jazyk a kulturu dětí, ani jejich předchozí zkušenosti s výukou, ani jejich neznalost požadavků testování. Byly používány spíše jednotlivé než četnější zdroje evidence. Testování bylo prováděno naráz a nikoli průběžně. Podklady nebyly získávány při reálných či autentických pohovorech, kde by děti mohly demonstrovat své schopnosti. Nežádoucí důraz byl kladen na individuálně nařízené standardní testy připravené pro ostatní populaci.

Podle studií citovaných v těchto stanoviscích (UNICEF, Innocenti Insight /2005/; Save the Children /2000/, „Odepřená budoucnost: Právo na vzdělání dětí Rómů/cikánů/kočovníků“; D.J. Losen a G. Orfield /2002/ „Úvod: Rasová nerovnost ve speciálním vyučování“ /Cambridge, MA: Harvard Education/) disproporcionální umístování některých skupin studentů do speciální výuky vyplývá z celé řady faktorů, včetně „podvědomých rasových předsudků na straně školských úřadů, velkého zdroje nerovností, bezdůvodného odvolávání se na IQ a další hodnotící nástroje, nevhodných odpovědí pedagogů na nátlaky při testování na vysoké úrovni a rozdílnosti pravomoci mezi rodiči v menšině a školskými úředníky“. Umístování do škol na základě psychologických testů bylo často odrazem rasových předsudků té které společnosti.

45. Žalovaná Vláda konstatovala, že v současné době probíhá unifikace evropských norem užívaných psychology a že státní orgány učinily všechny přiměřené kroky k zajištění, aby psychologické testy nařizovali řádně kvalifikovaní experti s univerzitním vzděláním, kteří budou aplikovat moderní profesionální a etické standardy v jejich speciálním oboru. Kromě toho výzkum provedený českými experty v roce 1997 na žádost ministerstva školství prokázal, že rómské děti dosáhly ve standardním inteligenčním testu (RISC III) pouze nevýrazně nižší úroveň než srovnatelné nerómské děti (jeden bod na stupnici IQ).
46. Souhlas s umístěním dětí do zvláštních škol
47. Článek 7 vyhlášky č. 127/1997 Sb., o zvláštních školách, činí souhlas zákonného zástupce podmínkou sine qua non pro umístění do zvláštní školy. Stěžovatelé poznamenali, že česká legislativa nevyžaduje, aby byl souhlas dán písemně. Neuvádí ani informace o výuce ve zvláštních školách nebo o důsledcích umístění dítěte do zvláštní školy, které by měly být poskytovány předem.
48. Ve své zprávě o České republice uveřejněné v březnu 2000 ECRI uvedla, že rómští rodiče dávali často přednost umístění svých dětí do zvláštních škol, částečně aby předešli šikaně od nerómských dětí v obyčejných školách a izolaci dítěte od ostatních sousedních rómských dětí a částečně vzhledem k relativně nízké úrovni zájmu o vzdělání.

Ve své zprávě o České republice uveřejněné v červnu 2004 ECRI uvedla, že rómští rodiče, když se rozhodovali o tom, zda dají svůj souhlas, „stále postrádali informace o dlouhodobých důsledcích vysílání dětí do těchto škol, které byly rodičům líčeny jako možnost pro jejich děti dostat zvláštní péči

a být spolu s ostatními rómskými dětmi“.

48. Podle informací, které získala FIDH od své české pobočky, četné české školy nerady přijímají rómské děti. Tuto neochotu lze vysvětlit reakcí rodičů nerómských dětí, kteří v mnoha případech brali zpět své děti z integrovaných škol, protože se obávali, že úroveň těchto škol po příchodu rómských dětí klesne, nebo prostě proto, že měli proti Rómům předsudky. A právě v tomto kontextu jsou rómské děti podrobovány testům určeným k ohodnocení jejich schopností sledovat normální výuku, načež je rodičům rómských dětí doporučováno, aby své děti vysílali do zvláštních škol, kde je to, co chtějí dělat, v souladu s přáním školských úřadů nepřijímat tolik rómských dětí, protože jejich zápis by mohl vést rodiče nerómských dětí k odebrání svých vlastních dětí ze školy.
49. Důsledky
50. Žáci ve zvláštních školách se učí podle zvláštních osnov údajně přizpůsobených jejich intelektuálním schopnostem. Po ukončení jejich povinného školního vzdělání v tomto typu školy si mohou zvolit buď pokračovat v učebních střediscích nebo od 18. února 2000 v jiných typech středních škol (pokud jsou způsobilí během přijímacích zkoušek prokázat, že splňují požadavky pro přijetí na zvolenou školu).

Článek 6 § 2 vyhlášky č. 127/1997 Sb. stanovil, že pokud v průběhu školní docházky žáka došlo ke změně povahy jeho schopností nebo jestliže specializovaná škola již nevyhovovala úrovni jeho nezpůsobilosti, byl ředitel školy, kterou žák navštěvoval, povinen po rozhovoru s právním zástupcem žáka doporučit jeho umístění do jiné specializované školy nebo do normální školy.

50. Ve své závěrečné zprávě o situaci lidských práv, Rómů cikánů a kočovníků v Evropě ze dne 15. února 1996 komisař pro lidská práva poznamenal toto: „Být žákem zvláštní školy nebo třídy často znamená, že tento žák se učí podle osnov s nižšími požadavky, než jsou určené pro většinu žáků, což snižuje jeho možnost dalšího vzdělání a nalezení budoucího povolání. Automatické umísťování rómských dětí do tříd pro děti se speciálními potřebami je jako stigma označování rómských dětí jako méně inteligentních a méně schopných. Segregační výuka současně upírá rómským i nerómským dětem šanci navzájem se poznávat a učit se žít jako rovnoprávní občané. Rómské děti se tak vylučují z většinové společnosti na samém počátku jejich života, čímž se zvyšuje riziko pohlcení do bludného kruhu marginalizace.“
51. Poradní výbor Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin ve své zprávě o České republice ze dne 26. října 2005 poznamenal, že umísťování rómských dětí do zvláštních škol „činí pro rómské děti obtížnějším získat přístup k vyšším stupňům vzdělání, čímž omezuje jejich možnosti integrace do společnosti. I když legislativa již nebrání dětem postoupit ze zvláštních škol do normálních škol středního stupně, úroveň výuky poskytovaná zvláštními školami zpravidla neumožňuje splnit požadavky škol středního stupně, takže většina jich ze systému vypadává.“
52. Podle výsledků pozorování předložených Mezinárodním sdružením Step by Step, Fondem pro vzdělávání Rómů a Evropským sdružením pro výzkum raného dětství umísťování dětí do separátních zvláštních škol je příkladem velmi raného „směrování“ žáků, v tomto případě ocejchování dětí jako žáků „s nízkými schopnostmi“ či „s malým potenciálem“. Takováto praxe zvyšuje nerovnost ve výuce, protože má zvláště negativní účinky na vzdělání znevýhodněných dětí (viz, inter alia, zpráva Rady a Evropského parlamentu o „účinnosti a rovnosti v evropských vzdělávacích systémech“ /COM/2006/0481, 8. září 2006/). Dlouhodobé důsledky „směrování“ znamená, že žáci jsou nasměrováni do méně prestižních forem výuky a vzdělávání a opouštějí školu brzy. Směrování tak může napomáhat vytváření sociální konstrukce propadu.
53. Ve svých výsledcích pozorování Soud, organizace Mezinárodní skupina pro práva menšin, Evropská síť proti rasismu a Evropský úřad pro informování Rómů konstatovaly, že děti ve

zvláštních školách se učí podle zjednodušených osnov, které jsou pokládány za vhodné pro nižší úroveň vzdělání. Takže od dětí v České republice, umístěných do zvláštních škol, se neočekává, že do třetí až čtvrté třídy budou znát abecedu nebo číslovky do 10, zatímco jejich vrstevníci musí mít tuto znalost již na konci první třídy.

III. Zdroje z Rady Evropy

1. Výbor ministrů

Doporučení č. R(2000) 4 Výboru ministrů členským státům o vzdělávání rómských/cikánských dětí (přijaté Výborem ministrů dne 3. února 2000 na 696. zasedání zástupců ministrů)

54. Doporučení stanoví toto:

„Výbor ministrů podle článku 15.b Statutu Rady Evropy

Konstatuje, že účelem Rady Evropy je docílit větší jednoty mezi jejími členy a že tohoto účelu může být dosaženo zejména společným postupem v oblasti vzdělání;

Uznává, že existuje naléhavá potřeba vybudovat nové základy pro budoucí vzdělávací strategii vůči Rómům/cikánům v Evropě, zejména s ohledem na jejich nevzdělanost či polovzdělanost, na jejich procento propadání, na nízké procento žáků dokončujících základní vzdělání a na přetrvávání takových jevů, jakým je například nízká školní docházka;

Poznamenává, že problémy, jimž čelí Rómové/cikáni v oblasti školství, jsou převážně důsledkem dlouhodobé školské politiky v minulosti, která vedla buď k asimilaci nebo segregaci rómských/cikánských dětí ve škole z těch důvodů, že byly „sociálně a kulturně znevýhodněné“;

Konstatuje, že znevýhodněné postavení Rómů/cikánů v evropské společnosti nelze překonat, pokud nebude rómským/cikánským dětem zaručena rovnost možností v oblasti vzdělání;

Konstatuje, že vzdělání rómských/cikánských dětí by mělo být prioritou státní politiky ve prospěch Rómů/cikánů;

Uvědomuje si, že politika zaměřená na řešení problémů, jimž čelí Rómové/cikáni v oblasti vzdělání, by měla být komplexní, vycházet z vědomí toho, že problém školního vzdělání rómských/cikánských dětí souvisí s celou řadou dalších faktorů a předpokladů, zejména ekonomických, sociálních a kulturních aspektů a s bojem proti rasismu a diskriminaci;

Uvědomuje si, že školská politika ve prospěch rómských/cikánských dětí by měla být doplněna aktivním vzděláváním dospělých a výchovou k povolání; ...

Doporučuje, aby při implementaci své politiky v oblasti vzdělání vlády členských států:

- řídily se principy uvedenými v příloze k tomuto doporučení;
- seznámily s tímto doporučením relevantní státní orgány ve svých zemích prostřednictvím vhodných vnitrostátních kanálů.“

55. Relevantní části přílohy k doporučení č. R (2000)4 znějí takto:

Hlavní principy školské politiky vůči rómským/cikánským dětem v Evropě

1. Struktura

2. Školská politika vůči rómským/cikánským dětem by měla být provázena adekvátními zdroji a flexibilní strukturou, nezbytnými k tomu, aby byla respektována odlišnost rómské/cikánské populace v Evropě, které vezmou v úvahu existenci rómských/cikánských skupin, které vedou kočovný nebo polokočovný způsob života. V tomto ohledu by měly být vyčleněny zdroje pro dálkové vyučování, opírající se o moderní telekomunikační techniku.
3. Důraz by se měl klást na potřebu lepší koordinace na mezinárodní, národní, regionální a místní úrovni, aby se předešlo tříštění úsilí a na podporu synergie.
4. Za tímto účelem by měly členské státy vést svá ministerstva školství k tomu, aby k problému výuky rómských/cikánských dětí přistupovala citlivě.
5. Aby byl rómským/cikánským dětem zabezpečen vstup do školy, je třeba, aby byly široce rozvinuty systémy předškolní výchovy a aby jim byly zpřístupněny.
6. Zvláštní pozornost je třeba též věnovat zajištění lepší komunikace s rodiči a je-li to nutné, využívat prostředníků z rómské/cikánské komunity, což může vést ke specifickým možnostem vývoje. Speciální informace a rady je třeba podávat rodičům o nezbytnosti vzdělání a o podpůrných mechanismech, které mohou města a obce nabídnout rodinám. Musí existovat vzájemné porozumění mezi rodiči a školami. Vyloučení rodičů a neznalost a nevzdělanost (dokonce negramotnost) také brání v tom, aby děti měly ze vzdělávacího systému nějaký prospěch.
7. Je třeba zavést vhodné podpůrné systémy, které umožní rómským/cikánským dětem požívat rovné příležitosti ve škole, zejména pozitivním jednáním.
8. Členské státy se vyzývají, aby poskytly nezbytné prostředky k implementaci výše zmíněné politiky a opatření, aby se zacelila mezera mezi rómskými/cikánskými žáky a většinou žáků.
9. Učební osnovy a materiály pro výuku
10. Vzdělávací politika ve prospěch rómských/cikánských dětí by měla být prováděna v rámci širší mezikulturní politiky s přihlédnutím ke zvláštní rysům rómské kultury a ke znevýhodněnému postavení mnoha Rómů/cikánů v členských státech.
11. Učební osnovy jako celek a materiály pro výuku by proto měly být koncipovány tak, aby braly v úvahu kulturní identitu rómských/cikánských dětí. Dějiny a kultura Rómů by měly být zahrnuty do materiálů pro výuku, aby odrážely kulturní identitu rómských/cikánských dětí. Účast zástupců rómské/cikánské komunity by měla být podporována při přípravě učebních materiálů k dějinám, kultuře nebo jazyku Rómů/cikánů.
12. Členské státy však musí zajistit, že to nepovede k vytvoření separátních osnov, které by mohly vést k vytváření separátních tříd.
13. Členské státy musí také podporovat vývoj materiálů pro výuku založených na praxi, aby tak pomohly učitelům v jejich každodenní práci s rómskými/cikánskými žáky.
14. V zemích, kde se hovoří rómským jazykem, musí být vytvářeny pro rómské/cikánské děti možnosti vyučovat v jejich mateřtině.

III. Získávání a příprava učitelů

13. Je důležité, aby budoucím učitelům byly poskytnuty specifické znalosti a příprava, které jim pomohou lépe rozumět jejich rómským žákům. Výuka rómských/cikánských žáků však musí zůstat integrální součástí všeobecného vzdělávacího systému.
14. Rómská/cikánská komunita musí být zapojena do přípravy učebních osnov a měla by být přímo účastná na poskytování informací budoucím učitelům.
15. Podpora by měla být také poskytnuta přípravě a získávání učitelů z rómské/cikánské komunity.
16. Parlamentní shromáždění
17. Doporučení č. 1203 (1993) k cikánům v Evropě
18. Parlamentní shromáždění vypracovalo, inter alia, následující obecné připomínky:

„Jedním z cílů Rady Evropy je pomáhat z nouze skutečné evropské identitě. V Evropě existují četné

rozdílné kultury, přičemž všechny z nich, včetně mnoha menšinových kultur, obohacují kulturní rozdílnost Evropy a přispívají k ní.

Zvláštní místo mezi menšinami je vyhrazeno cikánům. Žijí roztroušeni po celé Evropě, nemají svou vlastní zemi, jsou skutečnou evropskou menšinou, avšak takovou, která není pokryta definicí vztahující se k národnostním či jazykovým menšinám.

Jako menšina bez území přispívají cikáni ve velké míře kulturní rozmanitosti Evropy. V různých částech Evropy přispívají různým způsobem, a to hudbou, obchodováním a řemesly.

Se střeoevropskými a východoevropskými zeměmi, nyní členskými státy, počet cikánů žijících v oblasti Rady Evropy dramaticky vzrostl.

Netolerance vůči cikánům jinými obyvateli přežívá dlouhá léta. Vypuknutí rasové či sociální nenávisti se však objevuje stále pravidelněji a napjaté vztahy mezi komunitami přispěly k neblahé situaci, v níž většina cikánů v dnešní době žije.

Respektování práv cikánů, individuálních, základních a lidských práv a jejich práv jako menšiny je podstatné pro zlepšení jejich situace.

Záruky pro rovná práva, rovné příležitosti, rovné zacházení a opatření ke zlepšení jejich postavení umožní oživení cikánského jazyka a kultury, čímž obohatí evropskou kulturní rozmanitost.

Záruka požívání práv a svobod daná článkem 14 Úmluvy o lidských právech a základních svobodách je pro cikány důležitá a pomáhá jim při podpoře jejich individuálních práv.

57. Pokud je o vzdělávání, doporučení stanoví:

„Stávající evropské programy pro přípravu učitelů cikánů je třeba rozšířit;

zvláštní pozornost je třeba věnovat vzdělávání žen obecně a matek spolu s jejich malými dětmi;

talentovaní cikáni by měli být povzbuzováni ke studiu a k tomu, aby působili pro cikány jako prostředníci;

2. Doporučení č. 1557 (2002): „Právní postavení Rómů v Evropě“

3. Toto doporučení, inter alia, stanoví:

4. Dnešní Rómové jsou neustále vystavováni diskriminaci, marginalizaci a segregaci. Diskriminace je široce rozšířena v každé oblasti veřejného i osobního života, včetně přístupu k veřejným místům, vzdělání, zaměstnání, zdravotnickým službám a bydlení, jakož i překročení hranic a přístupu k azylovému řízení. Marginalizace a ekonomická a sociální segregace Rómů se mění na etnickou diskriminaci, která zpravidla postihuje nej slabší sociální skupiny.

5. Rómové tvoří zvláštní menšinovou skupinu do té míry, že mají dvojitý menšinový status. Jsou etnickou komunitou a většina z nich patří k sociálně znevýhodněným skupinám společnosti.

6. Rada Evropy může a musí hrát důležitou roli při zdokonalování právního statusu, úrovně rovnosti a životních podmínek Rómů. Parlamentní shromáždění vyzývá členské státy, aby splnily šest obecných podmínek, které jsou nezbytné pro zlepšení situace Rómů v Evropě:

7. garantovat rovné zacházení s rómskou menšinou jakožto s národnostní menšinovou skupinou v oblasti vzdělání, zaměstnání, bydlení a veřejných služeb. Členské státy musí věnovat zvláštní pozornost:

8. podporování rovných příležitostí pro Rómy na pracovním trhu;

9. poskytování rómským studentům možnost participovat na všech úrovních vzdělání od mateřské školy po univerzitu;

iii. postupnému přijímání pozitivních opatření k náboru Rómů do veřejných služeb s přímou vazbou na rómské komunity, jako například do základních škol a středních škol, sociálních středisek, místních základních zdravotních středisek a do místní správy;

1. vykořenění všech praktik segregované výuky rómských dětí, zejména směřování rómských dětí do škol nebo tříd pro mentálně handicapované;
2. rozvíjet a implementovat pozitivní aktivity a přednostní zacházení se sociálně znevýhodněnou vrstvou, včetně Rómů coby sociálně znevýhodněnou společností v oblasti vzdělání, zaměstnání a bydlení
3. činit specifická opatření a vytvářet speciální instituce na ochranu rómského jazyka, kultury a identity: ...
4. povzbuzovat rómské rodiče k tomu, aby vysílali své děti do základní školy, střední školy a vyšších škol, včetně univerzitních kolejí, a poskytovat jim adekvátní informace o nutnosti vzdělání; ...
5. získávat rómské učitele, zejména v oblastech s vysokou rómskou populací;
6. bojovat proti rasismu, xenofobii a netoleranci a zabezpečovat nediskriminační zacházení s Rómy na místní, regionální, národní a mezinárodní úrovni:
7. věnovat zvláštní pozornost fenoménu diskriminace vůči Rómům, zejména v oblasti vzdělání a zaměstnání; ..
8. Evropská komise proti rasismu a netoleranci (ECRI)
9. Obecní politické doporučení ECRI č. 3: „Potlačování rasismu a netolerance vůči Rómům/cikánům“ (přijaté ECRI dne 6. března 1998)
10. V relevantních částech toho doporučení se uvádí toto:

„Evropská komise proti rasismu a netoleranci:

Připomíná, že boj proti rasismu, xenofobii, antisemitismu a netoleranci tvoří integrální součást ochrany a podporování lidských práv, že tato práva jsou univerzální a nezadatelná a že všechny lidské bytosti, bez jakéhokoli rozdílu, mají na tato práva nárok;

Je přesvědčena, že v každém jednání boje proti rasismu a diskriminaci je třeba klást důraz na oběť a na zlepšení její situace;

Poznamenává, že Rómové/cikáni trpí v celé Evropě újmu, jsou oběťmi rasismu, který je ve společnosti hluboce zakořeněn, jsou terčem občas násilných demonstrací rasismu a netolerance a jejich základní práva jsou pravidelně porušována či ohrožována;

Poznamenává také, že přetrvávající předsudky proti Rómům/cikánům vedou k diskriminaci proti nim v mnoha oblastech společenského a ekonomického života a že tato diskriminace je hlavním faktorem v procesu sociálního vyloučení postihujícího mnohé Rómy/cikány;

Je přesvědčena, že podpora principu tolerance je zárukou zachování otevřených a pluralistických společností, které umožní mírovou koexistenci, a proto

Doporučuje vládám členských států toto:

...

- zabezpečit, aby diskriminace jako taková, jakož i diskriminační praktiky byly potírány adekvátními právními předpisy a aby za tímto účelem byla do civilního práva začleněna ustanovení, zejména v oblasti zaměstnání, bydlení a školství;

...

- silně potírat ve školách všechny formy segregace vůči Rómům/cikánům a zabezpečit účinné požívání rovného práva na vzdělání;

...

2. Obecné politické doporučení ECRI č. 7 o národní legislativě k potlačování rasismu a rasové diskriminace (přijaté ECRI 13. prosince 2002)
3. Pro účely tohoto doporučení je třeba používat následující definice:

„a) „Rasismus“ znamená, že takový důvod, jakým je rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, národnost nebo národnostní či etnický původ, opravňuje k opovrhování osobou nebo skupinou osob.

1. b) „Přímá rasová diskriminace“ znamená jakékoli rozdílné zacházení opírající se o takový důvod, jakým je rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, národnost nebo národnostní či etnický původ, které není objektivně a racionálně oprávněné. Rozdílné zacházení není objektivně a racionálně oprávněné, jestliže nesleduje legitimní cíl nebo neexistuje-li rozumný vztah přiměřenosti mezi použitými prostředky a cílem, jehož má být dosaženo.
2. c) „Nepřímá diskriminace“ znamená případy, kdy zjevně neutrální faktor, jakým je ustanovení, kritérium či praxe, nelze snadno dodržovat, aniž by byly znevýhodněny osoby náležející ke skupině určené takovým důvodem, jakým je rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, národnost nebo národnostní či etnický původ, pokud tento důvod nemá objektivní a racionální odůvodnění. Takovýmto odůvodněním může být případ, jestliže se sleduje legitimní účel a existuje-li rozumný vztah přiměřenosti mezi použitými prostředky a cílem, jehož má být dosaženo.
3. V důvodové zprávě k tomuto doporučení se uvádí (bod 8), že definice přímé a nepřímé rasové diskriminace obsažené v odstavci 1 písm. b) a c) doporučení jsou inspirovány definicemi Rady uvedenými ve směrnici 2000/43/EC implementující princip rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na rasový nebo etnický původ a ve směrnici Rady 2000/78/EC stanovící obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání a v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.
4. Zpráva o České republice uveřejněná v září 1997
5. V části zprávy pojednávající o politických aspektech vzdělávání a přípravy na povolání, ECRI uvedla, že se veřejné mínění vůči určitým skupinám občas jeví jako spíše negativní, a to zejména pokud jde o rómskou/cikánskou komunitu, a navrhla, aby byla přijata další opatření za účelem zlepšení veřejného povědomí o otázkách rasismu a netolerance a zvýšení tolerance vůči všem skupinám ve společnosti. ECRI dodala, že je třeba přijmout opatření, pokud jde o vzdělání a přípravu na povolání členů menšinových skupin, zejména členů rómské/cikánské komunity.
6. Zpráva o České republice uveřejněná v březnu 2000
7. V této zprávě ECRI uvedla, že znevýhodnění a efektivní diskriminace, jimž jsou vystaveni členové rómské/cikánské komunity v oblasti vzdělání, vyvolává obzvláště vážné obavy. Bylo poznamenáno, že rómské/cikánské děti jsou ve značné míře zastoupeny ve zvláštních školách a že jejich směřování do zvláštních škol bylo zaznamenáno jako quasi-automatické. Rómští/cikánští rodiče často dávají takovému řešení přednost částečně proto, aby předešli šikaně rómských/cikánských dětí v normálních školách a izolaci dětí od ostatních sousedních rómských/cikánských dětí, a částečně vzhledem k nízké úrovni zájmu o vzdělání. Většina rómských/cikánských dětí je proto vysílána do vzdělávacích zařízení určených pro jiné účely nabízejících malou možnost pro přípravu na zaměstnání nebo přípravu na další vzdělávání, takže existuje omezená možnost pro další vzdělání či zaměstnání. Účast členů rómské/cikánské komunity na vzdělávání mimo úroveň základní školy je extrémně slabá.
8. ECRI proto konstatovala, že praxe vysílání rómských/cikánských dětí do zvláštních škol pro mentálně retardované děti musí být zcela přehodnocena, aby se zajistilo, že jakékoli používané

testování bude spravedlivé a že skutečné schopnosti každého dítěte budou řádně ohodnoceny. ECRI dále konstatovala, že je důležité, aby rómští/cikánští rodiče si byli vědomi potřeby jejich dětí navštěvovat normální výuku. Obecně ECRI konstatovala, že existuje potřeba užšího zapojení členů rómské/cikánské komunity do záležitostí týkajících se vzdělání. Pro začátek se státní orgány musí ujistit, že rómští/cikánští rodiče budou plně informováni

o přijatých opatřeních a budou povzbuzováni k účasti při rozhodnutích o výuce týkajících se jejich dětí.

5. Zpráva o České republice uveřejněná v červnu 2004

6. Pokud se jedná o přístup rómských dětí ke vzdělání, ECRI ve své zprávě uvedla, že má obavy, že rómské děti jsou i nadále posílány do zvláštních škol, které je, kromě přetrvávající segregace od většinové společnosti, velmi znevýhodňují pro zbytek jejich života. Standardní testy vypracované českým ministerstvem školství pro stanovení mentální úrovně dítěte nejsou povinné a jsou pouze jedním ze škály nástrojů a metod doporučených psychologickým poradním střediskům. Pokud jde o další prvek, který se vyžaduje, aby dítě bylo vysláno do zvláštní školy - souhlas zákonného zástupce dítěte, ECRI konstatovala, že rodiče činící takovéto rozhodnutí stále postrádali informace o dlouhodobých negativních důsledcích vysílání dětí do této školy, které byly rodičům často prezentovány jako možnost pro jejich děti získat zvláštní pomoc a být ve společnosti ostatních rómských dětí. ECRI dále uvedla, že obdržela zprávy od rómských rodičů o tom, že byli odrazováni od normálních škol.

ECRI rovněž poznamenala, že v lednu 2000 nabyl účinnosti školský zákon, který upravuje možnost, aby žáci ze zvláštních škol požádali o přijetí na školy druhého stupně. Podle různých zdrojů se však jedná pouze o značně teoretickou možnost, protože zvláštní školy neposkytly dětem znalosti potřebné k tomu, aby mohly pokračovat podle osnov určených pro druhý stupeň. Neexistují žádná opatření pro poskytování doplňkové výuky pro žáky, kteří prošli zvláštní školou, které by je přenesly na úroveň, kde by byli adekvátně připraveni pro normální školy druhého stupně.

ECRI obdržela velmi pozitivní informace o úspěšnosti „nultých kurzů“ (přípravných tříd) na předškolní úrovni ve zvyšování počtu rómských dětí, které pak navštěvovaly normální školy. Vyjádřila však určité obavy ohledně nového trendu na podporu zachování systému segregované výuky v nové formě - ten se týkal zvláštních tříd ve většinových školách. V této souvislosti se řada autorů obává, že navržený nový školský zákon vytvořil možnost pro další separaci Rómů zaváděním nových zvláštních programů pro „sociálně znevýhodněné“.

Závěrem ECRI poznamenala, že navzdory iniciativám ze strany Ministerstva školství (třídní asistenti, vzdělávací programy pro učitele, revize osnov pro školy prvního stupně) problém nízké úrovně rómské účasti na školách druhého stupně a na středních školách, který byl popsán ze strany ECRI v její druhé zprávě, nadále trvá.

1. Rámcová Úmluva o ochraně národnostních menšin
2. Zpráva předložená Českou republikou dne 1. dubna 1999 podle článku 25 § 1 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin
3. Ve zprávě se uvádí, že Vláda přijala opatření v oblasti vzdělání, která byla zaměřena na poskytování vhodných podmínek zejména pro děti ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí, zejména z rómské komunity, otvíráním přípravných tříd v základních a zvláštních školách. Bylo konstatováno, že „rómské děti s průměrným či nadprůměrným intelektem jsou často umísťovány do takovýchto škol na základě výsledků psychologických testů (to se vždy stává se souhlasem rodičů). Tyto testy jsou koncipovány pro většinu populace a neberou v úvahu rómská specifika. Na restrukturalizaci těchto testů se pracuje.“ V některých zvláštních školách činil podíl rómských dětí 80 % - 90 % žáků.

4. Zpráva předložená Českou republikou dne 2. července 2004
5. Česká republika akceptovala, že Rómové jsou obzvláště vystaveni diskriminaci a sociálnímu vyloučení, a uvedla, že připravuje zavedení komplexních antidiskriminačních nástrojů spolu s implementací směrnice Rady zavádějící princip rovného zacházení. Nová právní úprava má být zavedena v roce 2004 (zákon č. 561/2004 Sb. byl přijat 24. září 2004 a nabyl účinnosti 1. ledna 2005).

Pokud jde o oblast vzdělávání Rómů, ve zprávě se uvádělo, že stát přijal různá opatření potvrzujících jednání s cílem radikálně změnit stávající postavení rómských dětí. Vláda shledala praxi vysílání velkého počtu rómských dětí do zvláštních škol neudržitelnou. Potřeba aktivního jednání nastala nejen kvůli sociálně kulturnímu znevýhodnění rómských dětí, nýbrž i pro povahu celého vzdělávacího systému a jeho neschopnost dostatečně odrazet kulturní rozdílnosti. Nově navržený školský zákon by měl přinést změny do systému transformací „zvláštních škol“ na „zvláštní školy prvního stupně“ a tím poskytnout dětem účelově zaměřenou asistenci při překonávání sociálně kulturního znevýhodnění. Tyto změny zahrnují přípravné třídy, individuální učební programy pro děti ve zvláštních školách, opatření týkající se předškolní výchovy, rozšířenou roli pro asistenty z rómské komunity a speciální programy pro školení učitelů. Jelikož jedním z hlavních problémů, jimž rómští žáci čelí, je jejich ubohá znalost českého jazyka, Ministerstvo školství se domnívá, že nejlepším řešením (a jediným reálným) by bylo vytvoření přípravných tříd v předškolním stadiu pro děti ze znevýhodněného sociálně kulturního prostředí.

Zpráva rovněž citovala řadu projektů a programů, které byly zavedeny celostátně v této oblasti (Podpora integrace Rómů, Program pro rómskou integraci/Multikulturní vzdělávací reforma a Neintegrace rómských žáků ze zvláštních škol do škol prvního stupně).

3. Stanovisko Poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin k České republice, zveřejněné 25. ledna 2002
4. Poradní výbor poznamenal, že zatímco zvláštní školy byly určeny pro mentálně postižené děti, ukázalo se, že mnohé rómské děti, které nebyly mentálně postižené, byly do

těchto škol umísťované pro reálné nebo předpokládané jazykové a kulturní rozdíly mezi Rómy a většinou. Poradní výbor měl za to, že tato praxe není slučitelná s Rámcovou úmluvou, a zdůraznil, že k umísťování dětí do takovýchto škol by mělo docházet jen, když je to absolutně nezbytné, a vždy na základě konsistentních, objektivních a komplexních testů.

69. Zvláštní školy vedly k vysoké úrovni separace rómských žáků od ostatních a k nízké úrovni vzdělanosti rómské komunity. To české státní orgány uznaly. Jak vládní orgány, tak

i civilní organizace souhlasily s potřebou velké reformy. Existovala však neshoda o přesnou povahu reformy, jež by měla být uskutečněna, výši disponibilních finančních zdrojů a rychlost, jakou by měla být realizována. Poradní výbor se přiklonil k názoru, že by české státní orgány měly připravovat reformu za konzultací s dotčenými osobami, aby tak zajistily rovné příležitosti pro přístup ke školám pro rómské děti a rovná práva k normálnímu vyučování, v souladu s principy stanovenými v doporučení Výboru ministrů č. (2000) 4 o výuce rómských/cikánských dětí v Evropě.

70. Poradní výbor vzal na vědomí schválení iniciativ, které byly vyvolány za účelem zřízení tzv. „nultých tříd“, umožňujících přípravu rómských dětí na výuku základního vzdělání, inter alia, zdokonalováním jejich znalostí češtiny a povzbudil státní orgány k tomu, aby učinily tato zařízení dostupnějšími. Poradní výbor rovněž konstatoval, že vytvoření míst rómských pedagogických poradců ve školách, jakožto iniciativy civilní společnosti, je velmi pozitivním krokem. Poradní výbor povzbudil státní orgány v jejich úsilí zajistit a zvýšit počet takovýchto míst. Dalším rozhodujícím cílem bude zajištění mnohem vyššímu počtu rómských dětí přístupu

a úspěšného zakončení středních škol.

71. Stanovisko poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin k České republice, zveřejněné 26. října 2005
72. Ve svém stanovisku poradní výbor konstatoval, že státní orgány skutečně zlepšily situaci ve vzdělávání rómských dětí a usilovaly různými cestami o to, aby realizovaly tento záměr v praxi. V této souvislosti poradní výbor poznamenal, že je příliš brzy určit, zda nový vzdělávací systém zavedený novým školským zákonem (zákon č. 561/2004 Sb.) podstatně změní stávající situaci příliš vysokého zastoupení rómských dětí ve zvláštních školách nebo ve zvláštních třídách.
73. Poradní výbor poznamenal, že státní orgány věnují zvláštní pozornost neodůvodněnému umísťování rómských dětí do zvláštních škol. Testy a metody, používané pro ohodnocení intelektuálních schopností dětí při zápisu do školy již byly revidovány s cílem zajistit, aby nebyly zneužívány ke škodě rómských dětí. Byly spuštěny zvláštní vzdělávací programy s cílem pomoci rómským dětem překonat jejich problémy. Ty zahrnovaly vzdání se poplatků za poslední rok předškolní výchovy, uvolnění pravidel pro velikost tříd, více individuální výuky, jmenování výchovných asistentů (převážně Romů), jakož i vydávání metodických příruček a směrnic pro učitele pracující s rómskými dětmi. Byly také vytvářeny předškolní třídy pro rómské děti, které působily úspěšně, i když jen v omezeném rozsahu. Poradní výbor vzal na vědomí také zvláštní podpůrný program pro Romy s cílem zpřístupnit výuku na druhém stupni a na středních školách a také úsilí, které bylo vynaloženo k vytvoření sítě kvalifikovaných rómských učitelů a výchovných asistentů.
74. Poradní výbor však poznamenal, že i když konstantní monitorování a hodnocení situace rómských dětí ve školách bylo jednou z priorit vlády, hovoří zpráva státu málo o rozsahu, v jakém byly v poslední době integrovány do škol, a o účinnosti a dopadu četných opatření, která byla přijata v jejich prospěch. Poradní výbor s obavami konstatoval, že zmíněná opatření přinesla málo zlepšení a že místní orgány neimplementovaly systematicky vládní systém podpory školám a ne vždy byly připraveny působit v této oblasti efektivně.
75. Poradní výbor s obavami poznamenal, že podle nevládních zdrojů je značný počet rómských dětí stále umísťován do zvláštních škol již ve velice raném věku a že revize psychologických testů používaných v tomto kontextu se nijak neprojevila. Podle neoficiálních odhadů dosahuje počet Romů v těchto školách až 70 % žáků, což – s přihlédnutím k procentu Romů na celkové populaci – vyvolává obavy o hodnotě těchto testů a používané metodice. Tato situace se stala ještě více znepokojující tím, že učinila pro mnohé rómské děti obtížnějším získat přístup k vyšší úrovni vzdělání, čímž omezila jejich vyhlídky na integraci do společnosti. I když legislativa již nebrání dětem přejít ze zvláštních škol do normálních škol druhého stupně, úroveň výuky ve zvláštních školách obvykle neumožňuje splňovat požadavky škol druhého stupně, což má za následek, že většina z nich ze systému vypadává. I když se odhady počtu rómských dětí, která zůstávají mimo školský systém, mění, pak ty, které navštěvují školu, zřídka postupují výše, než je základní škola.
76. Poradní výbor dále poznamenal, že navzdory vzrůstajícímu povědomí o iniciativách Ministerstva školství jsou mnohé rómské děti navštěvující normální školy izolovány ostatními dětmi i učiteli, nebo dokonce umísťovány do oddělených tříd. Současně bylo konstatováno, že v některých školách tvoří rómské děti největší skupinu žáků, a to z toho prostého důvodu, že jsou tyto školy lokalizovány blízko míst, kde sídlí Romové pohromadě. Podle jiných zdrojů jsou materiální podmínky v některých školách, které navštěvují, značně problematické a výuka, které se jim dostává, je stále v mnoha případech nedostatečně přizpůsobená jejich situaci. Je důležité zabezpečit, aby i v těchto školách, byla poskytována kvalitní výuka.
77. Podle poradního výboru musí být prioritou umísťování rómských dětí do normálních škol, podpora a prosazování přípravných tříd, jakož i pomocníků při výuce. Zvýšenou pozornost si vyžadují nábor rómských učitelů a posilování vědomí učitelského sboru o zvláštním postavení rómských dětí. Aktivní zapojování rodičů, zejména s přihlédnutím k implementaci nového školského zákona, vyžadovalo rovněž podporu jako podmínka sine qua non pro celkové

zlepšení situace ve výuce Rómů. V neposlední řadě bylo třeba rozhodnější aktivity při boji s izolováním rómských dětí, a to jak v normálních, tak i ve zvláštních školách. Byl zapotřebí jasnější přístup spolu s instrukcemi a bezprostřední akcí na všech úrovních, aby bylo skoncováno s bezdůvodným umístováním těchto dětí do zvláštních škol určených pro děti s mentálními poruchami. Jednou z konstantních priorit státních orgánů musí být efektivní monitorování opatření, zaměřené především na eliminaci nevhodného umístování dětí do těchto škol.

78. Komisař pro lidská práva

Závěrečná zpráva pana Alvara Gil-Roblese o situaci lidských práv Rómů, cikánů a kočovníků v Evropě (ze dne 15. února 2006)

77. Ve třetím oddíle zprávy, která se týká diskriminace ve vzdělání, komisař konstatoval, že skutečnost, že značný počet rómských dětí nemá přístup ke vzdělání srovnatelný se standardem, jemuž se těší ostatní děti, je částečně důsledkem diskriminačních praktik a předsudků. V této souvislosti komisař poznamenal, že segregace ve vzdělání je obecným rysem ve mnoha členských státech Rady Evropy. V některých zemích existují segregované školy, v jiných zvláštní třídy pro rómské děti nebo jasné převažující zastoupení rómských dětí ve třídách pro děti se speciálními potřebami. Rómské děti jsou průběžně umístovány do tříd pro děti se speciálními potřebami bez adekvátního psychologického či pedagogického hodnocení, přičemž je jasným skutečným kritériem jejich etnický původ. To, že jsou tyto děti žáky zvláštních škol nebo tříd, často znamená, že tyto děti se učí podle osnov, které jsou méně náročné než osnovy pro normální třídy, takže to zužuje jejich možnost dalšího studia a hledání budoucího zaměstnání. Automatické umístování rómských dětí do tříd pro děti se speciálními potřebami může zhoršovat jejich stigma označováním rómských dětí jako méně inteligentních a méně schopných. Segregované vyučování znamená pro rómské i nerómské děti odepření možnosti vzájemně se poznat a učit se žít jako rovnoprávní občané. Rómské děti se tak již na počátku života vylučují z hlavního proudu ve společnosti, čímž jsou vtaženy do začarovaného kruhu marginalizace.

78. V České bylo komisaři sděleno, že jsou mladí členové rómské/cikánské komunity drasticky vysoce zastoupeni ve „zvláštních“ školách a třídách pro děti s lehkou mentální neschopností. Současně komisař konstatoval, že úřady zavedly v normálních školách rómské asistenty učitelů a že vytvořily přípravné třídy a že tato iniciativa má slibné účinky, byť i jen v malém měřítku vzhledem k nedostatku adekvátních zdrojů. Zejména pak přípravné třídy pro sociálně znevýhodněné děti se staly střediskem v úsilí překonat excesivní zastoupení rómských dětí ve zvláštních školách. České úřady mají za to, že přípravné třídy připojené k mateřským školám jsou obzvláště úspěšné při usnadňování integrace rómských dětí do normálních škol.

V roce 2004 bylo v České republice 332 asistentů učitelů, kteří vycházeli vstříc speciálním potřebám rómských dětí.

79. Bylo také konstatováno, že pro Rómy byly zavedeny zvláštní třídy nebo zvláštní osnovy s dobrými úmysly, a to za účelem překonání jazykových bariér nebo napravení nedostatku předškolní výchovy rómských dětí. Samozřejmě, že bylo nutné reagovat na takové potřeby, ale segregace či systematické umístování rómských dětí do tříd, kde probíhala výuka podle zjednodušených nebo zvláštních osnov v rómském jazyce, která je izolovala od ostatních žáků, byla jasně nepatřičnou reakcí. Namísto segregace je třeba klást velký důraz na taková opatření, jako například předškolní školní výchova a jazyková podpora, jakož i vytváření míst učitelských asistentů, kteří pomohou učitelům. V některých komunitách je důležité zvyšovat zájem rómských rodičů, kteří sami možná neměli možnost chodit do školy, o nezbytnost a výhody adekvátní výuky pro jejich děti.

80. Na závěr učinil komisař řadu doporučení týkajících se výuky. Tam, kde stále existuje v té či oné

formě, je třeba ji nahradit řádnou integrovanou výukou, a tam, kde je to potřebné, ji legislativně upravit. Je třeba vyčlenit adekvátní zdroje pro poskytování předškolní výuky, jazykové výuky a výuky učitelských asistentů, aby se zajistil úspěch desegregačnímu úsilí. Předtím, než budou děti umístěny do zvláštních tříd, je třeba provést jejich adekvátní hodnocení, aby se tak zajistilo, že jediným kritériem potřeb je objektivní potřeba dítěte a nikoli jeho etnický původ.

81. Relevantní komunitární právo a praxe

82. Princip zakazující diskriminaci nebo vyžadující rovnost zacházení je zakotven v celé řadě právních předpisů opírajících se o článek 13 Úmluvy o Evropském společenství. Toto ustanovení umožňuje Radě, aby na základě jednomyslného rozhodnutí a po návrhu/doporučení Komise a po konzultaci s Evropským parlamentem přijala opatření nezbytná k potlačování diskriminace spočívající na pohlaví, rase či etnickém původu, náboženství nebo víře, nezpůsobilosti, věku či sexuální orientaci.

83. Článek 2 § 2 směrnice Rady 97/80 EC ze dne 15. prosince 1997 o důkazním břemenu v případech diskriminace spočívající na pohlaví stanoví toto: „O nepřímou diskriminaci se jedná tehdy, jestliže zjevně neutrální ustanovení, kritérium či praxe podstatně znevýhodňuje větší podíl členů jednoho pohlaví, pokud toto ustanovení, kritérium či praxe není potřebná a nezbytná a pokud nemůže být odůvodněna faktory, které nemají žádný vztah k pohlaví.“ Článek 4 § 1, který upravuje důkazní břemeno, stanoví toto: „Členské státy přijmou v souladu se svým právním řádem taková opatření, která jsou nezbytná, aby zajistily, že pokud osoby, které se pokládají za poškozené proto, že ve vztahu k nim nebyl aplikován princip rovného zacházení, prokáží před soudem nebo jiným kompetentním orgánem fakta, podle nichž lze předpokládat, že zde došlo k přímé či nepřímé diskriminaci, pak bude povinností žalovaného prokázat, že princip rovného zacházení nebyl porušen.“

84. Obdobně účelem směrnice Rady 2000/43 EC ze dne 29. června 2000 implementující princip rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na rasový či etnický původ a směrnice Rady 2000/78/EC ze dne 27. listopadu 2000 stanovící obecný rámec pro rovné zacházení při zaměstnávání je zakázat v jejich oblastech jakoukoli přímou či nepřímou diskriminaci spočívající na rase, etnickém původu, náboženství či víře, nezpůsobilosti, věku nebo sexuální orientaci. Preambule těchto dvou směrnic stanoví toto: Hodnocení skutečností, z nichž je možné odvodit, že došlo k přímé či nepřímé diskriminaci, je věcí vnitrostátních soudních nebo jiných příslušných orgánů, v souladu s normami vnitrostátního práva či s praxí. Takovéto právní normy mohou zejména stanovit, že nepřímou diskriminaci lze prokázat jakýmkoli prostředky, včetně odkazu na statistickou evidenci, a že pravidla o důkazním břemenu musí být přizpůsobena, jedná-li se o diskriminaci prima facie, a aby byl princip rovného zacházení aplikován efektivně, musí být důkazní břemeno přesunuto zpět na žalovanou stranu, je-li předložen důkaz takovéto diskriminace.

85. Zejména směrnice 2000/43/EC stanoví ve svých člancích 2 (pojem diskriminace) a 8 (důkazní břemeno) toto:

Článek 2

„1. Pro účely této směrnice znamená princip rovného zacházení, že neexistuje žádná přímá či nepřímá diskriminace spočívající na rasovém či etnickém původu.

2. Pro účely odstavce 1:

(a) o přímou diskriminaci se jedná, jestliže se s osobou zachází méně příznivě než se s jinou osobou jedná, jednalo nebo by se jednalo ve srovnatelné situaci s ohledem na její rasový či etnický původ;

(b) o nepřímou diskriminaci se jedná, jestliže zjevně neutrální ustanovení, kritérium nebo praxe by postavila osoby pro jejich rasový či etnický původ do obzvláště nevýhodného postavení ve srovnání s

jinými osobami, pokud toto ustavení, kritérium či praxe nejsou objektivně odůvodněné legitimním účelem a pokud prostředky k docílení tohoto účelu nejsou vhodné a nezbytné.

Článek 8

„1. Členské státy přijmou v souladu se svým právním řádem taková opatření, která jsou nezbytná, aby zajistily, že pokud osoby, které se pokládají za poškozené proto, že ve vztahu k nim nebyl aplikován princip rovného zacházení, prokáží před soudem nebo před jiným příslušným orgánem fakta, z nichž lze odvodit, že došlo k přímé či nepřímé diskriminaci, bude povinností žalované strany prokázat, že nedošlo k porušení principu rovného zacházení.

2. Odstavec 1 nebrání členským státům, aby zavedly pravidla dokazování, která budou pro žalobce příznivější.
3. Odstavec 1 se nepoužije v trestním řízení.
4. Členské státy nejsou povinny aplikovat odstavec 1 na řízení, v němž je soud nebo jiný příslušný orgán povinen vyšetřit fakta případu.“
5. Podle judikatury Soudu Evropských společenství (CJEC) diskriminace, která má za následek aplikaci různých právních norem na srovnatelné situace nebo aplikaci stejné normy na různé situace, může být zjevná či skrytá a přímá či nepřímá.
6. Ve svém rozsudku ve věci Giovanni Maria Sotgiu v. Deutsche Bundespost ze dne
7. února 1974 (případ 152-73, bod 11) CJEC konstatoval toto:

„... právní normy upravující rovnost zacházení ... zakazují nejen zjevnou diskriminaci z důvodu národnosti, ale také skryté formy diskriminace, které při aplikaci dalších kritérií diferenciací vedou ve skutečnosti ke stejnému výsledku ..

87. Ve svém rozsudku ve věci Bilka-Kaufhaus GmbH v. Karin Weber von Hartz ze dne
88. května 1986 (případ 170/84, bod 31) CJEC konstatoval toto:

„... Článek 119 Smlouvy o Evropských společenstvích je porušen obchodním domem, který vyloučil pracovníky na částečný úvazek ze systému důchodu zaměstnanců, jestliže se toto vyloučení týká mnohem většího počtu žen než mužů, pokud se neprokáže, že se toto vyloučení opírá o objektivně odůvodněné faktory, které nemají vztah k nějaké diskriminaci z důvodů pohlaví.“

88. V případě Regina v. Státní sekretář pro zaměstnání, ex parte Nicole Seymour-Smith a Laura Perez (rozsudek ze dne 9. února 1999, případ C-167/97, body 51, 57, 62, 65 a 77) CJEC konstatoval toto:

„... vnitrostátní soud se snaží zjistit právní test pro dokázání, zda opatření přijaté smluvním státem má účinek rozdílnosti mezi muži a ženami v takové míře, že to znamená nepřímou diskriminaci ...

... Komise navrhuje „statisticky významný“ test, jehož prostřednictvím musí statistika vytvořit adekvátní základ pro srovnání, a vnitrostátní soud se musí ujistit, že není narušena faktory specifickými pro tento případ. Existence statisticky významných důkazů postačí k tomu, aby prokázala disproporcionální dopad a přenesla důkazní břemeno na autora údajně diskriminačního opatření.

Vnitrostátnímu soudu také přísluší zhodnotit, zda statistika týkající se určité situace ... je platná a že k ní lze přihlídnout, tj. říci, zda se vztahuje na dostatek jednotlivců, zda vyjadřuje čistě náhodné či krátkodobé jevy a zda se obecně jeví jako významná (viz případ C-127/92 Enderby/1993/ECR I-5535, § 17). ...

V souladu s tím, ... aby bylo možno stanovit, zda mělo opatření přijaté členským státem účinek

rozdílnosti mezi muži a ženami v takové míře, že znamenalo nepřímou diskriminaci ve smyslu článku 119 Smlouvy, musí si vnitrostátní soud ověřit, zda dostupná statistika naznačuje, že značně menší procento žen než mužů může splnit požadavek uložený tímto opatřením. Je-li tomu tak, jedná se o nepřímou diskriminaci založenou na pohlaví, pokud není toto opatření odůvodněno objektivními faktory nevztahujícími se k jakékoli diskriminaci z důvodu pohlaví.

... jestliže značně menší procento žen než mužů může splňovat požadavek... uložený sporným předpisem, je povinností členského státu, jakožto autora údajně diskriminačního předpisu, prokázat, že uvedený předpis vyjadřuje legitimní účel jeho sociální politiky, že se tento účel nevztahuje k žádné diskriminaci spočívající na pohlaví a že se lze racionálně domnívat, že zvolený prostředek je vhodný pro dosažení tohoto účelu.“

89. Ve svém rozsudku ze dne 23. října 2003 k případu Hilde Schonheit v. Stadt Frankfurt am Main (případ C-5/02) CJEC v bodech 67 – 69 a 71 konstatoval toto:

„... je třeba mít na paměti, že článek 119 Smlouvy o EC a článek 141 odst. 1 a 2 zakotvuje princip, že muži a ženy musí obdržet za stejnou práci stejnou odměnu. Tento princip brání nejen aplikaci ustanovení vedoucích k přímé diskriminaci založené na pohlaví, ale též aplikaci ustanovení podporujících rozdílné zacházení mezi muži a ženami v práci jako důsledku aplikace kritérií nezaložených na pohlaví, jestliže takovéto rozdílnosti v zacházení nelze přičíst objektivním faktorům nesouvisejících s diskriminací založenou na pohlaví ...

Je obecně přijato, že daná ustanovení BeamtVG neznamenaají diskriminaci z důvodu pohlaví. Proto je třeba se ujistit o tom, zda nemohou znamenat nepřímou diskriminaci ...

Aby bylo zjištěno, zda se jedná o nepřímou diskriminaci, je nutné zjistit, zda mají daná ustanovení nepříznivější dopad na ženy než na muže ...

Je proto třeba určit, zda dostupná statistika naznačuje, že značně vyšší procento žen než mužů je nepříznivě dotčeno ustanoveními BeamtVG, jež mají za následek snížení důchodů úřednic, které pracovaly na částečný úvazek alespoň po určitou dobu své kariéry. Takováto situace by byla důkazem zjevné diskriminace z důvodu pohlaví, pokud by daná ustanovení nebyla odůvodněna objektivními faktory nevztahujícími se k diskriminaci spočívající na pohlaví.“

90. V případě Debra Allonby v. Accrington et Rossendale College a ostatní, Vzdělávací služba ... a státní sekretář pro vzdělání a zaměstnání (rozsudek ze dne 13. ledna 2004, případ C-256/01) CJEC (v bodě 81) konstatoval toto:

„... musí být rozhodnuto, že žena se může odvolávat na statistiku, aby prokázala, že ustanovení vnitrostátního právního řádu je v rozporu s článkem 141 § 1 ES, jelikož diskriminuje dělnice. ...“

91. V neposlední řadě v případě Komise Evropských společenství v. Rakouská republika (rozsudek ze dne 7. července 2005, případ C-147/03), CJEC konstatoval (v bodech 41 a 46 až 48) toto:

„V souladu s ustálenou judikaturou zakazuje princip rovného zacházení nejen zjevnou diskriminaci spočívající na národnosti, nýbrž také skryté formy diskriminace, které při aplikaci rozlišujících kritérií vedou fakticky ke stejnému výsledku (viz zejména případ 152/73 Sotgiu /1974/ ECR 153, odstavec 11; případ C-65/03 Komise v. Belgie, cit. výše, odstavec 28 a případ C-209/03 Bidar /2005/ ECR I - 0000, odstavec 510).

...

... daná právní úprava staví držitele diplomů středních škol přiznané v jiných státech, než je

Rakouská republika, do nevýhodného postavení, protože nemohou získat přístup k rakouskému vyššímu vzdělání za stejných podmínek jako držitelé ekvivalentních rakouských diplomů.

Takže, i když se odstavec ... aplikuje bez rozdílu na všechny studenty, musí mít větší dopad na občany jiných členských států než na rakouské občany, takže rozdílnost v zacházení zavedená tímto ustanovením má za následek nepřímou diskriminaci.

V důsledku toho, uvedené rozdílné zacházení by mohlo být ospravedlněno jen tehdy, kdyby spočívalo na objektivních úvahách nezávislých na státním občanství dotčených osob a kdyby bylo přiměřené legitimnímu účelu vnitrostátních právních norem (případ C-274/96 Bickel a Franz /1998/ ECR I - 7637, odstavec 27 a D'Hoop, cit. výše, odstavec 36).“

1. Relevantní ustanovení OSN
2. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
3. Článek 26 Paktu stanoví toto:

“ Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Zákon zakazuje jakoukoli diskriminaci a zaručí všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, například podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu.“

1. Výbor OSN pro lidská práva
2. V bodech 7 a 12 svých obecných připomínek č. 18 ze dne 10. listopadu 1989 o nediskriminaci vyjádřil Výbor následující názor:

„... Výbor má za to, že termín „diskriminace“ použitý v Paktu je třeba chápat tak, že se vztahuje na jakékoli rozlišování, vylučování, omezování či upřednostňování, které spočívá na takových důvodech, jako rasa, barva, pohlaví, jazyk, náboženství, politické či jiné přesvědčení, národnostní nebo sociální původ, rod či jiný status, a které má za účel nebo následek nultu nebo překážku uznání, požívání nebo výkon práv či svobod všemi osobami na základě rovnosti.

... je-li právní úprava přijata smluvním státem, musí splňovat požadavek článku 26, že její obsah nesmí být diskriminační.“

94. V bodě 11.7 stanovisek ze dne 31. července 1995 ke sdělení č. 516/1992 týkajícího se České republiky Výbor konstatoval toto:

... Výbor je však toho názoru, že záměr legislativy není pouze dispozitivní, spočívající v rozhodnutí o porušení článku 26 Paktu. Politicky motivované rozlišování není pravděpodobně slučitelné s článkem 26. Avšak zákon, který není politicky motivovaný, může přesto odporovat článku 26, jsou-li jeho účinky diskriminační.“

1. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace
2. Článek 1 této Úmluvy stanoví toto: „... Výraz „rasová diskriminace“ v této Úmluvě znamená jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, na rodovém, národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života.
3. Výbor pro potlačování rasové diskriminace
4. Ve svém obecném doporučení č. 14 ze dne 22. března 1993 k definici diskriminace Výbor konstatoval, inter alia, toto:

„Rozlišování je v rozporu s Úmluvou, je-li jeho účelem nebo důsledkem bránění zvláštním právům a svobodám. To vyplývá ze závazku Smluvních států podle článku 2 odstavec 1 písm. c) zrušit každou zákonnou praxi, která má za následek vytváření či podporování rasové diskriminace. ...

Ve snaze určit, zda má jednání účinek odporující Úmluvě, /Výbor/ bude dohlížet, zda má takové jednání neospravedlnitelný či nežádoucí dopad na skupinu odlišující se rasou, barvou pleti, původem nebo národnostním či etnickým původem.“

97. Ve svém obecném doporučení č. 19 ze dne 18. srpna 1995 k rasové segregaci a apartheidu Výbor konstatoval toto:

„... i když podmínky úplné nebo částečné segregaci mohly být v některých zemích vytvořeny vládní politikou, může podmínka částečné segregace vzniknout jako nezamýšlený vedlejší produkt z jednání soukromých osob. V mnoha městech jsou vzorky obyvatel ovlivněny skupinovými rozdíly v příjmech, které jsou občas kombinovány s rozdíly rasy, barvy pleti, rodu a národnostního či etnického původu, takže obyvatelé mohou být stigmatizováni a jednotlivci trpět formou diskriminace, v níž se rasové důvody mísí s dalšími důvody.

Výbor proto tvrdí, že podmínka rasové segregace může také vzniknout bez jakékoli iniciativy či přímé účasti veřejných orgánů.

98. Ve svém obecném doporučení č. 27 ze dne 16. srpna 2000 k diskriminaci Rómů Výbor doporučil, inter alia, k oblasti vzdělání následující:

„17. Podporovat začlenění všech dětí rómského původu do školského systému a omezovat procento vyřazení, zejména mezi rómskými dívkami, a za tímto účelem aktivně spolupracovat s rómskými rodiči, sdruženími a místními komunitami.

18. Bránit a v nejvyšší možné míře předcházet možné segregaci rómských studentů a přitom ponechávat otevřenou možnost dvoujazyčné výuky nebo výuky v mateřském jazyce; za tímto účelem trvat na zvyšování kvality výuky ve všech školách a úrovně prospěchu ve školách minoritou komunity, nabírat školský personál z členů rómských komunit a podporovat interkulturní vzdělání.

19. Zvážit přijímání opatření ve prospěch rómských dětí v oblasti vzdělání, a to ve spolupráci s jejich rodiči.“

20. Ve svých závěrečných připomínkách ze dne 30. března 1998 po posouzení zprávy předložené Českou republikou Výbor konstatoval, inter alia, toto:

„13. Marginalizace rómské komunity v oblasti vzdělání byla vzata na vědomí s určitými obavami. Důkaz, že do zvláštních škol je umísťován vysoký počet rómských dětí, což vede de facto k rasové segregaci, a že tyto děti mají též nízkou úroveň účasti na středoškolském a vysokoškolském vzdělání, vyvolává pochybnosti o tom, zda je článek 5 Úmluvy plně implementován.“

1. Úmluva o právech dítěte

2. Články 28 a 30 této Úmluvy stanoví následující:

Článek 28

„1. Smluvní státy uznávají právo dítěte na vzdělání a za účelem dosažení tohoto práva pokrokově a na základě rovné příležitosti budou zejména:

(a) Činit základní vzdělání povinným a volně přístupným všem;

(b) Povzbuzovat rozvoj různých forem středoškolského vzdělání, včetně všeobecného a profesního vzdělání, zpřístupnit je každému dítěti a přijímat taková opatření, jako například zavádění bezplatného vzdělání a v případě potřeby nabízení finanční pomoci;

(c) Zpřístupňovat vysokoškolské vzdělání všem na základě schopnosti všemi dostupnými prostředky;

(d) Činit informace o vzdělání a přípravě na povolání dostupnými a zpřístupnit je všem dětem;

(e) Přijímat opatření k povzbuzení pravidelné docházky do školy a omezovat záškoláctví;

2. Smluvní státy přijmou veškerá potřebná opatření k tomu, aby zajistily, že školská kázeň bude zajišťována způsobem konsistentním s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto Úmluvou.

3. Smluvní státy budou podporovat a povzbuzovat mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se vzdělání, zejména s cílem přispět eliminaci neznalosti a negramotnosti na celém světě a usnadnit přístup k vědeckým a technickým znalostem a k moderním vyučovacím metodám. V tomto ohledu bude zvláštní pozornost věnována potřebám rozvojových zemí.“

Článek 30

„V těch státech, kde existují etnické, náboženské či lingvistické menšiny či osoby z původního obyvatelstva, nebude dítěti patřícímu k takovéto menšině či k původnímu obyvatelstvu odepřeno právo, v komunitě s dalšími členy této skupiny, těšit se vlastní kultuře, sloužit a vykonávat vlastní náboženství nebo užívat svého vlastního jazyka.“

1. UNESCO

2. Články 1 až 3 Úmluvy proti diskriminaci v oblasti vzdělání ze dne 14. prosince 1960 stanoví toto:

Článek 1

„1. Pro účely této Úmluvy výraz „diskriminace“ zahrnuje jakékoli rozlišování, omezování nebo upřednostňování, které se zakládá na rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, politických či jiných názorech, národnostním nebo sociálním původu, ekonomickém postavení nebo rodu a má za účel nebo následek zrušení nebo porušení rovnosti při zacházení ve vzdělání a to zejména:

(a) zbavení každé osoby nebo skupiny osob přístupu ke vzdělání jakéhokoli typu nebo na jakékoli úrovni;

(b) omezování každé osoby nebo skupiny osob při vzdělání na nejnižší standard;

(c) s výhradou ustanovení článku 2 této Úmluvy zřizování či zachování separátních vzdělávacích systémů nebo institucí pro osoby nebo skupiny osob nebo

(d) ukládání osobám nebo skupinám osob podmínek, které nejsou slučitelné s důstojností člověka.

...“

Článek 2

„Pokud to stát dovolí, nebudou za diskriminaci ve smyslu článku 1 této Úmluvy pokládány následující situace:

(a) zřizování nebo podporování separátních vzdělávacích systémů nebo institucí pro žáky obou pohlaví, pokud tyto systémy nebo instituce nabízejí ekvivalentní přístup ke vzdělání, mají učitelství

sbor se stejnou kvalifikací a školní prostory a zařízení stejné kvality a pokud poskytují možnost navštěvovat stejné nebo ekvivalentní studium;

(b) zřizování nebo podporování z náboženských nebo jazykových důvodů separátních vzdělávacích systémů nebo institucí poskytujících vzdělání, které odpovídá přáním rodičů nebo zákonných zástupců žáka, pokud účast na těchto systémech nebo návštěva těchto institucí je dobrovolná a poskytované vzdělání je v souladu s takovými standardy, které mohou být stanoveny nebo schváleny příslušnými úřady, zejména vzdělání na stejné úrovni;

(c) zřizování nebo podporování soukromých vzdělávacích institucí, pokud není účelem těchto institucí zajistit vyloučení nějaké skupiny, nýbrž dávat k dispozici vzdělávací zařízení dodatkem k těm, které zřizují veřejné orgány, pokud jsou takovéto instituce vedeny v souladu s tímto cílem a pokud poskytované vzdělání je v souladu s takovými standardy, které mohou být stanoveny nebo schváleny příslušnými úřady, zejména vzdělání na stejné úrovni. „

Článek 3

„Za účelem eliminace a prevence před eliminací ve smyslu této Úmluvy se její smluvní státy zavazují:

(a) zrušit všechna zákonná ustanovení a administrativní instrukce a přerušit administrativní praxi, která zahrnuje diskriminaci ve vzdělání;

(b) zajistit, a je-li to nutné, i legislativně, aby nedocházelo k diskriminaci při přijímání žáků do vzdělávacích institucí;

...“

102. Deklarace o rasách a rasových předsudcích přijatá na generální konferenci UNESCO dne 27. listopadu 1978 stanoví následující:

Článek 1

„1. Všechny lidské bytosti náležejí k jednomu druhu a mají společný původ. Rodí se rovni v důstojnosti a právech a tvoří integrální součást lidstva.

2. Všichni jednotlivci a všechny skupiny mají právo se odlišovat, pokládat se za odlišné a být za takové pokládáni. Rozdílnost ve způsobu života a právo být odlišným však nesmějí za žádných okolností sloužit jako záminka pro rasové předsudky; nesmějí ospravedlňovat ani v právu ani ve skutečnosti žádné diskriminační praktiky, ani být důvodem pro politiku apartheidu, která je extrémní formou rasismu.

...“

Článek 2

„...“

2. Rasismus znamená rasistické ideologie, předpojaté postoje, diskriminační chování, strukturální úpravy a institucionalizované praktiky vedoucí k rasové nerovnosti, jakož i klamnou představu, že diskriminační vztahy mezi skupinami jsou morálně a vědecky ospravedlnitelné; rasismus se odráží v diskriminačních ustanoveních zákonů nebo vyhlášek a v diskriminačních praktikách, jakož i v antisociálním přesvědčení a jednání; rasismus brání rozvoji jeho obětí, svádí ke zlu ty, kteří jej praktikují, rozděluje národy vnitřně, brání mezinárodní spolupráci a vytváří politické

napětí mezi lidmi; rasismus odporuje základním principům mezinárodního práva a tím vážně narušuje mezinárodní mír a bezpečnost.

3. Rasové předsudky, historicky související s nerovností u moci, posílené ekonomickými a sociálními rozdíly mezi jednotlivci a skupinami a v dnešní době neustále usilující o ospravedlnění takovýchto nerovností, jsou naprosto neospravedlnitelné.“

Článek 3

„Jakékoli rozlišování, vylučování, omezování či upřednostňování spočívající na rase, barvě pleti, etnickém či národnostním původu nebo náboženské netoleranci, motivované rasistickými myšlenkami, které ničí nebo ohrožuje suverénní rovnost mezi státy a právo národů na sebeurčení, nebo které svévolně a diskriminačně omezuje právo každé lidské bytosti a skupiny na úplný rozvoj, je neslučitelné s požadavky takového mezinárodního řádu, který je spravedlivý a garantuje respektování lidských práv; právo na úplný rozvoj znamená rovný přístup k prostředkům osobního a kolektivního rozvoje a naplnění v prostředí respektování hodnot civilizace a kultury, a to jak v národním, tak i v celosvětovém měřítku.“

Článek 5

„1. Kultura, jako produkt všech lidí a společné dědictví lidstva, a vzdělání v nej širším smyslu poskytují mužům a ženám stále účinnější prostředky adaptace, umožňují jim nejen potvrzení toho, že se narodili rovni ve své důstojnosti a právech, ale též uznání toho, že musejí respektovat právo všech skupin na jejich vlastní kulturní identitu a rozvoj jejich odlišného kulturního života v národním i mezinárodním kontextu, přičemž se rozumí, že je na každé jednotlivé skupině, aby zcela svobodně zachovávala, a je-li to vhodné, adaptovala nebo se obohacovala o hodnoty, které pokládá za podstatné pro svou identitu.

2. Státy, v souladu se svými ústavními principy a postupy, jakož i všechny příslušné orgány a celá pedagogická profese odpovídají za dohled nad tím, že zdroje vzdělání ve všech zemích budou využity k boji proti rasismu a že zejména zajistí, aby osnovy a učebnice obsahovaly vědecké a etické myšlenky o lidské jednotě a odlišnostech a aby nebyly činěny žádné individuální rozlišnosti s ohledem na jakékoli lidi; školení učitelů k dosažení těchto cílů; vytváření zdrojů vzdělávacího systému dostupných všem skupinám populace bez rasové restrikce nebo diskriminace a přijetí vhodných opatření pro nápravu nevýhod, jimiž trpí určité rasové či etnické skupiny vzhledem k jejich úrovni vzdělání a životní úrovni, a zejména budou předcházet tomu, aby tyto nevýhody byly přenášeny na děti.

...“

Článek 6

„1. Stát je primárně odpovědný za zabezpečení lidských práv a základních svobod na zcela rovném základě, pokud jde o důstojnost a práva pro všechny jednotlivce a všechny skupiny.

2. Pokud jde o jeho kompetenci a v souladu s jeho ústavními principy a postupy, přijme stát všechna vhodná, mimo jiné legislativní opatření, zejména v oblasti vzdělání, kultury a komunikace, aby zabránil, zakázal a vykořenil rasismus, rasistickou propagandu, rasovou segregaci a apartheid a aby podporoval šíření znalostí a objevů vhodného výzkumu v přírodních a společenských vědách příčin a prevence před rasovými předsudky a rasistickými postoji s náležitým přihlédnutím k principům zakotveným ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech.
3. Jelikož zákony zakazující rasovou diskriminaci samy o sobě nestačí, je třeba, aby je státy

doplňily administrativní mašinérii pro systematické vyšetřování případů rasové diskriminace, vyčerpávajícím rámcem právních prostředků nápravy proti aktům rasové diskriminace, vzděláním na širokém základě a výzkumnými programy určenými pro boj s rasovými předsudky a rasovou diskriminací a programy pozitivních politických, sociálních, vzdělávacích a kulturních opatření zaměřených na podporu skutečného vzájemného respektování mezi skupinami. Tam, kde to okolnosti dovolují, je třeba se zavázat k podpoře rozvoje znevýhodněných skupin a občanům zajistit jejich aktivní účast na rozhodovacím procesu komunity. „

...

Článek 9

„1. Princip rovnosti v důstojnosti a právech všech lidských bytostí a všech lidí bez ohledu na rasu, barvu pleti a původ je všeobecně akceptovaným uznávaným principem mezinárodního práva. Proto jakákoli forma rasové diskriminace praktikovaná státem znamená porušení mezinárodního práva, která má za následek mezinárodně právní odpovědnost.

2. Je třeba přijmout zvláštní opatření k zajištění rovnosti v důstojnosti a právech jednotlivců a skupin, kdykoli je to nutné, přičemž se musí zabezpečit, aby se tato opatření nejevila jako rasově diskriminační. V tomto ohledu je třeba věnovat zvláštní pozornost rasovým nebo etnickým skupinám, které jsou sociálně nebo ekonomicky znevýhodněné, aby se jim umožnila na základě naprosté rovnosti a bez diskriminace zákonná ochrana a výhody platných sociálních opatření, zejména s ohledem na bydlení, zaměstnání a zdraví; respektovat autentičnost jejich kultur a hodnot, usnadňovat jejich sociální a profesní rozvoj, zejména prostřednictvím vzdělání.

...“

1. Ostatní prameny
2. Evropské monitorovací středisko pro rasismus a xenofobii (nyní Agentura Evropské unie pro základní práva)
3. Informace o vzdělávání v České republice, jež jsou k dispozici na Internetu Evropského monitorovacího střediska, zahrnují toto:

„V České republice nejsou k dispozici žádné oficiální či neoficiální údaje o rasismu a diskriminaci.

Nejvýznamnějším problémem českého vzdělávacího systému je stále segregační umístování dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí (velmi často Rómů) do zvláštních škol. Ty navštěvuje více než polovina rómských dětí. Tyto tendence v českém vzdělávacím systému, zejména na základních školách, byly prokázány rozsáhlým výzkumem provedeným Ústavem sociologie Akademie věd České republiky. Pouze velice nízké procento rómské mládeže navštěvuje střední školy.“

104. Ve zprávě Monitorovacího střediska s titulkem „Rómové a kočovníci ve veřejném školství“, která byla uveřejněna v květnu 2006 a týkala se 25 členských států Evropské unie, se uvádí, inter alia, že ačkoli systematická segregace rómských dětí již neexistuje jako školská politika, praktikuje se segregace ve školách a vzdělávacích zařízeních různými, většinou nepřímými prostředky jako nezamýšlený účinek politiky a praxe a někdy jako důsledek residenční segregace. Školské a vzdělávací orgány mohou například segregovat žáky na základě pojmu „jejich odlišné potřeby“ a/nebo jako reakci na jejich chování a problémy s učivem. Ty pak mohou také vést k častému umístování rómských žáků do zvláštních škol pro mentálně zaostalé děti, což je stále znepokojujícím jevem v členských státech Evropské unie, jakými jsou Maďarsko, Slovensko a Česká republika. Jsou však přijímána opatření k revizi zkušebních a

umístovacích postupů, přičemž se přihlíží k normám a vzorům chování rómských dětí v jejich sociálním a kulturním prostředí.

105. Sněmovna Lordů

106. Ve svém rozhodnutí ze dne 9. prosince 2004 v případě Regina v. Imigrační úředník na pražském letišti a ostatní, ex parte Evropské středisko pro práva Rómů a ostatní, Sněmovna

Lordů jednomyslně konstatovala, že britští imigrační úředníci pracující na pražském letišti diskriminovali Rómy, kteří si přáli cestovat do Velké Británie, protože s nimi jednali z rasových důvodů méně příznivě než s ostatními lidmi cestujícími do téhož cíle.

106. Baronessa Hale of Richmond prohlásila, inter alia, toto:

„73. ... Základním pojetím zákonů o rasové diskriminace a diskriminaci na základě pohlaví v zákonech je, že jednotlivci obou ras a pohlaví jsou oprávněni k tomu, aby se s nimi jednalo stejně. Je stejně diskriminačním jednat s muži méně příznivě než se ženami, jako jednat se ženami méně příznivě než s muži; a právě tak diskriminačním je jednat s bílými méně příznivě než s černými, jako je jednat s černými méně příznivě než s bílými. Prvky protiprávní diskriminace jsou (i) rozdílnost v zacházení mezi jednou osobou a druhou osobou (reálná nebo hypotetická) jiného skupiny pohlaví nebo rasy; (ii) že zacházení je vůči jedné méně příznivé; (iii) že jejich relevantní podmínky jsou stejné nebo materiálně bez rozdílu a (iv) že rozdílnost v zacházení spočívá na rasových důvodech nebo na důvodech daných pohlavím. Jelikož však lidé zřídkaždy inzerují své předsudky a dokonce o nich ani nevědí, je třeba diskriminaci normálně prokazovat spíše odvozením než přímými důkazy. Jakmile se prokáže méně příznivé zacházení než zacházení s osobou ve srovnatelném postavení (prvky /i/, /ii/ a /iii/), požádá soud diskriminátora o vysvětlení. Toto vysvětlení musí být samozřejmě bez vztahu k rase či pohlaví stěžovatele. Neexistuje-li žádné či uspokojivé vysvětlení, pak je legitimní se domnívat, že k méně příznivému zacházení došlo z rasových důvodů. ...

74. Jestliže je prokázána přímá diskriminace tohoto druhu, pak je to ono. S výhradou velmi mála výjimek obhajoba cestou objektivního ospravedlnění neexistuje. Na zákoně je nejdůležitější to, aby vyžadoval zacházení s osobou jako s jednotlivcem, nikoli jako s příslušníkem skupiny. Jednotlivec nesmí být pokládán za jedince, který je spojován se skupinou, ať už třeba většina členů této skupiny má tyto vlastnosti, na což se obvykle stereotypně poukazuje. ...

75. Stížnost v daném případě se týká přímé diskriminace Rómů. K nepřímé diskriminaci dochází, jestliže zaměstnavatel nebo dodavatel zachází s každým stejně, avšak aplikuje na ně stejné podmínky nebo požadavky, které členové jedné ze skupin pohlaví nebo z rasových skupin mohou splnit s menší pravděpodobností než členové druhé skupiny: například zkouška ve vzpírání, při níž muži s největší pravděpodobností předčí ženy. To je protiprávní pouze tehdy, jestliže požadavek je takový, že jej nelze ospravedlnit nezávisle na pohlaví či sexu osob, kterých se to týká.

... Jedná se o požadavek či podmínku, které nelze ospravedlnit, nikoli však diskriminaci. Tento druh ospravedlnění nelze zaměňovat s možností, že může existovat diskriminační zacházení, které by jinak bylo v rozporu s článkem 14 Úmluvy o lidských právech a základních svobodách.

...

90. Stojí za připomenutí, že praxe dobrých rovných možností se nemusí zdát přirozená. Mnozí budou pokládat za odporující zdravému rozumu přistupovat ke všem stěžovatelům se stejnou otevřeností, bez ohledu na velmi dobré důvody hovořící pro to, že někteří mohou být podezříváni více než jiní. Avšak to vyžaduje zákon, který se snaží zabezpečit, aby jednotlivci nebyli znevýhodňováni obecnou charakteristikou skupiny, k níž náleží. V roce 2001, kdy operace, kterou se zabýváme, započala, právní úprava vztahů mezi rasami byla právě rozšířena

na jednání imigrační služby. Nebylo by překvapením, kdyby úředníci jednající ve značné časové tísní shledali obtížným splnit ve všech ohledech předpisy a očekávání, která se zaměstnavatelé snaží splnit již po více než čtvrt století.

91. V těchto souvislostech je třeba hodnotit důkazy, které máme k dispozici o tom, co se stalo na pražském letišti. Úředníci nezaznamenávali etnický původ lidí, s nimiž hovořili. Žalovaní nám tudíž nemohou poskytnout čísla o tom, s kolika lidmi ze každé skupiny hovořili, jak dlouho a s jakým výsledkem. Oni tvrdí, že z toho jasně vyplývá, že úředníci se nespolehnali na Povolení: kdyby tomu tak bývalo bylo, byli by museli zaznamenat svůj názor na etnikum cestujícího. Kdyby byl správný, byl by postačující k tomu, aby ospravedlňoval zamítnutí odletět. Svědčí to ale také o tom, že nebyla přijata žádná formální opatření ke shromažďování informací, které by bývaly pomohly zabezpečit, aby tato vysoce riskantní operace nebyla provedena diskriminačním způsobem. Znamená to také, že jedinou dostupnou informací je ta, kterou předložili žalobci, a zejména ERRC, která se snažila uvedenou operaci monitorovat. Žalovaní mohou její spolehlivost zpochybnit, avšak nemohou jí odporovat nebo sami předložit spolehlivější informaci.
92. Nejvyšší soud Spojených států
93. Nejvyšší soud vynesl své rozhodnutí v případě Griggs v. Duke Power Co., 401 U.S. 424 (1971), v němž konstatoval, že sporný test, po němž černí zaměstnanci elektrárny zahájili řízení s odůvodněním, že praxe jejich zaměstnavatele vyžadující na nich diplom ze střední školy nebo absolvovat schopnostní test, a to i pro nejméně placené místo, byl diskriminační povahy. Nejvyšší soud konstatoval následující:

„Zákon o občanských právech z roku 1964 vyžaduje eliminaci umělých, arbitrárních a zbytečných překážek zaměstnání, které působí individuálně a diskriminují na základě rasy, a tak jako je tomu zde, praxi při zaměstnávání, která vylučuje černochoy a u níž nelze prokázat, že souvisí s pracovním výkonem; toto je zakázáno, i když zaměstnavatel neměl diskriminační úmysl.

Zákon nebrání používání testů nebo měření, ale zakazuje přisuzovat jim kontroní sílu, pokud nejsou jasným a racionálním měřením pracovního výkonu. ...

Zákon nezakazuje pouze otevřenou diskriminaci, nýbrž i praktiky, které jsou formálně spravedlivé, avšak které jsou v praxi diskriminační. Prubířským kamenem je podnikatelská potřeba. Jestliže u zaměstnavatelské praxe, která působí tak, že vylučuje černochoy, nelze prokázat, že má vztah k pracovnímu výkonu, pak je tato praxe zakázaná. ...

... Kongres naložil na zaměstnavatele břemeno prokázat, že každý daný požadavek má zřejmý vztah k danému zaměstnání.“

PRAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

1. Rozsah jurisdikce Velkého senátu
2. Ve svých posledních připomínkách, které předložili Velkému senátu 26. září 2006, stěžovatelé opětovně tvrdili, že došlo k porušení jejich práv zaručených článkem 3 a článkem 6 § 1 Úmluvy.
3. Podle judikatury Soudu je „případem“ postoupeným Velkému senátu stížnost, tak jak byla prohlášena za přípustnou (viz, mimo jiné, Leyla Sahin v. Turecko /GC/, č.46410/99, § 41, ECHR 2006-...). Velký senát konstatuje, že ve svém dílčím rozhodnutí ze dne 1. března 2005 prohlásil nepřípustnými všechny stížnosti stěžovatelů, které se nevztahovaly k článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1, včetně stížností na porušení článků 3 a 6 § 1 Úmluvy. Proto stížnosti uvedené v předchozím odstavci – za předpokladu, že se na ně chtějí stěžovatelé i nadále odvolávat – nespádají pod rozsah jurisdikce Velkého senátu.
4. Předběžná námitka Vlády
5. Soud poznamenává, že ve svém rozhodnutí o přípustnosti stížnosti byla předběžná námitka

vznesená Vládou v jejích připomínkách ze dne 15. března 2004 o nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků spojena s meritem stížnosti na porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1. Ve svém rozsudku ze dne 7. února 2005 (§ 31) senát konstatoval, že argumenty stran k otázce vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků vyvolávají otázky, které úzce souvisí s meritem případu. Senát souhlasil s Ústavním soudem ČR, že stížnost nastoluje otázky značného významu a že se zde jedná o vitální zájmy.

Z těchto důvodů a s přihlédnutím k tomu, že z jiných důvodů vztahujících se k meritu věci nedošlo k žádnému porušení, Soud nepokládá za nutné zkoumat, zda v daném případě stěžovatelé tuto podmínku splnili.

111. Je třeba připomenout, že pokud byl mu byl případ postoupen, může Velký senát také posuzovat otázky vztahující se k přípustnosti stížnosti, například když byly připojeny k meritu věci nebo jsou-li jinak relevantní ve stadiu projednávání meritu věci (K. a T. v. Finsko /GC/, č. 25702/94, § 141, ECHR 2001-VII).
112. Za těchto okolností shledává Velký senát nezbytným rozhodnout o tom, zda stěžovatelé v daném případě splnili požadavek vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků.
113. Vláda tvrdila, že stěžovatelé nevyužili všech dostupných prostředků, aby dosáhli nápravy své situace. Žádný z nich nevyužil svého práva odvolat se proti rozhodnutím o jejich umístění do zvláštních škol. Šest stěžovatelů nepředložilo ústavní stížnost. Dále pak, z těch stěžovatelů, kteří se odvolali k Ústavnímu soudu, pouze šest skutečně napadlo rozhodnutí o jejich umístění do zvláštních škol. Stěžovatelé se vůbec nepokusili hájit svou důstojnost podáním žaloby podle občanského zákoníku na ochranu svých osobnostních práv a jejich rodiče nepostoupili věc školskému inspektorátu nebo Ministerstvu školství.
114. Stěžovatelé úvodem tvrdili, že v České republice neexistují žádné opravné prostředky, které jsou účinné a adekvátní k projednání stížností na rasovou diskriminaci v oblasti školství. Přesněji řečeno, právo na podání ústavní stížnosti bylo shledáno v daném případě neúčinným odůvodněním Ústavního soudu a stejně bylo odmítnuto přisuzovat nějaký význam obecné praxi, na kterou se stěžovatelé odvolávali. Takže podle vyjádření stěžovatelů nelze kritizovat ty stěžovatele, kteří se rozhodli ústavní stížnost nepodávat. Pokud jde o aspekt, proč stěžovatelé nepodali odvolání ve správním řízení, stěžovatelé uvedli, že jejich rodiče získali pouze přístup k nezbytným informacím až poté, kdy již uplynul čas pro podání takového odvolání. Dokonce i Ústavní soud k tomuto opomenutí nepřihlédl. V neposlední řadě, žalobu na ochranu osobnostních práv nelze pokládat za prostředek pro napadnutí pravomocných správních rozhodnutí a Vláda nepředložila žádný důkaz o tom, že je takovýto opravný prostředek účinný.

Dále pak, i za předpokladu, že nějaký účinný opravný prostředek existuje, stěžovatelé uvedli, že nemusel být vyčerpán v případech, kdy administrativní praxe, jakou je systém zvláštních škol v České republice, rasismus umožňuje nebo podporuje. Stěžovatelé rovněž upozornili Soud na rasovou nenávisť a četné akty násilí směřující proti Rómům v České republice a na nedostatečnou povahu trestů ukládaných za trestné činy rasistické a xenofobní povahy.

115. Soud připomíná, že pravidlo vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků zakotvené v článku 35 § 1 Úmluvy vychází z předpokladu, že vnitrostátní právní řád zná účinný opravný prostředek ve vztahu k tvrzenému porušení. Je povinností Vlády, která namítá nevyčerpání, aby Soud přesvědčila o tom, že účinný opravný prostředek byl v relevantním čase teoreticky i prakticky dostupný; to znamená, že opravný prostředek byl dostupný, způsobilý poskytnout nápravu ve vztahu ke stěžovatelovým stížnostem a že skýtal vyhlídku na úspěch (V. v. Spojené království /GC/, č. 24888/94, § 57, ECHR 1999-IX).
116. Aplikace pravidla vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků musí počítat s tím, že se aplikuje v kontextu s mechanismem ochrany lidských práv, který vytvořily smluvní státy. Proto Soud uznal, že článek 35 § 1 musí být aplikován s určitým stupněm flexibility a bez přehnaného

formalismu. Dále Soud uznal, že pravidlo vyčerpání není ani absolutní ani automaticky aplikovatelné; za účelem přezkoumání, zda bylo dodrženo, je podstatné přihlídnout k okolnostem každého jednotlivého případu. To zejména znamená, že Soud musí realisticky přihlídnout nejen k existenci formálních opravných prostředků v právním řádu dotčeného smluvního státu, nýbrž i k obecnému kontextu, v němž opravné prostředky působí, jakož i k osobním podmínkám stěžovatele. Musí tak přezkoumat, zda za všech okolností případu učinil stěžovatel vše, co bylo možné od něho racionálně očekávat, aby vyčerpал opravné prostředky (Ilhan v. Turecko /GC/, č. 22277/93, § 59, ECHR 2000-VII).

117. V daném případě Vláda zaprvé namítla, že žádný ze stěžovatelů se neodvolal proti rozhodnutí nařizujícímu umístění do zvláštní školy, aniž by podal žalobu na ochranu svých osobnostních práv.
118. V této souvislosti Soud shodně se stěžovateli poznamenává, že český Ústavní soud se rozhodl k tomuto rozhodnutí nepřihlížet (viz výše odstavec 28). Za těchto okolností se Soud domnívá, že by bylo nevhodně formalistické vyžadovat na stěžovatelích, aby použili opravný prostředek, který ani nejvyšší soud dotčené země na nich nepožadoval využít.
119. Za druhé, Vláda tvrdila, že ze dvanácti stěžovatelů, kteří podali ústavní stížnost, pouze pět skutečně napadlo rozhodnutí o jejich umístění do zvláštních škol, aby tak Ústavnímu soudu umožnili je vyslechnout.
120. Soud poznamenal, že na základě skutečnosti, že pět dotčených stěžovatelů podalo ústavní stížnost v náležité formě, se Ústavnímu soudu dostalo možnosti rozhodnout o všech stížnostech, které nyní stěžovatelé předložili Soudu. Ústavní soud rovněž našel, že rozsah odvolání přesahoval u stěžovatelů jejich vlastní zájem, takže v tomto smyslu bylo jeho rozhodnutí aplikovatelné obecněji.
121. Dále lze z rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 20. října 1999 usoudit, že se omezil na ověření interpretace a aplikace příslušnými orgány relevantních zákonných ustanovení, aniž by posoudil jejich dopad, což bylo podle stěžovatelů diskriminační. Pokud jde o stížnost na rasovou diskriminaci, Ústavní soud prohlásil, že mu nepřísluší hodnotit veškerý sociální dopad.
122. Za těchto okolností nelze vůbec tvrdit, že by bylo rozhodnutí Ústavního soudu odlišné, kdy byl býval povolán rozhodnout o případech třinácti stěžovatelů, kteří ústavní stížnost nepodali nebo nenapadli rozhodnutí ředitele zvláštní školy. Ve světle těchto úvah není Soud přesvědčen o tom, že za zvláštních okolností tohoto případu byl tento opravný prostředek způsobilý poskytnout stěžovatelům nápravu ve smyslu jejich stížností nebo že by jim býval nabízel racionální vyhlídku na úspěch.
123. Proto je třeba námitku Vlády v tomto případě zamítnout.

III. Údajné porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1

124. Stěžovatelé tvrdili, že byli diskriminováni v tom smyslu, že pro svou rasu či etnický původ s nimi bylo zacházeno méně příznivě než s ostatními dětmi ve srovnatelné situaci bez objektivního a racionálního odůvodnění. V této souvislosti se odvolali na článek 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1, jejichž ustanovení zní následovně:

Článek 14 Úmluvy

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoliv důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

Článek 2 Protokolu č. 1

„Nikomusmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a

výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením“

1. Rozsudek senátu
2. Senát konstatoval, že nedošlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1. Podle jeho názoru Vláda úspěšně prokázala, že systém zvláštních škol v České republice nebyl zaveden pouze pro to, aby bylo postaráno o rómské děti, a že bylo vyvinuto značné úsilí v těchto školách pomoci určitým kategoriím žáků získat základní vzdělání. V této souvislosti senát konstatoval, že předpis upravující umístování dětí do zvláštních škol se netýkal etnického původu žáků, nýbrž sledoval legitimní cíl přizpůsobení vzdělávacího systému potřebám, schopnostem a handicapu dětí.
3. Senát zejména poznamenal, že stěžovatelé nedokázali vyvrátit znalecké posudky, že jejich potíže při výuce byly takového rázu, že jim bránily ve sledování normálních školních osnov. Dále bylo konstатовáno, že rodiče stěžovatelů proti tomu nic nepodnikli nebo že dokonce požadovali, aby jejich děti byly do základní školy umístěny nebo aby zde pokračovaly ve výuce.
4. Senát ve svém rozsudku akceptoval, že není snadné zvolit takový školský systém, který by vyhovoval různým protichůdným zájmům, a že žádné řešení není ideální. Když se však uzná, že statistická evidence odhalila znepokojující údaje a že obecná situace v České republice týkající se vzdělávání Rómů není zdaleka perfektní, senát konstatoval, že konkrétní důkazy, které má k dispozici, neumožňují dospět k závěru, že umístování nebo v některých případech ponechávání stěžovatelů ve zvláštních školách bylo důsledkem rasových předsudků.
5. Podání stran vůči Velkému senátu
6. Stěžovatelé
7. Stěžovatelé uváděli, že nerestriktivní interpretace, kterou dal senát pojmu diskriminace, je neslučitelná nejen s cílem Úmluvy, nýbrž i s judikaturou Soudu a dalších jurisdikcí v Evropě i mimo Evropu.
8. Stěžovatelé nejprve požádali Velký senát, aby opravil obskurní a rozporný test, který senát použil pro rozhodnutí o tom, zda došlo k diskriminaci. Stěžovatelé poznamenali, že i když senát potvrdil ustálený princip, že pokud politika nebo obecné opatření měly disproportcionálně bránit účinky na skupinu obyvatel, nelze vyloučit možnost, že mohou být pokládány za diskriminační, i když nebyly specificky zaměřeny proti této skupině, přesto se senát odchýlil od dřívější judikatury Soudu (*Thlimmenos v. Řecko**) /GC/, č. 34369/97, § 44, ECHR 2000-IV; *Hoogendijk v. Nizozemsko* /dec./, č. 58641/00, 6. ledna 2005 a *Nachova a ostatní v. Bulharsko***)/GC/, č. 43577/98 a 43579/98, § 157, ECHR 2005-...), když mylně vyžadoval od stěžovatelů, aby prokázali diskriminační úmysl na straně českých orgánů. Podle stěžovatelů byl takovýto požadavek nereálný a nelogický, protože otázka, zda byly zvláštní školy určeny k segregaci podle etnického původu, je irelevantní, jelikož účinek, který měly v praxi, byl nesporný. Skutečnost byla taková, že účastníci s dobrými úmysly se často podíleli na diskriminačních praktikách svou neznalostí, nedbalostí nebo nečinností.
9. Stěžovatelé zejména uvedli, že při vysvětlování, proč odmítl přesunout důkazní břemeno ve svém rozsudku v případě *Nachova a ostatní* (/GC/, cit.výše, § 157), Soud opatrně rozlišoval mezi rasově motivovaným násilným trestným činem a nenásilnými akty rasové diskriminace, například při zaměstnávání nebo poskytování služeb. Podle názoru stěžovatelů spadá rasová diskriminace v přístupu ke vzdělání přesně do druhé kategorie diskriminačních aktů, které mohou být prokázány i při absenci úmyslu. V nedávné době Soud v případě *Zarb Adami v. Malta**) (č. 17209/02, § 75 a 76, ECHR 2006 -...) konstatoval, že rozdílnost v jednání nemusí vyplývat z legislativního textu, aby došlo k porušení článku 14 a že „zavedená praxe“ nebo „situace de facto“ mohou též zakládat diskriminaci. Jelikož v daném případě měli stěžovatelé za to, že nesporně uspěli v prokázání existence disproportcionálního dopadu, je třeba na Vládu přesunout povinnost dokázat, že etnický původ stěžovatelů neměl vliv na napadnutá rozhodnutí a že existovaly dostatečné pojistky proti diskriminaci.

10. V této souvislosti stěžovatelé poznamenali, že ve svém obecném politickém doporučení č.7 ECRI vyzvala státy, aby zakázaly jak přímou tak i nepřímou diskriminaci bez koncepce vyžadující důkaz diskriminačního úmyslu. Jasná většina členských států Rady Evropy již výslovně zakázala diskriminaci ve svých vnitrostátních právních řádech bez požadavku dokázat takovýto úmysl, což se odrazilo v soudní praxi těchto států. V této souvislosti se stěžovatelé odvolali, inter alia, na rozhodnutí Sněmovny lordů v případě Regina v. Imigrační úředník na pražském letišti a ostatní, ex parte Evropské středisko pro práva Rómů a ostatní (viz výše odstavec 105) a na jurisprudenci Soudního dvora Evropských společenství (CJEC). Nakonec poznamenali, že nepřímá diskriminace je též zakázána mezinárodním právem, včetně Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace.
11. V souladu s tím, ve světle mimořádné důležitosti ochrany podle článku 14 a potřeby učinit ji účinnou, stěžovatelé měli za to, že bude užitečné pro Soud objasnit pravidla, která aplikuje v takových situacích, aby tak, inter alia, zajistil, že bude princip nediskriminace interpretován a aplikován konsistentně oběma evropskými soudy. Z tohoto důvodu požádali stěžovatelé Velký senát, aby jasně rozhodl, že úmysl není nutný k prokázání diskriminace podle článku 14, s výjimkou případů, jakým je například rasově motivované násilí, je-li již prvkem daného porušení práva.
12. V daném případě stěžovatelé netvrdili, že v relevantním čase příslušné orgány měly nenávislně rasistické postoje vůči Rómům nebo že zamýšlely Rómy diskriminovat nebo že dokonce nepřijaly pozitivní opatření. Všechno, co stěžovatelé potřebovali prokázat - a podle jejich názoru také prokázali, bylo, že státní orgány porobily stěžovatele odlišnému a nepříznivému zacházení ve srovnání s nerómy v obdobné situaci, a to bez racionálního odůvodnění. Otázka obecného evropského standardu nastolená Vládou byla, podle názoru stěžovatelů, spíše politickou otázkou a existence takového či jiného standardu nebyla relevantní, protože princip rovnosti v zacházení je závazným pravidlem mezinárodního práva.
13. Obdobně stěžovatelé požádali Velký senát, aby vytvořil vodítko ve vztahu k dokazování, včetně důkazu statistikou, avšak nikoli jen v tomto rozsahu, které by mohlo být relevantní ve vztahu ke stížnostem na porušení článku 14. Stěžovatelé uvedli, že senát ignoroval přesvědčivé důkazy ve formě statistiky, které předložili, aniž by přezkoumal, zda jsou či nejsou přesné, přestože byly vypracovány ve spolupráci se specializovanými mezivládními orgány (ECRI, Výbor pro potlačování rasové diskriminace a Poradní výbor k Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin) a za přípuštění samotnou Vládou (viz výše odstavec 41 a 66). Podle těchto údajů, i když Rómové představovali pouze 5 % všech žáků základních škol v době, kdy byla stížnost podána, tvořili více než 50 % žáků zvláštních škol. Zatímco v Ostravě bylo do zvláštních škol zapsáno méně než 2 % nerómských žáků, bylo do těchto škol vysláno více než 50 % rómských dětí. Celkem vzato, rómské dítě mělo 27 x větší vyhlídku být umístěno do zvláštní školy než obdobně situované nerómské dítě.
14. Podle názoru stěžovatelů z těchto čísel jasně vyplývá, že ať už vědomě zamýšleno či z důvodu značné nedbalosti, rasa a etnický původ infikovaly postup při umísťování dětí do škol ve značném - snad i rozhodujícím - rozsahu. Domněnka, že stěžovatelé, stejně jako ostatní rómské děti v Ostravě, se stali obětmi diskriminace z důvodu etnického původu, nebyla nikdy vyvrácena. Není sporu o tom, že v důsledku jejich umístění do zvláštních škol se dostalo stěžovatelům podstatně nižšího vzdělání ve srovnání s nerómskými dětmi a že je to ve skutečnosti zbavilo možnosti přejít na jinou střední školu, než je učňovské středisko.
15. V této souvislosti stěžovatelé tvrdili, že jak v Evropě, tak i mimo ni se statistické údaje často používají v případech, kdy se týkají - tak jako zde - diskriminačního účinku, protože někdy se jedná o jediný prostředek dokazující nepřímou diskriminaci. Statistické údaje jsou akceptovány jako důkazní prostředek diskriminace orgány odpovídajícími za dohled nad dodržováním smluv OSN a Soudním dvorem Evropských společenství. Směrnice Rady 2000/43/EC výslovně stanoví, že nepřímou diskriminaci lze prokázat jakýmkoli prostředkem, „včetně statistických

údajů“.

16. Pokud jde o instituce Úmluvy, stěžovatelé poznamenali, že při nálezu rasové diskriminace v případě East Afričan Asians v. Spojené království (č. 4403/70-4353/70, zpráva Komise ze dne 14. prosince 1973, Decisions and Reports 78-B, str. 5) Komise vzala v úvahu okolnosti případu včetně statistických údajů o disproporčním účinku, který měla právní úprava na britské občany asijského původu. V nedávné době Soud uvedl ve svém rozhodnutí v případě Hoogendijk v. Nizozemsko (cit. výše), že i když statistické údaje samy o sobě nestačí k prokázání diskriminace, mohou – zejména jsou-li nesporné – být důkazem prima facie vyžadujícím od Vlády, aby podala objektivní vysvětlení rozdílného zacházení. Dále pak ve svém rozhodnutí v případě Zarb Adami v. Malta (cit. výše) se Soud spolehl na důkaz formou statistiky o disproporčním účinku.
17. Stěžovatelé dodali, že by bylo účelné, kdyby Velký senát upřesnil judikaturu Soudu určením, zda pro účely článku 14 existuje objektivní a racionální ospravedlnění rozdílnosti v zacházení v daném případě, a specifikováním závěrů, které by měly být vyvozeny při absenci spolehlivého vysvětlení. S odvoláním, inter alia, na rozsudky v případech Timishev v. Rusko*) (č. 55762/00 a 55974/00, § 56, ECHR 2005-...) a Moldavan v. Rumunsko (č. 2) (č. 441138/98 a 64320/01, § 140, ECHR 2005-... - extrakty) stěžovatelé uváděli, že pokud stěžovatel prokázal rozdílnost v zacházení, pak důkazní břemeno spočívá na Vládě, aby dokázala, že to bylo oprávněné. Při absenci racionálně neutrálního vysvětlení je legitimní dospět k závěru, že rozdílnost spočívala na rasových důvodech. Podle výpovědi stěžovatelů, ani neadekvátní zvládnutí češtiny, ani bída, ani odlišné sociálně-ekonomické postavení neposkytují v jejich případě objektivní a racionální ospravedlnění. Stěžovatelé popřeli, že disproporčně velký počet rómských dětí ve zvláštních školách lze vysvětlit výsledky testů intelektuálních schopností nebo ospravedlnit souhlasem rodičů (viz též odstavce 141 a 142 níže).
18. Ve světle důležitosti boje proti rasové a etnické diskriminaci, kterou štrasburské instituce neustále zdůrazňují, se stěžovatelé domnívali, že Velký senát by měl jasně zdůraznit, že „rozsah volného hodnocení“ státu nemůže sloužit k ospravedlnění segregace ve vzdělání. Přístup zvolený senátem, který přenechává českému státu neomezený rozsah volné úvahy, je neospravedlnitelný ve světle závažných tvrzení o rasové diskriminaci v daném případě a není konsistentní s judikaturou Soudu. Daný případ vyžaduje více pozornosti Soudu proto, že se týká jednoho z nej důležitějších podstatných práv, a to práva na vzdělání.
19. Stěžovatelé dále tvrdili, že senát špatně interpretoval stěžejní důkazy a vyvodil nesprávné závěry ve dvou rozhodujících bodech, a to ze souhlasu rodičů a ze spolehlivosti psychologických testů.
20. V rozhodné době neexistovala žádná jednotná pravidla, jež by upravovala způsob, jak by měly být vedeny testy užívané pedagogicko psychologickými středisky a jak by měly být jejich výsledky interpretovány, takže hodně bylo ponecháno k volné úvaze psychologů, přičemž existovaly značně rozsáhlé rasové předsudky a kulturní necitlivost. Dále pak testy, kterým byli stěžovatelé a další rómské děti povinně podrobováni, byly vědecky vadné a pedagogicky nezdravé. Listinné důkazy ukázaly, že mnozí stěžovatelé byli umístěni do zvláštních škol z jiných důvodů, než je nedostatečný intelekt (např. pro nedostatečnou docházku, špatné chování a dokonce pro špatnou výchovu na straně rodičů). Česká vláda sama uznala diskriminační účinek testů (viz výše odstavec 66). Vláda též ve svém stanovisku k danému případu připustila, že jeden ze stěžovatelů byl umístěn do zvláštní školy, přestože se dokázal dobře vyjadřovat.
21. Podle vyjádření stěžovatelů nelze ospravedlnit diskriminační zacházení, jemuž byli vystaveni, ani souhlasem jejich rodičů s umístěním do zvláštních škol. Státy jsou právně vázány chránit vyšší zájem dítěte a zejména rovné právo všech dětí na vzdělání. Ani chování rodičů, ani volba rodičů je nemohou o toto právo připravit.

Důvěryhodnost „souhlasu“ údajně daného rodiči několika stěžovatelů byla zpochybněna

nesrovnalostmi ve školských záznamech, což vyvolalo pochybnosti o tom, zda zde skutečně k souhlasu došlo. Na každý pád, i když se bude předpokládat, že souhlas dali všichni rodiče, pak stejně neměl žádný význam, protože dotčení rodiče nebyli nikdy řádně informováni o jejich právu vzít jej zpět, o alternativách k umístění do zvláštních škol nebo o nebezpečích a důsledcích takového umístění. Postup byl značně formální: rodiče obdrželi předtištěný formulář a výsledky psychologických testů, o kterých byli přesvědčeni, že nemají právo je zpochybnit. Pokud jde o údajné právo následně požadovat převod na normální školu, stěžovatelé poukazovali na to, že již od první třídy se jim dostávalo podstatně nižšího vzdělání, což jim znemožňovalo, aby později splnili požadavky normálních škol.

Kromě toho nebylo reálné posuzovat rodičovský souhlas bez přihlídnutí k historii segregace Rómů ve vzdělání a bez absence adekvátních informací o volbě, která byla rómským rodičům dostupná. S odvoláním na názor, který Soud již dříve vyjádřil (v případě Hakansson a Sturesson v. Švédsko, rozsudek ze dne 21. února 1990, Serie A č. 171-A, § 66), že vzdání se práva může být zákonné u určitých práv, avšak ne pro ostatní, a že nesmí protirečít žádnému veřejnému zájmu, stěžovatelé uvedli, že nemůže existovat žádné vzdání se práva dítěte na to nebýt diskriminováno v oblasti vzdělání.

143. Daný případ nastolil „závažnou otázku obecného významu“, a to zda jsou evropské státy schopny vyrovnat se s rostoucí rasovou a etnickou rozlišností a s ochranou zranitelných menšin. V této souvislosti je nejzávažnějším problémem rovnost možností ve vzdělání, protože diskriminace Rómů v této oblasti přetrvává ve všech členských státech Rady Evropy. Skoncování s diskriminací ve školách umožní Rómům těžit se obecně rovnosti v zacházení.
144. Rasová segregace rómských dětí v českých školách se ode dne, kdy byla tato stížnost podána, materiálně nezměnila. Vlastní budoucnost stěžovatelů a nedostatek vyhlídek odhalily poškození, které způsobilo jejich diskriminační umístění do zvláštních škol. Takže v květnu 2006 pokračovalo osm ze stěžovatelů ve svém vzdělávání ve zvláštních školách, zatímco dalších šest, kteří zvláštní školu ukončili, je bez zaměstnání. Ze čtyř stěžovatelů, kterým bylo dovoleno navštěvovat řádnou základní školu poté, co prošli testy schopností, jsou dva ještě ve škole, jeden je nezaměstnaný a čtvrtý byl zapsán do učňovského střediska. Stěžovatelé měli za to, že je již jasné, že žádný z nich nedosáhne všeobecného středního vzdělání, tím méně pak vzdělání vysokoškolského.
145. Závěrem stěžovatelé poukázali na to, že nový školský zákon, který skoncoval se systémem zvláštních škol, byl přijat koncem roku 2004. Nová právní úprava tak uznala, že existence škol pokládaných za „zvláštní“ označila znamením méněcennosti žáky, kteří tam byli umístěni. Ve skutečnosti však nový zákon nezavedl žádné změny do praxe, neboť pouze pozměnil kritéria, na nichž spočívají vzdělávací programy. Rozsáhlý výzkum provedený Evropským střediskem pro práva Rómů v letech 2005 a 2006 ukázal, že v mnoha případech byly zvláštní školy přejmenovány na „nápravné školy“ nebo „praktické školy“ bez podstatných změn ve složení jejich pedagogického sboru nebo v jejich osnovách.
146. Vláda
147. Vláda uvedla, že případ nastolil komplexní otázky ohledně sociálního problému postavení Rómů v současné společnosti. I když Rómové požívají ostentativně stejná práva jako ostatní občané, jsou ve skutečnosti jejich vyhlídky omezeny objektivními i subjektivními faktory. Bez zapojení a zavázání všech členů rómské komunity není možné jejich situaci zlepšit. Kdykoli se členské státy pokusily tyto nerovnosti eliminovat, narazily na četné politické, sociální, ekonomické a technické problémy, které nelze omezit na otázku respektování základních práv. Z tohoto důvodu soudy, včetně Evropského soudu pro lidská práva, musely prokázat určitý stupeň zdrženlivosti, když posuzovaly opatření přijatá v této oblasti, a omezit se na rozhodnutí, zda příslušné orgány překročily jim daný rozsah volného hodnocení.
148. Vláda se odvolala na svá předchozí písemná i ústní stanoviska a připomněla, že ani rasa, barva

pleti či příslušnost k národnostní menšině nehrály ve vzdělání stěžovatelů rozhodující roli. Neexistuje žádný specifický důkaz rozdílů v zacházení stěžovatelů opírající se o tyto důvody. Školní spisy o stěžovatelích mimo jakoukoli pochybnost dokazují, že jejich umístění do zvláštních škol se neopíralo o jejich etnický původ, nýbrž o výsledky psychologických testů prováděných v pedagogicko-psychologických střediscích. Jelikož stěžovatelé byli umístěni do zvláštních škol s ohledem na jejich specifické potřeby ve vzdělání vyplývající v podstatě z jejich intelektuálních schopností a jelikož kritéria a postup, jakým byla tato kritéria aplikována, a systém zvláštních škol jsou rasově neutrální, jak senát potvrdil ve svém rozsudku, není možné v daném případě hovořit o otevřené či přímé diskriminaci.

149. Vláda se pak vrátila k tvrzení stěžovatelů, že v daném případě se jedná o nepřímou diskriminaci, kterou je možné v některých případech prokázat pouze statisticky. Vláda uvedla, že případ *Zarb Adami v. Malta* (viz výše), kdy se Soud extensivně odvolal na statistické údaje předložené stranami, není s daným případem srovnatelný. Zprvce, případ *Zarb Adami* nebyl tak složitý. Zadruhé, statistické rozdílnosti, nalezené v onom případě mezi muži a ženami povolanými vykonávat funkci porotce, byly výsledkem rozhodnutí státu, kdežto statistické údaje, na které se odvolali stěžovatelé v daném případě, odrážejí především přání rodičů, aby jejich děti navštěvovaly zvláštní školu, a nikoliv akt opomenutí státu. Kdyby rodiče nebyli vyjádřili takovéto přání (dáním svého souhlasu), nebyly by jejich děti bývaly umístěny do zvláštní školy.

Dále, statistické informace, které byly v daném případě předloženy stěžovateli, nebyly dostatečně spolehlivé, protože údaje byly poskytnuty řediteli škol, takže pouze odrážely jejich subjektivní názory. Žádné oficiální informace o etnickém původu žáků neexistují. Vláda dále konstatovala, že statistiky nemají žádnou informační hodnotu bez ohodnocení sociálně-kulturního prostředí Rómů, jejich rodinné situace a jejich postoje ke vzdělání. V této souvislosti Vláda poukázala na to, že v ostravském regionu se nachází jedna z největších rómských populací v České republice.

Pokud jde o komparativní studie o zemích střední a východní Evropy a mimo ně, citované ve stanoviscích interventů ze třetích stran, Vláda se nedomnívala, že existuje relevantní spojení mezi těmito statistikami a podstatnými problémy v daném případě. Podle jejího názoru se tyto studie vyznačují tendencí potvrdit, že vytvoření vzdělávacího systému, který by byl pro rómské děti optimální, je mimořádně složitým úkolem.

149. I když se však připustí, že údaje předložené stěžovateli jsou spolehlivé a že stát lze shledat odpovědným za danou situaci, neznamená to podle názoru Vlády nepřímou diskriminaci neslučitelnou s Úmluvou. Napadené opatření bylo konsistentní s principem nediskriminace, jelikož sledovalo legitimní účel, a to adaptaci vzdělávacího procesu ve vztahu ke schopnostem dětí se specifickými potřebami. Bylo tudíž objektivně a racionálně ospravedlnitelné.

150. Pokud jde o bod uvedený na posledním místě, Vláda nesouhlasila s tvrzením stěžovatelů, že nepodalala žádné uspokojivé vysvětlení, pokud jde o vysoký počet Rómů v základních školách. I když Vláda připustila, že situace Rómů v oblasti vzdělání není ideální, měla za to, že již prokázala, že zvláštní školy nebyly zřízeny pro rómskou komunitu a že etnický původ nebyl kritériem pro rozhodnutí o umístění do zvláštních škol. Vláda připomněla, že umístění do zvláštních škol bylo možné pouze po předchozím individuálním pedagogicko-psychologickém testu. Proces testování byl technickým nástrojem, který byl předmětem neustálého vědeckého výzkumu a z tohoto důvodu jej mohl zajišťovat pouze kvalifikovaný personál. Soudy neměly nezbytnou kvalifikaci, a proto musely být do jisté míry v této oblasti zdrženlivé. Pokud jde o profesionální standardy zmíněné ve stanovisku Mezinárodního sdružení Step by Step a ostatních stanoviscích, Vláda zdůraznila, že tato stanoviska nejsou právními normami se silou zákona, nýbrž nanejvýš nezávaznými doporučeními či úvahami specialistů, a že jejich neaplikování nemůže ve světle jejich definice mít za následek mezinárodně právní

odpovědnost.

151. Spisy každého stěžovatele obsahovaly úplné podrobnosti o metodách, které byly použity, a o výsledcích testů. V této době je žádný ze stěžovatelů nenapadl. Tvrzení stěžovatelů, že se psychologické testy řídily subjektivním přístupem, se jeví jako dvojsmyslné a neopírající se o žádný důkaz.
152. Vláda opětovně uznala, že mohlo dojít k výjimečným situacím, kdy důvod pro umístění do zvláštní školy byl na hranici mezi potížemi s učivem a sociálně kulturním nevýhodným prostředím. Mezi danými osmnácti případy se to zřejmě stalo pouze v jednom případě, a to u devátého stěžovatele. Jinak pedagogicko-psychologická diagnóza a testy v pedagogicko-psychologických střediscích prokázaly potíže s učivem v případě všech stěžovatelů.
153. Pedagogicko-psychologická střediska, která prováděla testy, dávala pouze doporučení ohledně typu školy, do níž mělo být dítě umístěno. Podstatným a rozhodujícím faktorem byla přání rodičů. V daném případě byli rodiče informováni, že umístění jejich dětí do zvláštní školy závisí na jejich souhlasu, a byly jim objasněny důsledky takového rozhodnutí. Jestliže jim účinek jejich souhlasu nebyl zcela jasný, mohli se odvolat proti rozhodnutí ohledně umístění a mohli kdykoli požádat, aby jejich dítě bylo převedeno na jiný typ školy. Jestliže, jak nyní stěžovatelé tvrdí, nebyl jejich souhlas podložený informacemi, mohli si vyžádat informace od příslušných orgánů. V tomto ohledu Vláda poznamenala, že článek 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě zdůrazňuje primární roli a odpovědnost rodičů za vzdělávání jejich dětí. Stát nemůže intervenovat, jestliže v chování rodičů nic nenaznačuje, že nemohou nebo že nejsou ochotni rozhodnout o nejvhodnější formě vzdělávání jejich dětí. Takovéto zasahování by odporovalo principu, že stát musí respektovat přání rodičů ohledně vzdělávání jejich dětí.

V daném případě Vláda konstatovala, že kromě podání stížností k Ústavnímu soudu a k Evropskému soudu pro lidská práva neučinili rodiče stěžovatelů celkem nic pro to, aby ochránili své děti před údajným diskriminačním zacházením, a při jejich vzdělání hráli relativně pasivní roli.

154. Vláda odmítla tvrzení stěžovatelů, že jejich umístění do zvláštních škol jim zabránilo přejít na střední nebo vysokou školu. Ať už stěžovatelé ukončili své povinné školní vzdělání před nebo po nabytí účinnosti nového školského zákona (č. 561/2004 Sb.), měli možnost přejít na střední školu, neboť mohli dostat dodatečné hodiny, které by je pozvedly na odpovídající úroveň, nebo se poradit o své kariéře. Žádný ze stěžovatelů však neprokázal, že by se tak pokusil učinit (třeba i bezúspěšně) nebo že jejich (údajné) potíže byly zapříčiněny omezenějším vzděláním jakožto výsledkem umístění do zvláštní školy. Naopak, někteří ze stěžovatelů se rozhodli nepokračovat ve studiu nebo je předčasně ukončili.

Vláda je pevně přesvědčena o tom, že se stěžovatelé sami připravili o možnost pokračovat ve studiu pro nedostatek zájmu. Jejich situace, která v mnoha případech byla nepříznivá, byla zapříčiněna hlavně jejich nezájmem a nebyla něčím, za co by mohl být stát činěn odpovědným.

155. Vláda uznala, že vnitrostátní orgány byly povinny učinit všechny racionální kroky, aby zajistily, že jejich opatření nemají disproporcionální účinky, nebo, pokud to nebylo proveditelné, zmírňovat tyto účinky a poskytovat za ně kompenzaci. Avšak ani Úmluva ani žádný jiný mezinárodní instrument neobsahují obecnou definici pozitivních závazků státu v oblasti vzdělávání rómských žáků nebo obecněji dětí pocházejících z národnostních či etnických minorit. V této souvislosti Vláda poznamenala, že při určování pozitivních závazků státu se Soud někdy odvolal na vývoj legislativy smluvních stran. Konstatovala však, že v současné době neexistuje žádný evropský standard nebo konsensus ohledně kritérií, jichž by bylo třeba použít pro rozhodnutí, zda mají děti být umístěny do zvláštních škol nebo jak by měly být vzdělávány děti se speciálními potřebami při výuce, a že zvláštní škola je jedním z možných a akceptovatelných řešení tohoto problému.
156. Kromě toho, pozitivní závazky podle článku 14 Úmluvy nelze chápat jako povinnost pozitivně

jednat. Musí zde existovat určitá volba. Není možné z článku 14 odvodit obecný závazek pro stát aktivně kompenzovat všechny nezpůsobilosti, jimiž trpí různé vrstvy obyvatelstva.

157. V každém případě, jelikož zvláštní školy musí být pokládány za alternativní a nikoli nižší formu vzdělávání, Vláda uvedla, že v dané případu již učinila rozumná opatření za účelem kompenzace nezpůsobilosti stěžovatelů, kteří požádali o speciální formu vzdělávání, jako důsledku jejich individuální situace, přičemž nepřekročila meze volné úvahy, které přiznává Úmluva státům v oblasti vzdělání. Vláda konstatovala, že stát vyčlenil dvakrát vyšší finanční zdroje pro zvláštní školy než pro obyčejné školy a že vnitrostátní orgány vynaložily nemalé úsilí, aby řešily komplexní problém vzdělání rómských dětí.
158. Dále pak Vláda informovala o současné situaci stěžovatelů na základě podkladů od Pracovního úřadu v Ostravě (kde se přihlásili ti stěžovatelé, kteří jsou nezaměstnaní). Úvodem Vláda poznamenala, že ostravský region je postižen vysokou nezaměstnaností a že obecně mladí lidé, kteří získali pouze základní vzdělání, mají potíže s hledáním zaměstnání. I když je možné získat kvalifikaci a poradenství v oblasti zaměstnání od státu, je aktivní účast žadatele o práci nezbytná.

Konkrétně, dva stěžovatelé jsou v současné době v závěrečných třídách základní školy. Sedm zahájilo v září 2006 přípravu na zaměstnání na škole druhého stupně. Čtyři zahájili, avšak později vzdali studium na střední škole, většina pro nezájem, a přihlásili se do učňovského střediska. Zbývajících pět stěžovatelů se nepokusilo pokračovat ve studiu na střední škole, ale zapsali se do učňovského střediska. Ti stěžovatelé, kteří se zapsali do učňovského střediska, s ním nespolupracovali nebo neprojevili zájem o nabídky na vyučení nebo na zaměstnání, které jim byly učiněny, takže někteří z nich již byli vyškrtnuti z rejstříku osob žádajících o zaměstnání (v některých případech opakovaně).

159. Závěrem Vláda odmítla tvrzení stěžovatelů, že se přijetím školského zákona (zákon č. 561/2004) nic nezměnilo. Zákon sjednotil dříve existující typy základních škol a standardizoval vzdělávací programy. Neupravuje separátní, nezávislý systém specializovaných škol, s výjimkou škol pro žáky s vážnými mentálními poruchami, autismem nebo s kombinovanými mentálními a fyzickými vadami. Žáci s určitými poruchami jsou individuálně integrováni, tam, kde je to možné a žádoucí, do konvenčních škol. Školy však mají právo vytvořit separátní třídy s učebními pomůckami a metodami přizpůsobenými jejich potřebám. Dřívější „zvláštní školy“ mohou pokračovat ve svém poslání jako separátní instituce, ale nyní jsou to „základní školy“ poskytující vzdělání podle modifikovaného učebního programu pro základní vzdělání. Školy, v nichž se sociálně znevýhodnění žáci vzdělávají, využívají často svého práva na vytvoření míst pedagogických asistentů a přípravných tříd určených ke zdokonalení komunikace mezi dětmi k ovládnutí češtiny. Pedagogičtí asistenti z rómské komunity často tvoří spojení mezi školou a rodinou a v některých případech další experti pomáhají integrovat žáky do vzdělávacího systému. Kraj, kde stěžovatelé žijí, upřednostňuje integrování rómských žáků do tříd vytvořených z majoritní populace.
160. V závěru svého stanoviska Vláda požádala Soud, aby pečlivě posoudil otázku přístupu ke vzdělání u jednotlivých stěžovatelů, aniž by tak ztratil celkový přehled, a aby konstatoval, že k žádnému porušení Úmluvy nedošlo.
161. Intervenující strany

(a) Interights and Human Rights Watch

161. Organizace Interights and Human Rights Watch uvedla, že je podstatné, aby článek 14 Úmluvy poskytoval účinnou ochranu před nepřímou diskriminací, i když Soud dosud neměl mnoho možností se tímto termínem zabývat. Tato organizace namítala, že aspekty odůvodnění senátu neodpovídají současným tendencím, které lze spatřovat v takových kauzách, jako například *Timishev v. Rusko* (rozsudek citovaný výše), *Zarb Adami v. Malta* (rozsudek citovaný výše) a *Hoogendijk v. Nizozemsko* (rozhodnutí citované výše). Je třeba, aby Velký senát konsolidoval

účelovou interpretaci článku 14 a aby uvedl jurisprudenci Soudu k nepřímé diskriminaci do souladu s existujícími mezinárodními standardy.

162. Organizace Interights and Human Rights Watch poznamenala, že sám Soud v kauze Zarb Adami potvrdil, že diskriminace není vždy přímá či explicitní a že politika nebo obecná opatření mohou mít za následek diskriminaci. Soud také akceptoval, že v případech nepřímé diskriminace není úmysl nezbytný (Hugh Jordan v. Spojené království, č. 24746/94, 4. května 2001, § 154). Podle jejího názoru v případech nepřímé diskriminace postačí, jestliže praxe nebo politika mají za následek disproporcionálně škodlivý účinek na určitou skupinu.
163. Pokud jde o prokázání nepřímé diskriminace, bylo v Evropě, mezinárodně i Soudem, široce akceptováno (viz Timishev, rozsudek citovaný výše, § 57 a Hoogendijk, rozhodnutí citované výše), že je třeba, aby důkazní břemeno bylo přesunuto, jakmile byl podán k případu nepřímé diskriminace důkaz prima facie. V případech nepřímé diskriminace, kdy stěžovatel demonstroval, že při určité politice nebo praxi byl uvržen do nepříznivého postavení značně vysoký počet lidí z určité skupiny, vzniká domněnka diskriminace. Pak se důkazní břemeno přesouvá na stát a vzniká mu povinnost odmítnout základ pro případ prima facie nebo jej ospravedlnit.
164. Bylo proto pro Soud problematické zabývat se takovými důkazy, které mohou být předloženy s tím, že pak dojde k přesunu důkazního břemene. K tomuto bodu organizace Interights and Human Rights Watch poznamenala, že stanovisko Soudu ke statistickým důkazům, tak jak je prezentoval ve svém rozsudku ve věci Hugh Jordan (cit. výše, § 154), se liší od mezinárodní a komparativní praxe. Ve směrnících Evropských společenství a v mezinárodních instrumentech jsou statistické údaje klíčovou metodou při prokazování nepřímé diskriminace. Tam, kde se opatření jeví jako neutrální, statistika občas ukázala, že je jediným účinným prostředkem identifikace jeho různých dopadů na rozdílné segmenty společnosti. Samozřejmě, že soudy musely vyhodnotit důvěryhodnost, sílu a relevanci statistiky pro daný případ a požadovaly, aby statistika úzce souvisela s tvrzením stěžovatelů v konkrétním směru.

Jestliže však Soud zastává stanovisko, že statistika sama o sobě nestačí k tomu, aby odhalila diskriminační praxi, organizace Interights and Human Rights Watch poznamenala, že je třeba přihlídnout k obecnému sociálnímu kontextu, jelikož umožňuje řádně vidět rozsah, v jakém jsou účinky daného opatření disproporcionální.

(b) Mezinárodní skupina pro práva menšin, Evropská síť proti rasismu a Evropský rómský úřad pro informace

165. Mezinárodní skupina pro práva menšin, Evropská síť proti rasismu a Evropský rómský úřad pro informace uvedly, že nesprávné umístování rómských dětí do zvláštních škol pro mentálně handicapované žáky je nejběžnější a nejodpornější formou diskriminace Rómů. Děti umístěné do takovýchto zvláštních škol se učí podle zjednodušených osnov pokládaných za vhodné pro jejich nižší úroveň intelektuálního vývoje. Tak například v České republice se od dětí ve zvláštních školách očekává, že zvládnou abecedu nebo počítat do deseti až ve třetí nebo čtvrté třídě, zatímco jejich vrstevníci získají tyto znalosti již v první třídě.
166. Tato praxe připoutala značnou pozornost jak na evropské úrovni, tak i v rámci orgánů pro lidská práva OSN, které vyjádřily v různých zprávách své obavy o převažující zastoupení rómských dětí ve zvláštních školách, o adekvátnost používaných testů a o kvalitu rodičovského souhlasu. Všechny tyto orgány konstatovaly, že žádné objektivní a racionální odůvodnění nemůže shledat znevýhodnění rómských dětí v oblasti vzdělání oprávněným. Stupeň shody mezi institucemi a quasi-justičními orgány byl přesvědčivý, pokud se jedná o existenci rozsáhlé diskriminace rómských dětí.
167. Intervenující strany dodaly, že ať už je jakkoli záslužné separátní vyučování dětí se skutečnými mentálními poruchami, rozhodnutí umístit rómské děti do zvláštních škol se ve většině případů

neopírá o žádnou aktuální mentální poruchu, nýbrž spíše o jazykové a kulturní rozdílnosti, které nebyly při testování vzaty v úvahu. Aby státy splnily svůj závazek zabezpečit rovné zacházení s Rómy při výkonu jejich práva na vzdělání, je prvním požadavkem, aby změnila testování tak, aby nebylo poznamenáno předsudky proti Rómům, a aby přijaly pozitivní opatření v oblasti jazykové výuky a výuky v sociálním chování.

(c) Mezinárodní sdružení Step by Step, Fond pro vzdělání Rómů a Evropské sdružení pro výzkum vzdělávání v ranném dětství

168. Mezinárodní sdružení Step by Step, Fond pro vzdělání Rómů a Evropské sdružení pro výzkum vzdělávání v ranném dětství se snažily demonstrovat, že hodnocení užívané při umísťování dětí do zvláštních škol v ostravském regionu nepřihlíželo k četným efektivním a vhodným indikátorům, které byly v polovině devadesátých let dobře známy (viz výše odstavec 44). Podle jejich názoru nepřihlíželo hodnocení k jazyku a kultuře dětí, jejich předchozím zkušenostem s učením a k jejich neznalostem požadavků při testování. Byly použity spíše jednoduché než četné zdroje evidence. Testování probíhalo pouze jednou, ne vícekrát. Důkazy nebyly získány při realistickém nebo autentickém pohovoru, kde by děti mohly své znalosti demonstrovat. Nežádoucí důraz byl kladen na individuálně spravované, standardizované testy připravené pro jinou populaci.
169. S odvoláním na různé studie, které byly provedeny (viz výše odstavec 44), intervenující strany poznamenaly, že děti pocházející z menšiny a děti ze zranitelných rodin jsou ve střední a východní Evropě vysoce zastoupeny v oblasti zvláštní výuky. To vyplývá z řady faktorů, včetně podvědomých rasových předsudků na straně školských orgánů, rozšířené nerovnosti, neoprávněného spoléhání na IQ a ostatní nástroje hodnocení, nevhodných reakcí vychovatelů na výsledky testů, jakož i rozdílnosti v síle mezi minoritními rodiči a školskými úřady. Umísťování do škol na základě psychologických testů často odráží rasové předsudky v dané společnosti.
170. Pro Českou republiku je příznačné umísťování dětí do segregovaných skupin z důvodů „sociálního znevýhodnění „. Ze srovnání údajů z patnácti zemí shromážděných ze strany OECD v roce 1999 (viz výše odstavec 18 in fine) je Česká republika třetí v pořadí umísťování žáků s potížemi při výuce do zvláštních skupin. Z osmi zemí, které poskytly údaje o umísťování žáků na základě sociálních faktorů, je Česká republika jediná, která se uchyluje ke zvláštním školám; ostatní země téměř výlučně používají ke vzdělání takových žáků obyčejné školy.
171. Dále, praxe umísťování dětí označených jako děti s malými schopnostmi do zvláštních škol v ranném věku (výchovné nasměrování) často vede, ať už záměrně či nikoli, k rasové segregaci a zejména k obzvláště negativním dopadům na vzdělanostní úroveň znevýhodněných dětí. To má dlouhodobé škodlivé důsledky jak pro ně, tak i pro společnost, včetně předčasného vyloučení ze systému vzdělávání, což vede ke ztrátě pracovních příležitostí pro dotčené osoby.

(d) Fédération internationale des ligues des droits de l'Homme (Mezinárodní federace pro lidská práva - FIDH)

172. FIDH konstatovala, že senát ve svém rozsudku nespravedlivě přisoudil značný význam souhlasu, který údajně dali rodiče stěžovatelů, takže z něho vytvořil předmět sporu před Soudem. FIDH poznamenala, že podle judikatury Soudu existují situace, kdy vzdání se práva není pokládáno za úkon, jenž má za následek zproštění státu jeho povinnosti garantovat každé osobě v rámci jeho jurisdikce práva a svobody stanovené Úmluvou. To se aplikuje zejména tehdy, jestliže vzdání se práva je v rozporu s důležitým veřejným právem, nebo není-li explicitní či nesporné. Dále pak, aby mohlo vzdání se práva ospravedlnit omezení práva či svobody jednotlivce, musí ke vzdání se této záruky dotčenou osobou dojít za okolností, z nichž lze odvodit, že si tato osoba byla plně vědoma důsledků, zejména pak právních důsledků, své volby. V případě R. v. Borden (/1994/3 RCS 145, str. 162) Nejvyšší soud Kanady k tomuto bodu

dále uvedl toto: „Aby bylo vzdání se práva ... účinné, pak osoba, která se jeví jako souhlasící, musí být náležitě vybavena fundovanými informacemi o vzdání se práva. Právo volby vyžaduje nejenom přání preferovat jedno řešení před druhým, nýbrž také dostatečné přístupné informace, aby tato preference byla smysluplná. „

173. Vznikla tak otázka, zda by se, ve světle povahy principu rovnosti zacházení a spojení mezi zákazem rasové diskriminace a širokého pojetí lidské důstojnosti, nemělo vzdání se práva na ochranu proti diskriminaci celkově zabránit. V daném případě byl souhlas získaný od rodičů stěžovatelů závazným nejen pro stěžovatele, nýbrž pro všechny děti z rómské komunity. Bylo zcela možné - a podle tvrzení FIDH pravděpodobné, že by byli rodiče rómských dětí preferovali integrovanou výuku pro své děti, ale protože si nebyli jisti ohledně volby, jakou by učinili jiní rodiče v této situaci, dali přednost „jistotě“ nabízené zvláštní výukou, kterou sledovala většina rómských dětí. V kontextu charakterizovaném historií diskriminace Rómů spočívala volba rodičů rómských dětí v rozhodování mezi (a) umístěním jejich dětí do škol, kde školské úřady nebyly ochotné je přijmout a kde se báli, že jejich děti budou vystaveny různým formám obtěžování a projevů nenávisti ze strany spolužáků a učitelů, nebo (b) umístěním dětí do zvláštních škol, kde rómské děti tvořili většinu a kde se tudíž nemusely obávat projevů takového obtěžování. Rodiče stěžovatelů tak vlastně zvolili to, co pokládali za menší zlo při absenci jakékoli reálné možnosti získat integrovanou výuku, což by pro Rómy bylo vhodné. Disproporce mezi výše uvedenými dvěma alternativami byla taková, že rodiče stěžovatelů byli nuceni učinit volbu, za niž se je stát nyní snaží učinit odpovědnými.
174. Z důvodů uvedených výše se FIDH domnívá že za okolností daného případu údajné vzdání se rodiči stěžovatelů práva na to, aby jejich děti získaly výuku v normálních školách, nemůže ospravedlnit osvobození České republiky od jejich závazků podle Úmluvy.
175. Hodnocení Soudu
176. Rekapitulace hlavních principů
177. Soud ve své judikatuře konstatoval, že diskriminace znamená odlišné zacházení s osobami v relativně podobných situacích, a to bez objektivního a racionálního odůvodnění (*Willis v. Spojené království*, č. 36042/97, § 48, ECHR 2002-IV a *Okpisz v. Německo*, č. 59140/00, § 33, 25. října 2005). Článek 14 však nezakazuje členským státům zacházet se skupinami rozdílně, aby mezi nimi korigovaly „faktickou nerovnost“; ovšem za určitých okolností může selhání pokusu korigovat nerovnost rozdílným zacházením samo o sobě založit porušení tohoto článku („Případ týkající se určitých aspektů zákonů a používání jazyků ve vzdělání v Belgii“ v. *Belgie /Meritum/*, rozsudek ze dne 23. července 1968, Serie A-6, § 10, *Thlimmenos v. Řecko /GC/*, č. 34369/97, § 44, ECHR 2000-IV a *Stec a ostatní v. Spojené království /GC/*, č. 65731/01, § 51, ECHR 2006-...). Soud rovněž akceptoval, že obecná politika nebo opatření, které mají disproporcionálně škodlivé účinky pro určitou skupinu, lze pokládat za diskriminační, i když nejsou specificky zaměřeny proti této skupině (*Hugh Jordán v. Spojené království*, č. 24746/94, § 154, 4. května 2001 a *Hoogendijk v. Nizozemsko /dec./*, č. 58461/00, 6. ledna 2005) a že diskriminace odporující Úmluvě potenciálně může vyústit ze situace *de facto* (*Zarb Adami v. Malta*, č. 17209/02, § 76, ECHR 2006- ...).
178. Diskriminace vztahující se, *inter alia*, k etnickému původu osoby je formou rasové diskriminace. Rasová diskriminace je obzvláště ohavným druhem diskriminace a ve světle jejích škodlivých důsledků vyžaduje od státních orgánů zvláštní bdělost a ráznou reakci. Z tohoto důvodu musejí státní orgány použít všech dostupných prostředků k boji proti rasismu a tím posilovat demokratickou vizi společnosti, kde rozdílnost není pojímána jako hrozba, nýbrž jako zdroj obohacení (*Nachova a ostatní v. Bulharsko /GC/*, č. 43557/98 a 43579/98, § 145, ECHR 2005-... a *Timishev v. Rusko*, č. 55762/00 a 55974/00, § 56, ECHR 2005-...). Soud rovněž konstatoval, že v současné demokratické společnosti, vybudované na principech pluralismu a respektování různých kultur, nelze objektivně ospravedlnit žádnou rozdílnost v zacházení, která spočívá výlučně nebo v rozhodující míře na etnickém původu osoby (*Timishev*, cit. výše, § 58).

179. Pokud jde o důkazní břemeno v této oblasti, Soud prokázal, že jakmile stěžovatel prokáže rozdílnost v zacházení, je na státu, aby prokázal, že byla oprávněná (viz, mimo jiné, Chassagnou a ostatní v. Francie*), /GC/, č. 25088/94, 28331/95 a 28443/95, § 91 - 92 a Timishev, cit. výše, § 57).
180. Pokud jde o otázku, co zakládá důkaz prima facie umožňující přesun důkazního břemene na žalovaný stát, Soud konstatoval v případě Nachova a ostatní (cit. výše, § 147), že v řízení před ním neexistují žádné překážky týkající se přípustnosti důkazů nebo předem určené formule pro jejich hodnocení. Soud přijímá závěry, které jsou podle jeho názoru podepřeny volným hodnocením všech důkazů, včetně takových vývodů, které mohou vyplývat z faktů a z podání stran. Podle jeho ustálené judikatury může důkaz vyplynout z koexistence dostatečně silných, jasných a souladných vývodů či podobných nevyvratitelných domněnek. Kromě toho, úroveň přesvědčení, nezbytného pro dosažení určitého závěru a v této souvislosti dělba důkazního břemene jsou vnitřně spojeny se specifičností faktů, s povahou přednesených tvrzení a s právem garantovaným Úmluvou, o něž se jedná.
181. Soud dále uznal, že řízení podle Úmluvy nevede samo o sobě ve všech případech k rigorózní aplikaci principu affirmanti incumbit probatio (ten, kdo něco tvrdí, musí toto tvrzení prokázat - Aktas v. Turecko /extrakty/, č. 24351/94, § 272, ECHR 2003-V). Za určitých okolností, kde předmětné události spočívají zcela nebo z velké části na znalostech státních orgánů může se mít za to, že na nich leží důkazní břemeno, aby poskytly uspokojující a přesvědčivé vysvětlení (Salman v. Turecko /GC/, č. 21986/93, § 100, ECHR 2000-VII a Anguelova v. Bulharsko, č. 38361/97, § 111, ECHR 2002-IV). V případě Nachova a ostatní (cit. výše, § 157) Soud nevyločil (možnost) požadovat na žalovaném státu, aby vyvrátil sporné tvrzení o diskriminaci v určitých případech, i když to pokládá za obtížné v takovém specifickém případě, v němž se tvrdí, že násilný čin byl motivován rasovým předsudkem. V této souvislosti Soud poznamenal, že v právních řádech mnoha států zproští důkaz diskriminačního účinku politiky, rozhodnutí či praxe potřeby dokázat úmysl údajné diskriminace v zaměstnání nebo ve službách.
182. Pokud se jedná o to, zda může být statistika pokládána za důkaz, Soud již dříve konstatoval, že statistika sama o sobě nemůže odhalit praxi, kterou lze kvalifikovat jako diskriminační (Hugh Jordan, cit. výše). Avšak v mnoha novějších případech, kdy šlo o diskriminaci a kdy stěžovatelé namítali rozdíl v účinku obecného opatření nebo situaci de facto (Hoogendijk, cit. výše a Zarb Adami, cit. výše, § 77 - 78), Soud se rozsáhle odvolával na statistické údaje předložené stranami, které tak dokazovaly rozdílnost v zacházení mezi dvěma skupinami (muži a ženami) v podobných situacích.

V rozhodnutí k případu Hoogendijk Soud konstatoval: „Jestliže je stěžovatel schopen na základě nesporné oficiální statistiky dokázat existenci prima facie indikace, že určité pravidlo - byť i formulované neutrálním způsobem - ve skutečnosti postihuje vyšší procento žen než mužů, pak je povinností státu dokázat, že jde o výsledek objektivních faktorů, které nemají žádný vztah k jakékoli diskriminaci z důvodu pohlaví. Kdyby se důkazní břemeno dokázat, že rozdíl v dopadu na muže a ženy je diskriminační, nepřesunulo na žalovaný stát, bylo by v praxi pro stěžovatele mimořádně obtížné dokázat nepřímou diskriminaci.“

181. Konečně, jak již bylo konstatováno v předchozích případech, zranitelné postavení Rómů/Cikánů znamená, že je třeba věnovat zvláštní pozornost jejich potřebám a jejich odlišnému životnímu stylu, a to jak v relevantním regulačním rámci, tak i při přijímání rozhodnutí v jednotlivých případech (Chapman v. Spojené království /GC/, č. 27238/95, § 96, ECHR 2001-I a Connors v. Spojené království, č. 66746/01, § 84, 27. května 2004).

V případě Chapman (cit. výše, § 93 a 94) Soud také poznamenal, že lze říci, že se objevuje mezinárodní konsensus mezi členskými státy Rady Evropy uznávající zvláštní potřeby menšin a závazek chránit jejich bezpečnost, identitu a životní styl nejen za účelem zajištění zájmů menšin jako

takových, nýbrž za účelem zachovat jejich kulturní odlišnost v zájmu celé komunity.

2. Aplikace výše uvedených principů na daný případ
3. Soud poznamenává, že v důsledku své turbulentní historie a konstantního vykořevení se Rómové stali specifickým typem znevýhodněné a zranitelné menšiny (viz též obecné stanovisko v doporučení Parlamentního shromáždění č. 1203 /1993/ o Cikánech v Evropě, citované výše v odstavci 56, a bod 4 jeho doporučení č. 1557 /2002/: „Právní postavení Rómů v Evropě“, citovaný výše v odstavci 58). Jak již Soud konstatoval v dřívějších případech, vyžadují tudíž Rómové zvláštní ochranu (viz výše odstavec 181). Jak bylo osvědčeno aktivitami četných evropských a mezinárodních organizací a doporučeními orgánů Rady Evropy (viz výše odstavce 54 až 61), vztahuje se tato ochrana také na oblast vzdělání. Proto daný případ vyžaduje zvláštní pozornost, zejména jsou-li stížnosti předloženy Soudu stěžovateli, kteří jsou malými dětmi, pro něž je právo na vzdělání mimořádně důležité.
4. V daném případě stěžovatelé netvrdili, že se nacházeli v odlišné situaci od nerómských dětí, což si vyžadovalo odlišné zacházení, nebo že žalovaný stát aktivně neučinil nic k nápravě faktických nerovností nebo rozdílů mezi nimi (Thlimmenos, cit. výše, § 44 a Stec a ostatní, cit. výše, § 51). V jejich tvrzeních bylo nutné pouze prokázat, že se s nimi bez objektivního a racionálního odůvodnění jednalo méně příznivě než s nerómskými dětmi ve srovnatelné situaci, což vedlo v jejich případě k nepřímé diskriminaci.
5. V dřívějších případech Soud již akceptoval, že rozdílnost v zacházení může nabýt formy disproporcionálně škodlivých účinků obecné politiky nebo opatření, která, i když jsou formulována v neutrálních termínech, diskriminují určitou skupinu (Hugh Jordan, cit. výše, § 154 a Hoogendijk, cit. výše). V souladu, například, se směrnicemi Rady 97/80/EC a 2000/43/EC (viz výše odstavce 82 a 84) a definicí vypracovanou ECRI (viz výše odstavec 60), může být taková situace „nepřímou diskriminací“, která nutně nevyžaduje diskriminační úmysl.

(a) Zda v daném případě vzniká domněnka nepřímé diskriminace

185. Došlo k obecnému souhlasu v tom smyslu, že napadená rozdílnost v zacházení nebyla důsledkem v rozhodné době platného znění zákonného ustanovení o umístování do zvláštních škol. Proto v daném případě vyvstala otázka, zda způsob, jakým byla legislativa aplikována v praxi, vedl k tomu, že byl disproporcionální počet rómských dětí - včetně stěžovatelů - bezdůvodně umístěn do zvláštních škol, a zda tím byly tyto děti postaveny do značně nevýhodného postavení.
186. Jak bylo uvedeno výše, Soud v předchozích případech konstatoval, že pro stěžovatele může být obtížné dokázat diskriminační zacházení (Nachova a ostatní, cit. výše, § 147 a 157). Aby byla dotčeným osobám garantována účinná ochrana jejich práv, je třeba v případech nepřímé diskriminace aplikovat méně přísná pravidla dokazování.
187. K tomuto bodu Soud poznamenává, že směrnice Rady 97/80/EC a 2000/43/EC stanoví, že osoby, které se pokládají za poškozené proto, že na u nich nebyl aplikován princip rovného zacházení, mohou před vnitrostátním orgánem dokázat, a to jakýmkoli způsobem, včetně na základě statistických údajů, takové skutečnosti, u nichž lze předpokládat, že došlo k diskriminaci (viz výše odstavce 82 a 83). Soudobá judikatura Soudu Evropských společenství (viz výše odstavce 88 a 89) ukazuje, že se dovoluje žalobcům odvolávat se na statistické údaje a že vnitrostátní soudy berou takovýto důkaz v úvahu, je-li platný a významný.

Velký senát dále bere na vědomí informace předložené intervenujícími třetími stranami o tom, že soudy mnoha zemí a dohlížecí orgány vytvořené smlouvami OSN obvykle akceptují statistiku jako důkaz nepřímé diskriminace, aby tak usnadnily úlohu obětí při předkládání důkazu prima facie.

Soud také uznal důležitost oficiálních statistik ve výše uvedených případech Hoogendijk a Zarb Adami a ukázal, že je připraven akceptovat a brát v úvahu různé typy důkazů (Nachova a ostatní, cit.

výše, § 147).

188. Za těchto okolností má Soud za to, že jedná-li se o hodnocení dopadu opatření nebo praxe na určitého jednotlivce nebo skupinu, pak statistika, která se při kritickém posuzování jeví jako spolehlivá a významná, postačí k vytvoření důkazu prima facie, který musí stěžovatel předložit. To však neznamená, že nepřímou diskriminaci nelze prokázat bez statistických údajů.
189. Jestliže stěžovatel tvrdí, že došlo k nepřímé diskriminaci, takto vytvoří vyvratitelnou domněnku v tom smyslu, že účinek opatření nebo praxe je diskriminační, pak se důkazní břemeno přesouvá na žalovaný stát, který pak musí dokázat, že rozdílnost v zacházení není diskriminační (viz, mutatis mutandis, Nachova a ostatní, cit. výše, § 157). S přihlédnutím zejména ke specifičnosti skutečností a k povaze tvrzení podaných v tomto typu případu (ibid., § 147) by bylo v praxi pro stěžovatele nesmírně obtížné dokázat nepřímou diskriminaci bez přesunu důkazního břemene.
190. V daném případě byly statistické údaje předložené stěžovateli získány z dotazníků, které byly rozeslány učitelům zvláštních a základních škol v Ostravě v roce 1999. Vyplývá z nich, že v té době bylo ze všech žáků umístěných do zvláštních škol 56 % Rómů. Oproti tomu, Rómové představovali pouze 2,26 % celkového počtu žáků navštěvujících základní školy v Ostravě. Dále, zatímco do zvláštních škol bylo umístěno pouze 1,8 % nerómských dětí, podíl rómských žáků v Ostravě zapsaných do zvláštních škol činil 50,3 %. Podle Vlády nejsou tyto údaje dostatečně přesvědčivé, protože pouze odrážejí subjektivní názory ředitelů škol. Vláda také poznamenala, že neexistují žádné oficiální informace o etnickém původu žáků a že v ostravském regionu žije jedna z nejvyšší rómských populací.
191. Velký senát konstatoval, že Vláda tato čísla nenapadla a že sama žádné alternativní statistické údaje nepředložila. Ve světle jejího komentáře v tom smyslu, že neexistují žádné oficiální informace o etnickém původu žáků, Soud akceptoval, že statistika předložená stěžovateli nemusí být zcela spolehlivá. Přesto však shledal, že uvedená čísla odhalují dominantní trend, který byl potvrzen jak žalovaným státem, tak i nezávislými dohlížecími orgány, které se touto otázkou zabývaly.
192. Ve svých zprávách předložených v souladu s článkem 25 § 1 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin české orgány akceptovaly, že v některých zvláštních školách činil v roce 1999 počet rómských žáků mezi 80 % až 90 % z celkového počtu žáků (viz výše odstavec 66) a že v roce 2004 byl „velký počet“ rómských dětí stále umístován do zvláštních škol (viz výše odstavec 67). Ve své zprávě ze dne 26. října 2005 konstatoval Poradní výbor vytvořený k Rámcové úmluvě, že podle neoficiálních odhadů činil neoficiální odhad až 70 % rómských žáků z celkového počtu žáků umístěných do zvláštních škol. Podle zprávy ECRI uveřejněné v roce 2000 byly rómské děti ve zvláštních školách „přespříliš zastoupeny“. Výbor pro eliminaci rasové diskriminace ve svém závěrečném stanovisku ze dne 30. března 1998 uvedl, že ve zvláštních školách je umístěn disproporcionálně vysoký počet rómských dětí (viz výše odstavec 99). Konečně, podle údajů předložených Evropským monitorovacím střediskem rasismu a xenofobie navštěvuje v České republice více než polovina rómských dětí zvláštní školu.
193. Podle názoru Soudu posledně uvedená čísla, která se nevztahují pouze k ostravskému regionu a poskytují tudíž obecnější obraz, ukazují, že i když je obtížné prokázat přesné procento rómských dětí navštěvujících zvláštní školy v rozhodné době, bylo toto číslo disproporcionálně vysoké. Kromě toho, rómští žáci tvořili většinu žáků ve zvláštních školách. Relevantní zákonná ustanovení, byť formulována v neutrálních termínech, měla tudíž v praxi větší dopad na rómské než na nerómské děti a měla za následek vykazování statisticky disproporcionálních údajů o jejich umístování do zvláštních škol.
194. Tam, kde bylo prokázáno, že má legislativa diskriminační efekt, má Velký senát za to, že tak jako v případech týkajících se zaměstnávání nebo poskytování služeb, není ani v případech v oblasti vzdělávání (viz, mutatis mutandis, Nachova a ostatní cit. výše, § 157) nezbytné prokazovat jakýkoli diskriminační záměr na straně příslušných orgánů (viz výše odstavec 184).

195. Za těchto okolností lze důkazy předložené stěžovateli pokládat za dostatečně spolehlivé, aby založily silnou domněnku nepřímé diskriminace. Proto musí být důkazní břemeno přeneseno na stát, který musí dokázat, že rozdílnost v dopadu legislativy byla důsledkem objektivních faktorů bez jakéhokoli vztahu k etnickému původu.

(b) Objektivní a racionální odůvodnění

196. Soud připomíná, že rozdílnost v zacházení je diskriminační, pokud nesleduje „legitimní účel“ nebo neexistuje-li „rozumný poměr proporcionality“ mezi použitými prostředky a účelem, jehož má být dosaženo (viz, mimo jiné, *Narkos v. Kypr* /GC/, č. 29515/95, § 29, ECHR 1999-1 a *Stec a ostatní*, cit. výše, § 51). Pokud je rozdílnost v zacházení založena na rase, barvě pleti či etnickém původu, musí být pojem objektivní a racionální odůvodnění interpretován co nejúžeji.

197. V daném případě se Vláda snažila vysvětlit rozdílnost v zacházení mezi rómskými a nerómskými dětmi potřebou adaptovat vzdělávací systém na schopnosti dětí se speciálními potřebami. Podle vysvětlení Vlády byli stěžovatelé umístěni do zvláštních škol kvůli jejich specifickým potřebám ve vzdělání, v podstatě pro jejich nízké intelektuální schopnosti měřené za pomoci psychologických testů v pedagogicko vzdělávacích střediscích. Poté, co tato střediska vypracovala svá doporučení ohledně typu školy, do níž měli být stěžovatelé umístěni, spočívalo konečné rozhodnutí na rodičích stěžovatelů a ti s umístěním souhlasili. Tvrzení, že stěžovatelé byli umístěni do zvláštních škol pro svůj etnický původ, je tudíž neudržitelné.

Pokud se jedná o stěžovatele, ti usilovně popírali tvrzení, že vysoký počet rómských dětí umístěných do zvláštních škol lze vysvětlit výsledky testů intelektuálních schopností nebo jej odůvodnit souhlasem rodičů.

198. Soud akceptoval, že rozhodnutí Vlády zachovat systém zvláštních škol bylo motivováno záměrem nalézt řešení pro děti se zvláštními potřebami výuky. Soud však spolu s ostatními institucemi Rady Evropy sdílí neklid a obavy ohledně snížené úrovně učebních osnov, jimiž se tyto školy řídí, a ohledně segregace, kterou tento systém způsobuje.

199. Velký senát dále konstatoval, že testy používané pro ohodnocení schopností nebo potíží dětí s učením vyvolávají kontraverzi a zůstávají nadále předmětem vědecké debaty a výzkumu. I když Velký senát akceptoval, že není jeho úkolem posuzovat kvalitu uvedených testů, přesto jej různé faktory v daném případě vedou k závěru, že výsledky testů prováděných v rozhodné době nemohly být objektivním a racionálním odůvodněním ve smyslu článku 14 Úmluvy.

200. Na prvním místě bylo obecně konstatováno, že všechny děti, které byly přezkoušeny, podstoupily stejné testy, a to bez ohledu na jejich etnický původ. Samy české orgány v roce

1999 uznaly, že „rómské děti s průměrným nebo nadprůměrným intelektem“ byly často do takových škol umísťovány na základě výsledků psychologických testů a že testy byly koncipovány pro většinu populace a nebraly v úvahu rómská specifika (viz výše odstavec 66).

V důsledku toho se používané testy a metody revidovaly za účelem zabezpečení, že „nebudou zneužívány k újmě rómských dětí“ (viz výše odstavec 72).

Dále, různé nezávislé instituce vyjádřily obavy týkající se adekvátnosti testů. Tak například Poradní výbor k Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin konstatoval, že děti, které nebyly mentálně handicapované, byly běžně do těchto škol umísťovány “ s ohledem na reálné nebo předpokládané jazykové a kulturní rozdíly mezi Rómy a většinou “. Tento výbor také zdůraznil, že je třeba, aby testy byly „konsistentní, objektivní a komplexní“ (viz výše odstavec 68). ECRI poznamenala, že směřování rómských dětí do zvláštních škol pro mentálně retardované bylo údajně „quasi-automatické“ a vyžaduje přezkoumání, aby se zabezpečilo, že jakékoli používané testy budou

„spravedlivé“ a že skutečné schopnosti každého dítěte budou „řádně ohodnoceny“ (viz výše odstavce 63 a 64). Komisař Rady Evropy pro lidská práva poznamenal, že rómské děti jsou běžně umísťovány do tříd pro děti se speciálními potřebami „bez adekvátního psychologického či pedagogického ohodnocení, přičemž reálným kritériem je jasně jejich etnický původ“ (viz výše odstavec 77).

Konečně, v podáních některých intervenujících třetích stran odráželo umísťování na základě výsledků psychologických testů rasové předsudky dané společností.

201. Soud konstatoval, že existuje přinejmenším nebezpečí, že testy nejsou jednoznačné a že výsledky nebyly analyzovány ve světle zvláštností a zvláštních charakteristik rómských dětí, které jim byly podrobeny. Za těchto okolností nemohou tyto testy ospravedlnit napadenou rozdílnost v zacházení.
202. Pokud se jedná o rodičovský souhlas, Soud vzal na vědomí tvrzení Vlády, že ten byl rozhodujícím faktorem, bez něhož by stěžovatelé nebyli umístěni do zvláštních škol. Ve světle skutečnosti, že rozdílnost v zacházení byla v daném případě prokázána, z toho plyne, že každý takovýto souhlas znamenal akceptování rozdílnosti v zacházení, třeba i diskriminačního, čili jinými slovy vzdání se práva nebýt diskriminován. Avšak podle judikatury Soudu vzdání se práva garantovaného Úmluvou, pokud je takovéto vzdání se vůbec přípustné, musí být prokázáno zcela jednoznačně a musí být učiněno při plné znalosti faktů, tj. na základě informovaného souhlasu (*Deweer v. Belgie*, rozsudek ze dne 27. února 1980, Serie A-35, § 51).
203. Za okolností daného případu Soud nenabyl přesvědčení, že rodiče rómských dětí, kteří byli členy znevýhodněné komunity a často málo vzdělaní, byli schopní uvážit všechny aspekty situace a důsledků jejich souhlasu. Sama vláda připustila, že souhlas byl v těchto případech dáván podpisem předtištěného formuláře, který neobsahoval žádné alternativy či rozdíly mezi osnovami pro zvláštní školy a osnovami pro ostatní školy. Ani se nezdá, že by vnitrostátní orgány přijaly dodatečná opatření a ujistily se o tom, že rómští rodiče obdrželi všechny potřebné informace, aby mohli učinit informované rozhodnutí, nebo že si jsou vědomi důsledků, které bude mít jejich souhlas pro budoucnost jejich dětí. Ukazuje se jako nesporné, že rómští rodiče stáli před dilematem výběru mezi obyčejnými školami, které byly dobře vybaveny, aby se zabývaly sociálními a kulturními rozdíly mezi jejich dětmi, ale kde existovalo riziko jejich izolace a ostrakismu, a zvláštními školami, kde většinu žáků tvořili Rómové.
204. Ve světle základního významu zákazu rasové diskriminace (viz *Nachova a ostatní*, cit. výše, § 145 a *Timishev*, cit. výše, § 546) Velký senát konstatoval, že i když se připustí, že podmínky uvedené výše v odstavci 202 byly splněny, nemůže být akceptováno žádné vzdání se práva nebýt diskriminován, protože by to odporovalo důležitému veřejnému zájmu (viz, *mutatis mutandis*, *Hermi v. Itálie /GC/*, č. 18114/02, § 73, ECHR 2006-...).

(c) Závěr

205. Jak vyplývá z dokumentace předložené ECRI a ze zprávy komisaře Rady Evropy pro lidská práva, není Česká republika jediná, kdo naráží na potíže při poskytování vzdělání rómským dětem: na podobné potíže narážejí i jiné evropské státy. Soud s bere s uznáním na vědomí, že na rozdíl od některých zemí se Česká republika snaží tento problém řešit, a uznává, že ve svých pokusech docílit sociální a výchovné integrace znevýhodněné skupiny, kterou tvoří Rómové, se musí potýkat s četnými obtížemi v důsledku, inter alia, kulturního specifika této menšiny a určitého nepřátelského postoje na straně rodičů nerómských dětí. Jak již senát konstatoval ve svém rozhodnutí a přípustnosti stížnosti v daném případě, volba mezi prostou školou pro každého, vysoce specializovanými strukturami a unifikovanými strukturami se specializovanými sekcemi není snadná. Vyžaduje obtížné balancování mezi konkurujícími si zájmy. Pokud jde o vytváření a plánování osnov, vyžaduje to určitou účelovost, o níž Soud nemůže rozhodovat (*Valsamis v. Řecko*, rozsudek ze dne 18. prosince 1996, Reports 1996-VI, § 28).

206. Nicméně, kdykoli se jedná o volnou úvahu, která umožňuje vnitrostátním orgánům zasáhnout do požívání práv garantovaných Úmluvou, pak procesní záruky, které má k dispozici jednotlivec, budou zvláště důležité pro rozhodnutí o tom, zda žalovaný stát zůstal při fixování regulativního rámce v rámci mezí volné úvahy (viz Buckley v. Spojené království*), rozsudek ze dne 25. září 1996, Reports 1996-IV a Connors v. Spojené království, viz výše citovaný rozsudek, § 83).
207. Skutečnosti tohoto případu naznačují, že školská opatření týkající se rómských dětí nebyla provázena zárukami (viz výše odstavec 28), jež by zabezpečily, že při jednání v rámci své volné úvahy v oblasti školství stát přihlížel k jejich specifickým potřebám jako členů znevýhodněné třídy (viz, mutatis mutandis, Buckley, cit. výše, § 76 a Connors, cit. výše, § 84). Dále, v důsledku těchto opatření byli stěžovatelé umístěni do škol pro děti s mentálními poruchami, kde se vyučovalo podle mnohem jednodušších osnov než v obyčejných školách a kde byli izolováni od žáků ze širší populace. V důsledku toho se jim dostalo vzdělání, které jejich potíže zvětšovalo a ohrožovalo jejich následný osobní rozvoj, namísto toho, aby pomáhalo řešit jejich reálné problémy nebo jim pomohlo se integrovat do řádných škol a rozvíjet dovednosti, které by usnadnily jejich soužití s většinou populace. Namísto toho stát implicitně dopustil, že se pro žáky zvláštních škol staly jejich pracovní možnosti omezenějšími.
208. Za těchto okolností, přestože Soud uznává úsilí prokázané českými orgány s cílem zabezpečit, aby se rómským dětem dostalo vzdělání, není přesvědčen o tom, že rozdílnost v zacházení mezi rómskými a nerómskými dětmi byla objektivně a racionálně odůvodněná a že existoval racionální vztah proporcionality mezi použitými prostředky a sledovaným účelem. V této souvislosti Soud bere se zájmem na vědomí, že nová právní úprava zvláštní školy zrušila a zajistila pro děti se speciálními potřebami ve vzdělání, včetně sociálně znevýhodněných dětí, aby byly vzdělávány v normálních školách.
209. Konečně, jelikož bylo prokázáno, že relevantní právní úprava tak, jak byla aplikována v praxi, měla disproportionalně škodlivý účinek na rómskou komunitu, má Soud za to, že stěžovatelé jako členové této komunity nutně trpěly stejným diskriminačním zacházením. Proto není třeba posuzovat jejich případy individuálně.
210. Z uvedeného plyne, že v daném případě došlo k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1, a to vůči každému jednotlivému stěžovateli.
211. Aplikace článku 41 Úmluvy
212. Článek 41 Úmluvy stanoví:

„Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění. „

1. Škoda
2. Stěžovatelé netvrdili, že utrpěli hmotnou škodu.
3. Každý ze stěžovatelů požadoval částku 22 000 euro (EUR), tj. celkem 396 000 EUR jako náhradu morální újmy, kterou utrpěli a která zahrnovala újmu při vzdělání, psychologickou újmu a citovou újmu, jakož i kompenzaci za úzkost, frustraci a ponižování, jimiž trpěli v důsledku jejich diskriminačního umístění do zvláštních škol. Stěžovatelé zdůrazňovali, že účinky tohoto porušení byly závažné a trvalé a že měly dopad na všechny oblasti jejich života.
4. Dále pak, s odvoláním na rozsudky v případech Broniowski v. Polsko (GC), č. 31443/96, § 189, ECHR 2004-V a Hutten-Czapska v. Polsko*) (GC), č. 35014/97, § 235 - 237, ECHR 2006-... stěžovatelé uvedli, že porušení jejich práv „nebylo ani vyvoláno izolovaným incidentem, ani je nelze přičítat zvláštní shodě okolností v jejich případě, ale že bylo spíše důsledkem administrativního a regulativního jednání na straně státních orgánů vůči nedefinovatelné vrstvě občanů“. Proto musí být, podle jejich názoru, přijata na vnitrostátní úrovni obecná opatření, aby se odstranily jakékoli překážky bránící implementaci práva mnoha osob

dotčených výše uvedenou situací nebo aby se zajistila odpovídající náprava.

5. Vláda uvedla, se zvláštním zřetelem k psychologické škodě a škodě na vzdělání, že ty se vztahovaly k dílčím stížnostem na porušení článku 3 Úmluvy a článku 2 Protokolu 1 individuálně, což Soud prohlásil za nepřipustné ve svém rozhodnutí ze dne 1. března 2005. Podle názoru Vlády proto neexistuje žádné příčinné spojení mezi porušením Úmluvy a údajnou morální újmou. Vláda dále tvrdila, že částka požadovaná stěžovateli je přemrštěná a že nález porušení by měl být dostatečným spravedlivým zadostiučiněním.
6. Soud nejprve připomněl, že na základě článku 46 Úmluvy se vysoké smluvní strany zavázaly řídit se konečnými rozsudky Soudu v každém případě, jehož jsou stranami, přičemž na výkon rozsudků dohlíží Výbor ministrů. Z toho plyne, inter alia, že rozsudek, v němž Soud nalezl porušení, ukládá žalovanému státovprávní povinnost nejen zaplatit dotčeným osobám částky přiznané jako spravedlivé zadostiučinění podle článku 41, nýbrž také zvolit, pod dohledem Výboru ministrů, obecná a/nebo, je-li to účelné, individuální opatření, jež budou přijata v jejich vnitrostátním právním řádu, aby se skoncovalo s porušováním nalezeným Soudem a aby byly v nejvyšší možné míře napraveny jeho důsledky. Žalovaný stát má však volnost vybrat si prostředky, jejichž prostřednictvím se zprostí své právní povinnosti podle článku 46 Úmluvy, jsou-li tyto prostředky slučitelné se závěry stanovenými Soudem v jeho rozsudku (Broniowski, cit. výše, § 192 a Čonka v. Belgie, č. 51564/99, § 89, ECHR 2002-1). Soud v této souvislosti poznamenává, že napadená právní úprava byla v daném případě zrušena a že v poslední době Výbor ministrů doporučil členským státům ve věci vzdělávání rómských/cikánských dětí v Evropě postup (viz výše odstavce 54 a 55).
7. Soud nemůže spekulovat o tom, jaký by byl východ ze situace, na kterou si stěžovatelé stěžovali, kdyby nebyli bývali umístěni do zvláštních škol. Je však jasné, že stěžovatelé utrpěli morální újmu - zejména jako důsledek ponižování a frustrace způsobených nepřímou diskriminací, jíž byli oběťmi, kde nález porušení Úmluvy není dostatečnou nápravou. Avšak částky požadované stěžovateli byly přemrštěné. Soud rozhodl na bázi ekvity a přiznal každému ze stěžovatelů částku 4000 EUR.
8. Náklady a výdaje
9. Stěžovatelé svůj původní požadavek uplatněný před senátem nezměnili. Proto náklady a výdaje nezahrnují částky vynaložené v řízení před Velkým senátem.

Soud poznamenává, že celková částka ve stížnosti podepsané všemi zástupci stěžovatelů činila 10 737 EUR a zahrnovala 2550 EUR (GBP 1750) za výdaje fakturované lordem Lesterem of Herne Hill, Q.C. a 8187 EUR za náklady vynaložené panem Strupkem ve vnitrostátním řízení a náklady vynaložené před senátem. Avšak účet vyhotovený lordem Lesterem, připojený k požadavku na spravedlivé zadostiučinění, uváděl poplatek ve výši 11 750 GBP (cca 17 000 EUR), včetně DHP ve výši 1750 GBP za 45 hodina právnícké činnosti. Zbývající právní zástupci stěžovatelů, pan J. Goldston a Evropské středisku pro práva Rómů, nepožadovali úhradu svých nákladů.

219. Vláda namítla, že kromě podrobného seznamu právních služeb, které poskytl, nepředložil pan Strupek žádnou fakturu, kterou by prokázal, že uváděné náklady a výdaje mu byly skutečně vyplaceny stěžovateli. Vláda se nevyjádřila k rozporu mezi požadavkem na spravedlivé zadostiučinění předloženému stěžovateli a k poplatkům, které požadoval lord Lester. Vláda dále upozornila na to, že pouze část stížnosti byla prohlášena za přípustnou a nadále byla předmětem posuzování Soudem. Proto Vláda navrhla, aby stěžovatelům byla přiznána pouze rozumná částka (nepřevyšující 3000 EUR) jako úhrada požadovaných nákladů a výdajů.
220. Soud připomněl, že výdaje za právní pomoc lze hradit pouze v tom rozsahu, v jakém se vztahují k porušení, které bylo nalezeno (Beyeler v. Itálie /spravedlivé zadostiučinění/GC/, č. 33202/96, § 27, 28. května 2002). V daném případě jde pouze o porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1. Soud poznamenává, že lord Lester předložil podrobnosti týkající se jeho profesních poplatků, které byly vyfakturovány Evropskému středisku pro práva Rómů.

Pan Strupek předložil rozpis 172 hodin právních služeb, které poskytl při hodinové sazbě 40 EUR, k níž je třeba připočíst 19 % DPH.

S přihlédnutím ke všem relevantním faktorům a k ustanovení 60 § 2 Jednacího řádu Soudu přiznává Soud společnou náhradu nákladů a výdajů všem stěžovatelům ve výši 10 000 EUR.

1. Úroky z prodlení
2. Soud pokládá za přiměřené, aby úroky z prodlení vycházely z marginální úrokové sazby Evropské centrální banky, k níž budou přičteny tři procentní body.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Zamítá jednomyslně předběžnou námitku Vlády;
2. Konstatuje třinácti hlasy proti čtyřem, že byl porušen článek 14 ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1;
3. Konstatuje třinácti hlasy proti čtyřem,

(a) že žalovaný stát je povinen vyplatit stěžovatelů do tří měsíců níže uvedené částky spolu s daní, která může být splatná:

(i) každému z osmnácti stěžovatelů částku 4000 EUR (čtyři tisíce euro) jako náhradu morální újmy, která bude převedena na měnu žalovaného státu kurzem aplikovatelným k datu platby;

(ii) všem stěžovatelům společně částku 10 000 EUR (deset tisíc euro) jako náhradu nákladů a výdajů, která bude převedena na měnu žalovaného státu kurzem aplikovatelným k datu platby;

(b) že po uplynutí výše uvedené tříměsíční lhůty až do vyrovnání budou splatné z výše uvedených částek prosté úroky ve výši marginální úrokové sazby Evropské centrální banky, k níž budou přičteny tři procentní body;

4. Zamítá jednomyslně zbytek stěžovatelova požadavku na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném ústním jednání v Paláci lidských práv ve Štrasburku dne 13. listopadu 2007.

Michael O'BOYLE

zástupce tajemníka Kanceláře Soudu

Nicolas BRATZA

předseda

V souladu s článkem 45 § 2 Úmluvy a s ustanovením 74 § 2 Jednacího řádu Soudu jsou k tomuto rozsudku připojeny odlišné názory K. Jungwierta, B.M. Zupančiče, J. Borrego Borrego a J. Šikuty.

ODLIŠNÝ NÁZOR SOUDCE JUNGWIERTA

1. Zásadně nesouhlasím s většinou, která v daném případě nalezla porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1.

I když mohu souhlasit s rozsahem formulace relevantních principů podle článku 14 tohoto rozsudku, nemohu přijmout způsob, jakým většina akceptovala tyto principy na daný případ.

2. Dříve než budu specifikovat všechny body, s nimiž nesouhlasím, rád bych prezentoval tento rozsudek z hlediska obecnější perspektivy. Tento rozsudek představuje nový rozvoj v judikatuře Soudu, jelikož hodnotí a kritizuje celkový vzdělávací systém země.

Jakkoli mohou být precedenty citované v odstavcích 175 až 181 autoritativní, mají v praxi velmi málo společného s daným případem než rómský původ stěžovatelů v řadě případů (například, mimo jiné, v případech Nachova a Buckley).

3. Podle mého názoru, aby byly principy správně aplikovány, je za prvé třeba, aby zde byla řádná znalost faktů a okolností daného případu, především historický kontext a situace v ostatních evropských zemích.

Pokud jde o historický kontext, údaje předložené v tomto rozsudku (odstavce 14 až 16) poskytují informace, které jsou nepřesné, neadekvátní a velmi obecné. Fakta prezentovaná v tomto rozsudku nedovolují nejmenší srovnání mezi rómskými komunitami v Evropě s ohledem, inter alia, na takové faktory, jakými jsou demografický vývoj nebo úroveň školní docházky.

4. Trvám na předložení některých faktů a čísel, abych tak doplnil chybějící informace. Měl bych možná začít s hroznou skutečností, že pokud jde o současné území České republiky, nehovoříme zde o „pokus“ nacistů vyhladit Rómy (viz odstavec 13), nýbrž takřka o jejich totálním zničení. Z téměř 7000 Rómů žijících v zemi na počátku války, jich přežilo sotva 600.

Situace se tak značně liší od ostatních zemí: Čeští Rómové, kteří byli téměř vyhlazeni, byli v letech 1945 a následujících nahrazeni novými po sobě jdoucími vlnami imigrace Rómů po deseti tisících, zejména ze Slovenska, Maďarska a Rumunska. Velká většina této nové populace byla nejen negramotná a zcela vykořeněná; Rómové neuměli hovořit česky. To neplatí pro jiné země, na jejichž území Rómové v principu žili již předtím po celá desetiletí a dokonce století a dosáhli určitého stupně sblížení s prostředím a s jazykem.

Končím a uzavírám toto odbočení do historického a demografického kontextu a věřím, že bude užitečné další srovnání, které pomůže vysvětlit rozsah složitosti problému

Z odhadu počtu Rómů žijících v některých evropských zemích vyplývají následující minimální a maximální čísla:

Německo : 110 000 - 140 000 z celkového počtu obyvatel 80 000 000

Francie : 300 000 - 400 000 z celkového počtu obyvatel 60 000 000

Itálie : 90 000 - 120 000 z celkového počtu obyvatel 60 000 000

Spojené království: 100 000 - 150 000 z celkového počtu obyvatel 60 000 000

Polsko: 35 000 - 45 000 z celkového počtu obyvatel 38 000 000

Portugalsko: 40 000 - 50 000 z celkového počtu obyvatel 10 000 000

Belgie : 25 000 - 35 000 z celkového počtu obyvatel 10 000 000

Česká republika: 200 000 - 250 000 z celkového počtu obyvatel 10 000 000

Tato čísla umožňují představit si šíři problému, který musí řešit Česká republika v oblasti vzdělání.

5. Je třeba si položit otázku, jaké je stanovisko Evropy a jaké musí být splněny standardy či

minimální požadavky?

Otázka výuky a vzdělávání rómských dětí je již téměř 30 let předmětem analýzy z iniciativy Rady Evropy, návrhů Evropské komise a jiných institucí.

Rozsudek obsahuje více než 25 stran (odstavce 54 až 107) citací z textů Rady Evropy, z práva a praxe Evropských společenství, z materiálů OSN a z jiných zdrojů.

Avšak většina doporučení, zpráv a dalších dokumentů je citována relativně vágně, převážně teoreticky - a co je nejdůležitější, všechny tyto dokumenty byly uveřejněny až po období, k němuž se daný případ vztahuje (1996 - 1999 - viz odstavec 19 tohoto rozsudku).

Na tomto místě bych rád citoval autora zmíněného výše, s jehož názorem souhlasím. Ve své knize Rómové v Evropě J.-P. Liégeois uvádí:

„Musíme se vyhnout přílišnému užívání vágních termínů (emancipace, autonomie, integrace, začlenění, atd.), které zahalují realitu, předkládají věci v abstraktních termínech a nemají žádnou funkční hodnotu

...

... úředníci často formulují složité otázky a požadují okamžité odpovědi, avšak takovýto přístup jen vyvolává prázdné nebo otřepané sliby, které krátkodobě uklidní voliče nebo jejich liberální svědomí.

V této souvislosti je jedinou konkrétní a přesnou rezolucí - hlavní základní text snad už jen historické hodnoty - Rezoluce Rady a zasedání ministrů školství v rámci Rady ze dne 22. května 1989 o poskytování školní výuky cikánským dětem a dětem kočovníků.

6. Bohužel a k mému velkému překvapení není tento důležitý dokument citován mezi prameny v rozsudku Velkého senátu. Rád bych proto citoval některé pasáže z této rezoluce:

„Rada Evropy a ministři školství, kteří se sešli v rámci Rady,

...

Konstatujeme, že stávající situace je znepokojující obecně a zejména pak s ohledem na školství, neboť pouze 30 až 40 % cikánů a kočovníků navštěvuje školu pravidelně, přičemž polovina z nich do školy nechodila vůbec, malý počet z nich navštěvovalo druhý stupeň a výše, úroveň znalostí a dovedností, zejména čtení a psaní, má malý vztah k předpokládané délce návštěvy školy a podíl negramotnosti mezi dospělými činí běžně více než 50 % a v některých místech 80 % či více;

Konstatujeme, že se jedná o 500 000 dětí a že toto číslo musí být konstantně revidováno směrem výše s ohledem na vysoký podíl mladých lidí mezi cikánskými a kočovnickými komunitami, když polovina z nich je mladší než 16 let;

Konstatujeme, že vzdělávání, zejména pak poskytování prostředků k adaptaci na měnící se prostředí a docílení osobní a profesní autonomie je klíčovým faktorem pro kulturní, sociální a ekonomickou budoucnost cikánských komunit a komunit kočovníků, že rodiče jsou si těchto faktů vědomi a že snaha po vzdělávání jejich dětí roste;

...“

7. Jak překvapivé! Mezi dvanácti zeměmi, které tvořily v roce 1989 Evropskou unii, se přiznává,

že 250 000 až 300 000 dětí nikdy nechodilo do školy.

Je nesporným faktem, že trend od té doby měl tendenci potvrdit tuto diagnózu. Nic nesvědčí o tom, že by v této oblasti došlo ke zlepšení situace, zejména s rozšiřováním Evropské unie. Populace rómské komunity se odhaduje (podle stejného pramene) na 400 000 na Slovensku, 600 000 v Maďarsku, 750 000 v Bulharsku a 2 100 000 v Rumunsku. Celkově žije v Evropě více než 4 000 000 rómských dětí, z nichž více než 2 000 000 s největší pravděpodobností nikdy v životě nechodilo do školy.

8. Jsem rozhodnut tuto hroznou a značně zatajovanou pravdu zveřejnit, protože pokládám za ostudné, že takováto situace může existovat v Evropě 21. století. Co je příčinou tohoto alarmujícího mlčení?
9. Statistické údaje bývalého Československa uvádějí, že v roce 1960 nikdy nenavštěvovalo školu cca 30 % dětí. V roce 1970 pokleslo toto číslo na 10 %. Z číselného srovnání údajů České republiky ohledně počtu narozených dětí a počtu dětí chodících do školy vyplývá, že návštěvnost škol dosáhla o dvacet let později téměř 100 %.
10. Přesto i za tohoto smutného stavu pokládají někteří lidé za nutné soustředit kritiku na Českou republiku, jednu z mála zemí v Evropě, kde opravdu všechny děti, včetně rómských dětí, chodí do školy.

Dále, ve školním roce 1989 -1990 bylo na 58 889 žáků 7957 učitelů a ve školním roce 1992 - 1993 bylo na 48 394 žáků 8325 učitelů, tj. jeden učitel na každých sedm žáků.

11. Po celá léta vytvářejí evropské státy často zvláštní mix výsledků a projektů, které jsou kombinací úspěchů a chyb. Problém se týká vzdělávacích systémů mnoha zemí, nejen zvláštních škol.

Česká republika se rozhodla zvolila systém, který byl zaveden již ve 20. letech minulého století (viz odstavec 15 rozsudku), a zdokonalit jej, přičemž poskytuje níže uvedené procesní záruky při umísťování do zvláštních škol (odstavce 20 a 21):

- souhlas rodičů,
- doporučení pedagogicko vzdělávacích středisek,
- právo na odvolání,
- možnost zpětného přechodu ze zvláštní školy do normální školy.

Touto cestou tak Česká republika vytvořila vzdělávací systém, který není egalitářský. Avšak toto neegalitářství má pozitivní účel: přimět děti chodit do školy, aby měly šanci uspět prostřednictvím pozitivní diskriminace ve prospěch znevýhodněné populace.

Navzdory tomu většina cítila potřebu říci, že není přesvědčena o tom, že rozdílnost v zacházení mezi rómskými a nerómskými dětmi sledovala legitimní účel adaptace vzdělávacího systému potřebám rómských dětí a že zde existuje rozumný vztah proporcionality mezi použitými prostředky a sledovaným účelem (viz odstavec 208 rozsudku).

Nebyl to nikdo jiný než Arthur Schopenhauer, kdo první vyslovil následující myšlenku: „Toto zvláštní uspokojení ve slovech přispívá více než cokoli jiného k přetrvávání omylů. Neboť spoléhat se na slova a fráze získané od předků znamená, že každý může věrohodně přejít přes obskurity a problémy

12. Zcela akceptuji, že i když mnoho bylo uděláno, aby se pomohlo určitým kategoriím žáků získat

základní znalosti, není situace ve vzdělávání rómských dětí v České republice zdaleka ideální a zbývá zde ještě prostor pro zdokonalení.

Bližší posouzení situace mne však vede k jedné otázce: která země v Evropě učinila v této oblasti více nebo alespoň tolik? Jde o to, požadovat více, požadovat okamžité a bezchybné řešení, což znamená podle mého soudu žádat příliš mnoho, snad i nemožné, přinejmenším v relevantním období, které započalo jen několik let po pádu komunistického režimu.

13. Domnívám se, že je důležité jak při analýzách, tak i ve všech hodnoceních a závěrech, aby se činil rozdíl mezi tím, co je žádoucí a co by mohlo vypadat realistické, možné či prostě proveditelné.

Toto pravidlo by se mělo aplikovat na právní oblast obecně a v daném případě konkrétně. Podle stěžovatelů nebyla přijata žádná opatření, jež by umožnila rómským dětem překonat jejich kulturní a jazykové znevýhodnění při testech (viz odstavec 40).

To však není nic jiného než další excelentní ilustrace jejich nedostatečného realismu. Podle mého názoru je iluzorní se domnívat, že situaci, která se vytvořila za dekády či dokonce za století, je možné změnit ze dne na den zákonnými ustanoveními. Ledaže se zcela upustí od myšlenky testování nebo že to se stane irelevantním.

14. Nelze ani zapomenout na to, že každý školský systém znamená nejen vzdělávání, nýbrž i proces hodnocení, diferenciaci, soutěže a selekce. Svědčí o tom v současné době rozsáhlá debata o reformě školského systému ve Francii. Prezident Francouzské republiky ve svém dopise ze dne 4. září 2007 adresovaném pedagogům zavedl pojem selektivního postupu u přístupu k nižšímu a vyššímu školnímu vzdělání:

„Nikdo nemůže jít do prvního stupně, pokud neprokáže, že může absolvovat nižší vzdělání na škole druhého stupně. Nikdo nemůže být přijat na pátý stupeň, pokud neprokázal svou způsobilost absolvovat vyšší vzdělání na škole druhého stupně.“

15. Pokládám závěry, k nimž dospěla většina (viz odstavce 205 až 210 rozsudku), za poněkud kontradiktorní. Uvádí se v nich, že potíže se vzděláváním rómských dětí neexistují jen v České republice, ale i v jiných evropských státech.

Popisovat totální absenci školského vzdělání poloviny rómských dětí (viz výše body 6 a 7) v mnoha státech jako „potíže“ je mimořádný eufemismus. Pro vysvětlení tohoto nelogického přístupu bere většina s uspokojením na vědomí, že na rozdíl od některých zemí se Česká republika rozhodla tento problém řešit (viz odstavec 205 rozsudku).

Z toho plyne, že je pravděpodobně vhodnější a méně riskantní nedělat nic a ponechat věci tak, jak jsou, jinak řečeno neusilovat o konfrontaci s problémy, jimž čelí velká vrstva rómské komunity.

16. Podle mého názoru, takovéto abstraktní, teoretické odůvodnění činí závěry většiny zcela neakceptovatelnými.

ODLIŠNÝ NÁZOR SOUDCE ZUPANČIČE

Plně se připojuji ke komplexnímu odlišnému názoru soudce Karla Jungwierta. Přeji si pouze dodat následující.

Jak většina výslovně a mlčky na různých místech v rozsudku připustila, v odstavcích 198 a 205, je Česká republika jediným smluvním státem, který se skutečně zabýval zvláštními vzdělávacími

problémy rómských dětí. Je proto téměř absurdní shledávat Českou republiku státem porušujícím antidiskriminační principy. Jinými slovy, k tomuto „porušení“ by nikdy nebylo došlo, kdyby byl žalovaný stát přistoupil k řešení tohoto problému s blahodárným přehlížením.

Žádná politická argumentace nemůže skrýt tu zřejmou skutečnost, že byl Soud v daném případě zapojen do hry pro jiné účely, které mají málo co do činění se zvláštním vzděláváním rómských dětí v České republice.

Budoucnost ukáže, jakému specifickému účelu tento precedens poslouží.

ODLIŠNÝ NÁZOR SOUDCE BORREGO BORREGO

1. Z rozsudku v daném případě jsem poněkud smutný.
2. V roce 2002 soudce Bonello prohlásil, že shledává „obzvláště znepokojujícím, že Soud, po více než padesát let vytrvalé soudní kontroly, dosud nenalezl jediný případ porušení práva (garantovaného) ... článkem 2 nebo 3 související s rasou ... oběti“ (Angelova v. Bulharsko, rozsudek ze dne 13. června 2002, č. 38361/97, odlišný názor). I když souhlasím s kritikou soudce Bonello, že před pěti lety byla absence jediného případu rasové diskriminace týkajícího se základních práv podle Úmluvy znepokojující, pak rozsudek v daném případě dostal Soud ze startovní čáry. V daném rozsudku se Velký senát zachoval jako auto formule 1, řítící se vysokou rychlostí na nový a problematický terén vzdělání, a tím se nevyhnutelně odchýlil od linie normálně sledované Soudem.
3. Podle mého názoru, rozsudek druhé sekce ze dne 17. února 2006 v daném případě byl reálný a rozumný a byl dobrým příkladem pro judikaturu Soudu. Bohužel, to nemohu říci o rozsudku Velkého senátu (rozsudek senátu má 17 stran, rozsudek Velkého senátu má 78 stran, které demonstrují, že délka rozsudku není měřítkem jeho prozíravosti).

Zaměřím se pouze na dva body.

4. Přístup:

Poté, co senát vzal na vědomí obavy různých organizací o realitě rómské situace, prohlásil: „Soud však upozorňuje, že jeho role se liší od výše zmíněných institucí a že shodně s českým Ústavním soudem konstatuje, že není jeho úkolem hodnotit celkový sociální kontext. Jeho jediným úkolem je přezkoumávat individuální stížnosti ...“ (odstavec 45).

5. Velký senát však učinil přesný opak. Na rozdíl od role, kterou zaujímají všechny soudní orgány, se celý rozsudek zabývá hodnocením celkového sociálního kontextu – od první stránky („historické pozadí“) až po poslední odstavec, včetně posuzování „pramenů Rady Evropy“ (14 stran), „Komunitárního práva“ (5 stran), Materiálů OSN (7 stran) a „ostatních pramenů“ (3 strany, které jsou, zajímavě, s výjimkou odkazu na Evropské monitorovací středisko, převzaty z anglo-amerického systému, tj. ze Sněmovny lordů a Nejvyššího soudu USA). Takže, abych citoval pouze jeden příklad, Soud konstatuje na začátku odstavce 182 toto: „Soud poznamenává, že v důsledku své turbulentní historie a konstantního vykořenění se Rómové stali specifickým typem znevýhodněné a zranitelné menšiny.“ Je snad rolí Soudu to činit?
6. Při sledování této linie, která podle mého názoru soudu nepřísluší, Velký senát konstatoval v odstavci 209, poté co našel diskriminační rozdílnosti v zacházení mezi rómskými a nerómskými dětmi: „... jelikož bylo prokázáno, že relevantní právní úprava ... měla disproporcionálně škodlivý účinek na rómskou komunitu, má Soud za to, že stěžovatelé jako členové této komunity nutně trpěli stejným diskriminačním zacházením. Proto není třeba posuzovat jejich případy individuálně.“
7. Takže je novou úlohou Soudu: stát se druhou ECRI (Evropskou komisí proti rasismu a

netoleranci) a obejít se bez posuzování individuálních stížností, například situace stížností č. 9, 10, 11, 16 a 17, v naprostém kontrastu s postupem sledovaným senátem v odstavcích 49 a 50 jeho rozsudku.

8. Při ústním jednání dne 17. ledna 2007 právní zástupci (z Londýna a z New Yorku) stěžujících si dětí (z Ostravy) se ve svých ústních přednesech omezili na výčet případů diskriminace, které jsou, jak vypověděli, vystaveni Rómové v Evropě.
9. Žádné ze stěžujících si dětí nebo rodičů těchto stěžovatelů, kteří ještě nebyli plnoletí, se ústního jednání nezúčastnil. Na individuální okolnosti stěžovatelů a jejich rodičů se pozapomnělo. Jelikož ustanovení 36 § 4 Jednacího řádu stanoví, že zástupci jednají jménem stěžovatelů, mám na britského a amerického právního zástupce zcela jednoduchou otázku - setkali se s neplnoletými stěžovateli a/nebo s jejich rodiči? A byli někdy v Ostravě? Neobdržel jsem žádnou odpověď.
10. Mám stále stejný dojem: jednací síň Velkého senátu se stala věží ze slonoviny, oddělenou od života a od problémů neplnoletých stěžovatelů a jejich rodičů, místem, kde přítomní mohli předvést svou nadřazenost nad nepřítomnými.
11. Rómští rodiče a vzdělávání jejich dětí:

Pokud se jedná o vzdělávání dětí, v rozsudku senátu se uvádí toto: „Soud připomíná, že bylo povinností rodičů v rámci jejich přirozené povinnosti zajistit, aby se jejich dětem dostalo vzdělání ...“ Po rozboru faktů senát dále pokračoval tak, že shledal neporušení článku 14 ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1.

12. Pokládám postoj Velkého senátu za je extrémně starostlivý, pokud jde o rodiče stěžovatelů, a jelikož se týká všech rómských rodičů, je, zcela upřímně řečeno, neakceptovatelný. Je velkou odchylkou od normy a odráží sentiment nadřazenosti, která musí být pro soud pro lidská práva nepřijatelná a která uráží lidskou důstojnost rómských rodičů.
13. Velký senát začíná tím, že zpochybňuje schopnost rómských rodičů plnit své rodičovské povinnosti. V rozsudku s uvádí toto: „Soud nenabyl přesvědčení, že rodiče rómských dětí, kteří byli členy znevýhodněné komunity a často málo vzdělaní, byli schopní uvážit všechny aspekty situace a důsledků jejich souhlasu“ (v odstavci 203). Takovéto tvrzení je nevhodně hrubé, nadbytečné a především nezaručené.
14. Poté Velký senát pokračuje ve svém negativním hodnocení rómských rodičů: „Velký senát konstatoval, že i když se připustí, že podmínky uvedené výše v odstavci 202 byly splněny, nemůže být akceptováno žádné vzdání se práva nebýt diskriminován, protože by to odporovalo důležitému veřejnému zájmu ...“ (odstavec 204).
15. Toto shledávám obzvláště znepokojujícím. Velký senát tvrdí, že všichni rodiče rómských dětí, „i když se připustí“, že byli schopni dát informovaný souhlas, nejsou schopní vybrat školu pro jejich děti. Takovýto pohled může vést k ošklivým zkušenostem, které až příliš dobře známe z případů dětí, které byly „uneseny“ od jejich rodičů, kteří náležejí ke zvláštní sociální skupině, protože určití lidé „s dobrým úmyslem“ se cítí nuceni vnutit svůj způsob života všem. Smutný případ lidské tradice potlačování rasismu rasismem.
16. Jak cynické: rodiče nezletilých stěžovatelů nejsou kvalifikováni k výchově svých dětí, i když jsou kvalifikováni k podpisu plné moci ve prospěch britských a severoamerických zástupců, které vůbec ani neznají!
17. Naprosto souhlasím s odlišnými názory mých kolegů, pod které se plně spolupodepisují.
18. Jakákoli odchylka Evropského soudu pro lidská práva od jeho justiční role povede ke zmatkům a může mít pro Evropu pouze negativní důsledky. Odchylka od normy, která k je tomuto rozsudku implicitní, je podstatná a skutečnost, že rómští rodiče jsou pokládáni za neschopné vychovávat své děti, je podle mého názoru urážející. Proto se stavím bok po boku k obětem této urážky a prohlašuji: „Jsem český Rom.“

ODLIŠNÝ NÁZOR SOUDCE ŠIKUTY

K mému velkému politování nemohu sdílet názor většiny, která v daném případě nalezla, že byl porušen článek 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1. Rád bych ve stručnosti vysvětlil své hlavní důvody, proč nesouhlasím.

Obecně souhlasím s tím, že situace Rómů ve Střední Evropě a Východní Evropě je velmi složitá, není ani snadná ani jednoduchá, přičemž vyžaduje úsilí všech zúčastněných klíčových hráčů, a to zejména od států. Tato situace se však po staletí vyvíjí a je ovlivněna různými historickými, politickými, ekonomickými, kulturními a dalšími faktory. Státy musejí v tomto procesu sehrát aktivní roli, takže jsou povinny přijmout relevantní opatření a projekty za účelem dosažení uspokojivé situace. Rómskou otázku je třeba vidět ve světle její perspektivy jako živou a kontinuálně se vyvíjející.

Judikatura Soudu jasně stanoví, že rozdílnost v zacházení s „osobami v jinak podobných situacích“ nezakládá diskriminaci odporující článku 14, existuje-li pro ni objektivní a racionální odůvodnění; to znamená, jestliže lze prokázat, že sleduje „legitimní účel“, nebo existuje-li zde „racionální vztah proporcionality“ mezi použitými prostředky a sledovaným cílem, který má být realizován. Hodnota odůvodnění musí být ohodnocena odkazem na cíl a na účinky posuzovaných opatření, přičemž se přihlédnou k principům, které se aplikují v demokratických společnostech.

Při posuzování, zda a do jaké míry opravňují rozdíly „v jinak podobných situacích“ k odlišnému zacházení, Soud povolil smluvním státům určitý rozsah volné úvahy. Skutečnost, že se stát rozhodl splnit úkol poskytnout všem dětem školou povinným vzdělávání též prostřednictvím zvláštních škol, bylo zcela v rámci rozsahu jeho volné úvahy.

Zvláštní školy byly zřízeny pro děti se zvláštními potížemi a se zvláštními potřebami při výuce jako cesta splnění úkolu státu při zabezpečování základního vzdělání, které je zcela povinné. Zřízení zvláštních škol je třeba vidět jako další krok ve výše zmíněném procesu, jehož konečným cílem je dosáhnout uspokojivé nebo alespoň zlepšené situace ve vzdělání. Zavedení zvláštní výuky, i když není perfektním řešením, je třeba vidět jako pozitivní opatření na straně státu pomoci dětem se zvláštními potřebami při výuce překonat jejich odlišnou úroveň připravenosti k návštěvě normální školy a ke sledování běžných učebních osnov.

Obecně lze tudíž vidět, že zde existovalo objektivní a racionální odůvodnění pro to, aby se s dětmi umístěnými do zvláštních škol zacházelo odlišně od dětí umístěných do obyčejných škol, a to na základě objektivních výsledků psychologických testů, vedených kvalifikovanými osobami, kteří mohli činit výběr na základě vhodných metod. Souhlasím s tím, že zacházení s dětmi navštěvujícími obyčejné školy na jedné straně a dětmi navštěvujícími zvláštní školy na straně druhé bylo rozdílné. Avšak současně oba typy škol, obyčejné i zvláštní, byly v rozhodné době přístupné a také de facto navštěvované oběma kategoriemi dětí – rómských i nerómských.

Takže jediným rozhodujícím kritériem pro rozhodování o tom, které dítě bude doporučeno pro který typ školy, byl výsledek psychologického testu, tj. testu navrženého znalci, kvalifikovanými profesionály, jejichž profesionalitu žádá ze stran nezpochybňovala. Rozdílnost v zacházení s dětmi navštěvujícími jeden z těchto typů škol (obyčejnou nebo zvláštní) byl zkrátka předurčen rozdílnou úrovní intelektuálních schopností dotčených dětí a jejich rozdílnou připraveností úspěšně splňovat všechny požadavky uložené existujícím školským systémem, který představovaly obyčejné školy.

Proto izolovaný statistický důkaz, zejména z určitého kraje země, nemůže sám o sobě vést k závěru, že umístění dětí do zvláštních škol bylo důsledkem rasových předpokladů, protože například zvláštní školy navštěvovaly jak rómské, tak i nerómské děti. Samotná statistika nestačí k odhalení praxe, kterou lze označit za diskriminační (Hugh Jordán v. Spojené království, č. 24746/94, § 154).

Skutečnost, že obyčejné školy byly navštěvovány rómskými dětmi, pouze také dokazuje, že existovala další kritéria výběru než pouhý rasový či etnický původ. Také skutečnost, že někteří ze stěžovatelů byli převedeni do obyčejné školy, je důkazem toho, že situace nebyla nezvratná.

Dále je třeba poznamenat, že rodiče dětí umístěných do zvláštních škol s tímto umístěním souhlasili a někteří z nich přímo požádali příslušné orgány, aby tam jejich děti umístily. Toto pozitivní jednání na straně rodičů stěžovatelů pouze ukazuje na to, že rodiče byli dostatečně a adekvátně informováni o existenci zvláštních škol a o jejich roli ve školském systému. Obecně nepochybuji o tom, že profesionál je více kompetentní rozhodnout o vzdělávání nezletilého dítěte než jeho rodiče. Ať už je tomu jakkoli, kdyby zde byly bývaly nějaké pochybnosti o tom, že rozhodnutí rodičů umístit jejich děti do zvláštní školy nebylo „v nejlepším zájmu dítěte“, pak by byl odbor péče o dítě Odboru pro sociální věci v Ostravě intervenoval, protože měl pravomoc a povinnost předložit takové případy soudu pro mladistvé, aby rozhodl o tom, co je nejlepší zájem dítěte. Tak tomu ale nebylo, protože ani žádný Odbor pro sociální věci ani žádný z rodičů stěžovatelů se neobrátil na soud pro mladistvé, který byl příslušný se daným problémem zabývat.

Po tom všem, co jsem již uvedl, jsem dospěl k závěru, že existovala rozdílnost v zacházení mezi dětmi navštěvujícími obyčejné školy na jedné straně a dětmi navštěvujícími zvláštní školy na straně druhé, a to bez ohledu na to, zda se jednalo o děti rómského či nerómského původu. Tato rozdílnost v zacházení měla objektivní a rozumné odůvodnění a sledovala legitimní účel – poskytnout všem dětem povinné vzdělání.

Dospěl jsem však také k závěru, že neexistovala rozdílnost v zacházení mezi dětmi navštěvujícími tutéž zvláštní školu, přičemž tyto děti je třeba pokládat za „osoby v jinak podobných situacích“. V daném případě jsem nenalezl žádný právní ani faktický důvod pro závěr, že s rómskými dětmi navštěvujícími zvláštní školu bylo zacházeno méně příznivě než s nerómskými dětmi navštěvujícími tutéž zvláštní školu. Není akceptovatelné, aby byl učiněn závěr, že pouze rómské děti navštěvující zvláštní školy byly diskriminovány ve srovnání s nerómskými dětmi (nebo všemi dětmi) navštěvujícími obyčejné školy, jelikož tyto dvě skupiny dětí nejsou „osobami v jinak podobných situacích“. Dále pak není akceptovatelné, aby byl učiněn takovýto závěr, protože obě „skupiny“ měly stejné možnosti přístupu a návštěvy obou typů škol: nerómské děti navštěvovaly zvláštní školy a současně rómské děti navštěvovaly obyčejné školy, a to výlučně na základě výsledků docílených při psychologických testech, které byly stejné pro všechny děti bez ohledu na jejich rasu.

Vycházejí z toho, co jsem uvedl výše, nesdílím názor, že stěžovatelé byli pro svou náležitost k rómské komunitě podrobeni diskriminačnímu zacházení tím, že byli umístěni do zvláštních škol.

PŘÍLOHA

SEZNAM STĚŽOVATELŮ

1. Slečna D.H. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1989 a žije v Ostravě-Přívoze.
2. Slečna S.H. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1991 a žije v Ostravě-Přívoze.
3. Slečna L.B. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1985 a žije v Ostravě-Fifejdách.
4. Pan M.P. je český občan rómského původu, který se narodil v roce 1991 a žije v Ostravě-Přívozu;
5. Pan J.M. je český občan rómského původu, který se narodil v roce 1988 a žije v Ostravě-Radvancích.
6. Slečna N.P. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1989 a žije v Ostravě.

7. Slečna D.B. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1988 a žije v Ostravě-Heřmanicích.
8. Slečna A.B. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1989 a žije v Ostravě-Heřmanicích.
9. Pan R.S. je český občan rómského původu, který se narodil v roce 1985 a žije v Ostravě-Kunčičkách.
10. Slečna K.R. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1989 a žije v Ostravě-Mariánských Horách.
11. Slečna Z.V. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1990 a žije v Ostravě-Hrušově.
12. Slečna H.K. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1990 a žije v Ostravě-Vítkovicích.
13. Pan P.D. je český občan rómského původu, který se narodil v roce 1991 a žije v Ostravě.
14. Slečna M.P. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1990 a žije v Ostravě-Hrušově.
15. Slečna D.M. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1991 a žije v Ostravě-Hrušově.
16. Slečna M.B. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1991 a žije v Ostravě 1.
17. Slečna K.D. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1991 a žije v Ostravě-Hrušově.
18. Slečna V.Š. je česká občanka rómského původu, která se narodila v roce 1990 a žije v Ostravě-Vítkovicích.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit XXXVII/2004, rozhodnutí ES o stížnosti č. 34369/97, str. 22.

** Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit LXI/2010, rozhodnutí ES o stížnostech č. 43577/98 a č. 43579/98 str. 2.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit LXII/2010, rozhodnutí ES o stížnosti č. 17209/02, str. 16.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit LXI/2010, rozhodnutí ES o stížnostech č. 55762/00 a 55974/00, str. 36.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit XXX/2002, rozhodnutí ES o stížnostech č. 25088/94, č. 28331/95 a č. 28444/95, str. 2.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit IX/1997, rozhodnutí ES o stížnosti č. 20384/92, str. 28.

* Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku - Přílohový sešit IL - L/2007, rozhodnutí ES o stížnosti č. 35014/97, str. 2.